

શ્રી યશોવિજયજી
જૈન ગ્રંથમાળા

દાદાસાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૦૪૮૪૬

1629

શ્રીજિનપ્રભસૂરિ અને સુલતાન મહમ્મદ

લેખક—

પં. લાલચન્દ્ર ભગવાન્ ગાન્ધી.

પ્રકાશક—

શ્રીજિનહરિસાગરસૂરિ-જ્ઞાનમંડાર,
લોહાવટ (મારવાડ)

શ્રીસુખસાગર-જ્ઞાનચિન્દુ [નં. ૩૫]

શ્રીજિનપ્રભસૂરિ
અને
સુલતાન મહમ્મદ

લેખક-

પં. લાલચંદ્ર ભગવાન્ ગાંધી.

પ્રકાશક-

શ્રીજિનહરિસાગરસૂરિ-જ્ઞાનભંડાર,
લોહાવટ (મારવાડ)

નવીન સંસ્કરણ ૫૨૫]

[મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦]

[વિક્રમ સંવત્ ૧૯૯૫] :: [ઈ.સન્ ૧૯૩૯]

पुस्तक-प्राप्तिस्थान-

व्य. श्रीजिनहरिसागरसूरि-ज्ञानभंडार,
ठि. जाटावासमें,
मु. लोहावट
(मारवाड)

भावनगर-‘आनंद’ प्रि. प्रेसमां शेठ देवचंदभाई दामजीण
प्रकाशक माटे छाप्युं. ता. १-९-३९

लेखरूप प्रथम आवृत्तिना प्रकाशकनुं वक्तव्य.

“ महान् सम्राट्सत्ता उपर अपूर्व प्रभा पाडीने तीर्थो
अने शासनसमृद्धिनुं संरक्षण करनारा धुरंधराचार्य जैन-
ज्योतिर्धर श्रीहीरविजयसूरिना प्रसिद्ध इतिहासथी पण
लगभग २५० वर्ष पहेलां एटले विक्रमनी चौदमी सदीना
उत्तरार्धमां मुस्लीम आक्रमणना विषम युगमां परम प्रभावक
श्रीजिनप्रभसूरिए सुलतान महम्मद उपर पाडेली
अजब प्रभानो अग्रगट इतिहास आ लेखमां बहु जीणवटथी
अने विस्तारपूर्ण टिप्पण-टीका साथे प्रगट करवामां
आव्यो छे. जो के आ लेख छेक असूरे मळवाथी तेनो
केटलोक भाग छोडी देवो पड्यो छे; छतां लेख-
कना संस्कृत-प्राकृत अभ्यास अने वडोदराना ओरी-
एन्टल खाता द्वारा संशोधनना मेळवेल ऊंडा अनुभवनो
लाभ समाजने आ लेखथी मळशे-तेम खात्री छे. ”

—संपादक ‘जैन’

—‘जैन’ रौप्य महोत्सव अंक

वि. सं. १९८६

[पृ. २१९]

પ્રાસ્તાવિક

આનંદ-પ્રમોદનો પ્રસંગ છે કે-લગભગ એક દસકા પહેલાં સંક્ષિપ્ત લેખરૂપે પ્રકાશિત થયેલ અમારો શુભ પ્રયાસ, વિશેષ સમૃદ્ધ થઈ વિસ્તૃત સ્વરૂપમાં આજે ગ્રંથરૂપે પ્રકાશમાં આવે છે. એના અન્વેષણમાં-પ્રામાણિક ઐતિહાસિક સંશોધનમાં કેટલો પરિશ્રમ ઊઠાવ્યો હશે ? વર્ષોના કેટલા પ્રયત્નથી કેવી કેવી મુશ્કેલીઓ વચ્ચે આ ગવેષણા થઈ હશે ? ‘ શ્રેયાંસિ બહુવિદ્વાનિ ’ સૂક્તને યથાર્થ પ્રામાણિક કરતાં કેવાં કેવાં વિધ્નોમાંથી પસાર થઈ આની સંકલના થઈ હશે ? અને વર્ષો પછી આવા સ્વરૂપમાં આજે આ પ્રસિદ્ધિમાં આવે છે, તે દરમ્યાન પળ લેખકને કેવા કેવા પ્રતિકૂલ સંયોગો પસાર કરવા પડ્યા હશે ? તે લેખકે સ્વયં ઉચ્ચારવું અપ્રસ્તુત લેખાય. ઇતિહાસપ્રેમી પરિશ્રમવિજ્ઞ સજ્જનો કદાચ એ સમજી શકે.

આ પરિશ્રમ, આવા સંશોધિત-વર્ધિત નવીન સ્વરૂપમાં પ્રકાશમાં આવી શક્યો છે, તેનો વાસ્તવિક સુયશ, ઇતિહાસપ્રેમી ગુણજ્ઞ જૈનાચાર્ય શ્રીજિનહરિસાગરસૂરિજી મહારાજને ઘટે છે, જેમના પ્રેરણા-પ્રોત્સાહન વિના આ નિબંધ-ગ્રંથનું પ્રકાશન કાર્ય પ્રાયઃ અશક્ય થયું હોત. શાસન-પ્રભાવક માનનીય પૂજ્ય પૂર્વજ આચાર્યોનાં ઇતિહાસ-સંશોધનમાં અને તેના પ્રકાશનમાં અસાધારણ ઉત્કંઠા ધરાવનાર ઉપર્યુક્ત આચાર્યના આદર્શને કૃતજ્ઞ અન્ય મહા-નુભાવો પણ અનુસરે-એમ ઇચ્છીશું.

श्रीजिनप्रभसूरि-मूर्तिः

श्रीशृङ्गयतीर्थं खरतरवसतौ प्रतिष्ठिता ।

आनंद प्रेम-भावनगर.

શ્રીશત્રુંજય તીર્થ પર (સ્વરતર-વસહીમાં) રહેલી મૂર્તિ પરથી તૈયાર કરાવેલ પ્રસ્તુત જિનપ્રભસૂરિનો ફોટો અહિં સમુચિત લાગશે.

પ્રબલ ઇચ્છા હોવા છતાં પણ યોગ્ય પ્રતિકૃતિ પ્રાપ્ત ન થવાથી સુલતાન મહમ્મદ (તુગલક)નો ફોટો અહિં ન મૂકાતાં ન્યૂનતા લાગશે, પરંતુ તે માટે નિરુપાય હું. જિનચંદ્રસૂરિ અને સમ્રાટ્ અકબરના નામે પ્રખ્યાતિ પામેલું ચિત્ર, ચરિત્ર-પ્રસંગ વિચારતાં મ્હને તો જિનપ્રભ-સૂરિ અને સુલતાન મહમ્મદ (તુગલક)નું હોય, તેમ લાગે છે.

વિશેષ વક્તવ્ય ન કરતાં જિજ્ઞાસુઓને સૂચવીએ કે— વિષયાનુક્રમ, ઐતિહાસિક નામોની અનુક્રમણિકા, ઐતિહાસિક ઘટના—નિર્દેશક સંવત્સર—સૂચી વિગેરે યોજનાઓ સાથે આ નિબંધ, ઇતિહાસ—પ્રેમીઓને વિશેષ ઉપયોગી થશે—એવી આશા છે.

આ ગ્રંથ—રચનામાં ઉપયુક્ત થયેલા ગ્રંથોનું સૂચન, તે તે સ્થલે કરવામાં આવ્યું છે. શ્રીયુત અગરચંદજી નાહટા જેવા જે ઇતિ-હાસપ્રેમીઓ આ પ્રકાશનમાં પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ પ્રેરણા, સહાયતા કે સહાનુભૂતિ દર્શાવી છે, તે સર્વનો હું આભાર માનું છું. સંકલનામાં અને સંશોધન—પ્રકાશનમાં બની શકી તેટલી સાવધાની રાખી છે, છતાં આમાં કોઈ સ્વલના દૃષ્ટિ-ગોચર થાય, તો તે સાક્ષરો મને જરૂર સૂચવે, પુનઃ પ્રસંગે તે સુધારી શકાશે. સજ્જન વિદ્વાનો આનું નિષ્પક્ષપાત દૃષ્ટિથી સાઘનત અવલોકન કરો, અને ગ્રંથ—રચના—પ્રકાશન—પરિશ્રમ સફળ થાઓ—એમ ઇચ્છું છું.

વિ. સં. ૧૯૯૧ }
અક્ષયતૃતીયા }
વડોદરા.

વિદ્વદનુચર—

લાલચંદ્ર ભગવાન્ ગાંધી.

વિષયાનુક્રમ

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
ઉપક્રમ	૧-૩	જિનપ્રભસૂરિને પાતશાહનું	
પરિચય	૩-૪	આમંત્રણ	૩૧
અન્ય ગ્રંથકારને સાહાય્ય	૪-૫	પાતશાહે જિનપ્રભસૂરિનો	
વિદ્વત્તા અને વિહારસ્થલો	૫-૭	કરેલ સત્કાર	૩૨
ગ્રન્થ-રચના	૭-૯	જૈન શ્વેતાંબર-સમાજ-રક્ષા	
૭૦૦ સ્તોત્રોની રચના	૯-૧૮	અને તોર્થ-રક્ષા-ફરમાન	૩૪
કલ્પ-પ્રદીપ તોર્થ-કલ્પ	૧૮-૨૧	વંદી-મોચન	૩૪
રાજ-પ્રસાદ શત્રુંજય-		મહાવીર-પ્રતિમાનું સમર્પણ-	
કલ્પ	૨૧-૨૨	સન્માન	૩૫
દિલ્હીશ્વર હમ્મીર મહમ્મદની		સૂરિ-વિહાર	૩૫
પ્રસન્નતા	૨૨-૨૫	દેવગિરિ(દોલતાબાદ)માં	૩૬
કન્નાણયનચર-કલ્પમાં		પ્રતિષ્ઠાન(પેઠણ)પુર-યાત્રા	૩૬
જળાવેલ ઐતિહાસિક વૃત્તાંત	૨૫	દિલ્હીમાં સુલતાને સમર્પેલ	
મહાવીરનો પ્રાચીન મનોહર		સરાઈ, ચૈત્ય, ઉપાશ્રય વિગેરે	૩૭
પ્રતિમા	૨૭	કન્નાણય-વીર-કલ્પ-પરિશેષ	૩૮
શહાબુદ્દીન ઘોરીના અમલમાં		દોલતાબાદમાં પ્રભાવના	૪૨
ગુપ્ત	૨૮	પાતશાહે કરેલ સ્મરણ	
મહાવીર-પ્રતિમાનું પુનઃ		અને ફરી આમંત્રણ	૪૫
પ્રકટ થવું	૨૯	પ્રયાણ, અલ્લાવપુરમાં ઉપદ્રવ-	
ઉપદ્રવના લક્ષણો	૩૦	નિવારણ	૪૭
તુગલકાબાદમાં શાહી-		સિરોહમાં સત્કાર	૪૭
લજ્જાનામાં	૩૦	દિલ્હીમાં સૂરિનું સ્વાગત	૪૮

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
પર્યુષણામાં પ્રભાવના-		વિજયયંત્ર-મહિમા	૬૦
સત્કર્તવ્યો	૪૯	વડનું ચાલવું વિગેરે	૬૧
સુલતાનની માતાના		શત્રુંજયમાં રાયળથી દૂધ	
સન્માનમાં	૫૦	વરસાવવું	૬૭
દીક્ષા વિગેરે કર્તવ્યો	૫૦	ગિરનારમાં	૬૯
જૈનબિંબ—પ્રતિષ્ઠા	૫૦	અન્ય પ્રસંગો ગોષ્ઠી-ચિનોદ	૭૦
સુલતાને સમર્પેલ મટારક-		સમકાલીન ઇતિહાસ	૭૬
સરાઈમાં પ્રવેશોત્સવ	૫૧	પેથડશાહે દેવગિરિ(દોલ-	
મથુરા તીર્થનો ઉદ્ધાર વિગેરે	૫૨	તાવાદ)માં રાજા રામદેવ	
હસ્તિનાપુર-યાત્રા-ફરમાન	૫૨	અને મંત્રી હેમાદ્રિના સમ-	
સંઘ સાથે હસ્તિનાપુરમાં		યમાં જિનદેવ-મંદિર કેવી	
પ્રતિષ્ઠા-મહોત્સવ	૫૩	રીતે કરાવ્યું ? જેની રક્ષા	
મહાવીરના વિંબની પુનઃ		જિનપ્રમસૂરિય કરી હતી.	૭૮
સ્થાપના	૫૫	પેથડશાહ	૭૯
પાતશાહી ફરમાનથી જૈન-		પેથડશાહે કરાવેલા	
સમાજ અને જૈન તીર્થોમાં		૮૪ જિન-પ્રાસાદો	૮૨
નિર્ભયતા	૫૫	પેથડશાહનાં સુકૃતો	૮૬
પ્રભાવક જિનપ્રમસૂરિના		દેવગિરિમાં જિન-પ્રાસાદ	
પ્રભાવથી પ્રવર્તેલા ધાર્મિક		કેવી રીતે કરાવ્યો ?	૮૯
મહોત્સવો	૫૬	દેવગિરિમાં રામદેવ રાજાના	
સુલતાનની સભામાં સૂરિજીનો		રાજ્યમાં શાહ દેસલ અને	
વચન-પ્રભાવ	૫૭	સહજાશાહે કરાવેલ જિન-	
કલ્પ-પરિશેષનો ઉપસંહાર	૫૭	મંદિર, જેની રક્ષા જિનપ્રમ-	
જિનપ્રમસૂરિનાં ચમત્કારી		સૂરિય કરી હતી	૧૦૧
વૃત્તાન્તો, પીરોજ સુલતાન-		ભયાનક અલ્લાઉદ્દીન-યુગ	૧૦૩
પર પ્રભાવ	૫૯	કન્નાણપુરના જૈન શિલ્પ-	
		શાસ્ત્રી ઠક્કુર ફેરુ	૧૦૭

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
દિલ્હીશ્વર પાતશાહોથી		વ્યંતરનો વલ્લગાડ દૂર કરવો	૧૩૨
સન્માનિત સમકાલીન		રાઘવચૈતન્યને હરાવવા	૧૪૧
અન્ય જૈનાચાર્યો	૧૦૯	૬૪ જોગણીઓને વશ કરવી	૧૪૩
શાહિ મુહમ્મદ અને પેરો-		કલંદરનો ગર્વ હરવો	૧૪૫
જથી ગૌરવિત ગુણભદ્ર-		અદ્ભુત નિમિત્ત-કથન	૧૪૬
સૂરિ અને મુનિભદ્રસૂરિ	૧૧૦	વડને સાથે ચલાવવાં	૧૪૮
મહમ્મદશાહથી પ્રશંસિત		મહાવીરની પ્રતિમાને વાંલતી	
મહેન્દ્રસૂરિ	૧૧૧	કરવી	૧૪૮
પેરોજ પાતશાહના માન્ય		મહાવીરનું સન્માન-પૂજન	
ગણિતજ્ઞ મહેન્દ્રસૂરિ	૧૧૩	કરાવવું	૧૫૦
પેરોજ પાતશાહથી સત્કૃત		અન્ય ચમત્કારો	૧૫૦
રત્નશેખરસૂરિ	૧૧૪	ચંડેલવાળાંને જૈનો કર્યા	૧૫૦
સુલતાન-સન્માનિત શાહ		જિનપ્રભસૂરિની અપ્રકટ	
જગસિંહ અને મહર્ણસિંહ;		કૃતિયો	૧૫૪
જેના દેવગિરિના જિન-		જિનપ્રભસૂરિની પદ્મ-પરંપરા	૧૫૪
મંદિરની પ્રશંસા જિનપ્રભ-		જિનદેવસૂરિ	૧૫૪
સૂરિપ કરી હતી	૧૧૫	જિનમેહસૂરિ	૧૫૭
જિનપ્રભસૂરિનો વિશેષ		જિનહિતસૂરિ	૧૫૮
પરિચય	૧૩૪	ચારિત્રવર્ધન વાચનાચાર્ય	૧૫૯
શ્રીમાલસંઘના ગુરુ જિન-		અન્ય અનુયાયીઓ	૧૬૨
સિંહસૂરિ	૧૩૪	ઉપસંહાર	૧૬૪
જિનપ્રભસૂરિનાં જન્મ,		ऐतिहासिक नामोनी अनु-	
દૌક્ષા, સૂરિપદાદિ	૧૩૬	ક્રમણિકા	૧૬૬
પદ્માવતીના પ્રભાવથી		ऐतिहासिक घटना-निर्दे-	
ચમત્કારો	૧૩૭	શક સંવત્સર-સૂચી	૧૮૮
મહમ્મદશાહની મુલાકાત	૧૩૮	શુદ્ધિ-પત્રક	૧૯૨

જિનપ્રભસૂરિ અને સુલતાન મહમ્મદ.

(લે. પં. લાલચંદ્ર મ. ગાંધી. પ્રાચ્યવિદ્યામંદિર, વડોદરા)

પોતાની વિદ્વત્તા અને સચ્ચારિત્રતાથી જન-સમાજ પર ઉપકાર કરનારા, જૈન-શાસનની કીર્તિ-પતાકા ફરકાવનારા, જૈન-શાસનના ઉજ્જ્વલ ગૌરવને પ્રકાશિત કરનારા, જન-સમાજમાં અને રાજા-મહારાજાઓમાં હિંદુ રાજાઓ અને મુસલમાન પાતશાહો પર અપૂર્વ પ્રભાવ પાડનારા પ્રભાવશાલી જે જે પ્રભાવક મહાપુરુષો થઈ ગયા છે; તેમાં જિનપ્રભસૂરિનું વિશિષ્ટ સ્થાન છે.

વિક્રમની ચૌદમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં-મુસલમાની આક્રમણના ભયાનક વિષમ યુગમાં, દિલ્હીશ્વર સમ્રાટ મહમ્મદ તુઘલક પર અનુપમ પ્રભાવ પાડી જૈનસમાજને નિરુપદ્રવ બનાવનાર, જૈન-તીર્થો-મંદિરોને તુરકોના દુઃખદ વિપ્લવોમાંથી બચાવી નિર્ભય કરનાર, તુરકોના કબ્જામાં ગયેલ શાસન-નાયક મહાવીરના બિંબને સત્કારપૂર્વક પાછું વાળી પ્રતિષ્ઠિત કરનાર, જન-સમાજને સુરક્ષિત કરનાર, સુલતાન મહમ્મદ તઘલકથી સન્માનિત થયેલા આ સત્પુરુષને આપણે કમભાગ્યે હજુ યથાર્થ રૂપમાં ઓઢાંચી શક્યા નથી; એથી આ લેખદ્વારા એ આચા-

ર્યનો ઇતિહાસિક પ્રામાણિક પરિચય કરાવવા કંઈક યત્ન કરું છું. આ પ્રયત્નથી, મહમ્મદ તઘલક સંબંધી અન્યત્ર જાણવામાં ન આવેલી—પ્રકાશિત ઐતિહાસિક પુસ્તકોમાં વાંચવામાં નહિ આવેલી; છતાં તેના સમકાલીન પરિચિત વિદ્વાન્ જૈન લેખકોએ પ્રાકૃતભાષામાં લખી રાખેલી ઇતિહાસિક ઘટના પ્રકાશમાં આવશે કે જે પુરાતત્ત્વપ્રેમી ઇતિહાસ-રસિક જિજ્ઞાસુ પાઠકોને આનન્દપ્રદ થશે તેમ ધારું છું.

જૈનાચાર્ય હીરવિજયસૂરિ તથા જિનચંદ્રસૂરિ (સપરિવાર) અને સમ્રાટ્ અકબ્બરની ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ વિશિષ્ટ સમાગમવાળી સંતોષકારક સફળ ઘટના પહેલાં લગભગ અઢીસો વર્ષ પર થયેલ ચિરસ્મરણીય આ ઇતિહાસિક વૃત્તાન્ત હાલમાં પ્રકાશમાં આવે છે; એમાં પળ કુદરતનો કંઈક સંકેત હશે.

જૈન જ્યોતિર્ધરોના ફલહૃતા તેજને ન સહન કરી શકનારા, એ મહાવિભૂતિયોને યથાર્થ રૂપમાં ન ઓળખી શકનારા, અથવા ઓળખવા છતાં ગમે તે અવ્યક્ત તુચ્છ કારણે એ સત્પુરુષોને વિકૃત રૂપમાં આલેખનારા, એ વિશિષ્ટ ઉચ્ચ જ્યોતિર્ધરો સામે જાણ્યે—અજાણ્યે રજ ઉડાડી તેમને ફાંખા પાડવાની ઉપહાસયોગ્ય સ્વભાવ—સુલભ વ્યર્થ વેષ્ટા કરે એ સ્વાભાવિક—બનવા યોગ્ય છે, પરંતુ આપણે તો એમાંથી પળ પ્રેરણાનો બોધ-પાઠ મેળવી. પ્રમાદનો પરિત્યાગ કરી, આપણી તન—મન—ધનાદિક શક્તિયોનો ક્ષુદ્ર કલહાદિમાં દુર્વ્યય ન કરતાં, જીવનની અમૂલ્ય

क्षणोनो सदुपयोग करी एवा ज्योतिर्धरोने प्रकाशमां लाववा जोईए अने तेमना सद्गुणो तथा सत्कर्तव्योथी परिचित थई, तेमांथी शुभ प्रेरणा प्राप्त करी, प्रगतिने पंथे प्रयाण करतां एवा ज्योतिर्धरो प्रकटाववा प्रयत्नशील थवुं जोईए. जेनी सफळतामां स्व-परनुं श्रेयः समायेलुं छे. प्रस्तुत प्रयत्न पण ए विचारनुं परिणाम छे.

प्रस्तुत जिंनप्रभसूरिनो सांसारिक परिचय, माता-पितादि,
 ज्ञाति-गोत्र, पूर्वनाम, जन्म-समय,
 परिचय जन्म-स्थल, दीक्षा-समय, दीक्षास्थान
 ए विगरे संबंधमां खास कई
 जाणवामां आव्युं नैथी; तेम छतां तेओ विक्रमनी चौदमी

१. आ ज नामना अने आ आचार्य पहेलां पच्चीशेक वर्ष पूर्वें थई गयेला लगभग समकालीन बीजा एक जिनप्रभसूरि आगमिकगच्छना हता. तेओए विक्रमनी तेरमी सदीना अन्तमां तथा चौदमी सदीना पूर्वार्धमां शत्रुंजयमां रही प्राकृत-अपभ्रंशादि भाषामां नाना-म्होटा अनेक ग्रंथो रच्या छे, जे पाटण विगरेना जैन भंडारोमां मळी आवे छे [जुओ पाटण भं. सूची भा. १ गा. ओ. सिरीझ]. पोताने शत्रुंजय-सेवक तरीके ओळखावनारा आगमिकगच्छना ए जिनप्रभसूरिथी खरतरगच्छना आ जिनप्रभ-सूरिने जुदा समजवा जोइये.

२. विक्रमनी १७ मी सदीना अंतमां रचायेली जणाती एक

સદીના બીજા ચરણ(વિ. સં. ૧૩૨૫ પછી)થી ચોથા ચરણના અંત (વિ. સં. ૧૩૯૦) સુધી વિદ્યમાન હતા, તથા તેઓ સ્વરતરગચ્છમાં થયેલા જિનસિંહસૂરિના પટ્ટધર હતા, એમ તેમના પોતાનાં ઉલ્લેખો પરથી જણાય છે.

જિનપ્રભસૂરિ નામનો પ્રથમ ઉલ્લેખ, નાગેન્દ્રગચ્છના ઉદયપ્રભસૂરિના પટ્ટધર મલ્લિષેણસૂરિએ અન્ય ગ્રંથકારને સાહાય્ય શકાબ્દ ૧૨૧૪=વિ. સં. ૧૩૪૯ માં રચેલી સુપ્રસિદ્ધ સ્યાદ્વાદમંજરી (હેમ-ચંદ્રાચાર્યરચિત અન્યયોગવ્યવચ્છેદ દ્વાર્ત્રિશિકાની વિસ્તૃત વિવૃત્તિ)માં કર્યો છે. એ સ્થળે વિશેષ

સ્વ. ગ. પટ્ટાવલીમાં મળતા ઉલ્લેખ પ્રમાણે પ્રસ્તુત જિનપ્રભસૂરિ, વાગડ દેશના જૂઝણૂ (વડોદરા) નગરના તાંબી શ્રીમાલગોત્ર (? જ્ઞાતિ) વણિકના પાંચ પુત્રોમાંથી મધ્યમ(બીજા ઉલ્લેખ પ્રમાણે ૭ અને દશમાં લઘુ)પુત્ર હતા.

૧. આ જિનસિંહસૂરિથી વિ. સં. ૧૩૩૧ લગભગમાં સ્વરતર-ગચ્છમાંથી એક શાખા પ્રકટ થઈ હતી, જે લઘુ સ્વરતરગણ નામથી પ્રસિદ્ધિમાં આવી હતી—એમ સ્વરતરગચ્છની પટ્ટાવલીઓમાંથી સૂચન મળે છે. એ શાખા—મેદને કારણે મૂળગચ્છ, જે બૃહત્સ્વરતરગચ્છ નામથી ઓઢસાવા લાગ્યો, તેની પટ્ટાવલીઓમાં આ આચાર્યોનો વિશેષ પરિચય કરાવ્યો જણાતો નથી.

૨. “ શ્રીજિનપ્રભસૂરીણાં સાહાય્યોદ્ભિન્નસૌરભા ।

શ્રુતાવુત્તંસતુ સતાં વૃત્તિઃ સ્યાદ્વાદમંજરી ॥ ”

—સ્યાદ્વાદમંજરી [પ્રશસ્તિ શ્લો ૦ <]

સ્પષ્ટતા ન હોવાથી નિશ્ચિતરૂપમાં કહી શકાય તેમ નથી કે—
મંજરીમાં સૌરભ પ્રકટ કરવામાં પ્રસ્તુત જિનપ્રભસૂરિની જ
સહાયતા હોય, માત્ર સમાન સમયને તથા નામ—સામ્યને લઈને
તેમની સંભાવના કરવામાં આવે છે.

આ જિનપ્રભસૂરિએ રચેલી કૃતિયોમાં પ્રથમ જણાતી
કાતંત્રવિભ્રમ ગ્રંથની ટીકા છે. તેમાં
વિદ્વત્તા અને સૂચવ્યા પ્રમાણે એ રચના વિ. સં.
વિહાર—સ્થલ્લો ૧૩૫૨ માં યોગિનીપુર(દિલ્હી)માં
માથુરવંશીય ઠક્કુરકુલીન કાયસ્થ
સ્વેતલની અભ્યર્થનાથી થઈ હતી. વ્યાકરણવિષયક ૨૬૧
શ્લોકપ્રમાણ આ વૃત્તિની પ્રતિ, જેસલમેરના જૈન મંડારમાં ' છે.
આ ટીકાના અંતમાં પોતાને ' અપ્રૌઢધી: ' વિશેષણ આપ્યું
છે. એ પોતાની વ્યવિષયક લઘુતા સૂચવવા વાપર્યું હોય એવી
કલ્પના કરીએ તો પણ તે વચ્ચે તેમનું વય વીશેક વર્ષનું કલ્પી
શકાય; કારણ કે એ જ ટીકાના અંતમાં ' સૂરિ ' પદ સાથે પોતાના
નામનો નિર્દેશ કર્યો છે. વિભ્રમ ઉપજાવનાર વ્યાકરણવિષયક

૧. ગાયકવાડ ઑરિએન્ટલ સિરીઝ નં. ૨૧ માં પ્રકાશિત
થયેલ ' જેસલમેર માળડાગારીય ગ્રન્થસૂચી ' [પૃ. ૪૮-૪૯] માં
તથા તેના ' અપ્રસિદ્ધગ્રન્થ-ગ્રન્થકૃત્પરિચય ' [પૃ. ૧૮] માં
અમ્હે આ ગ્રન્થ સાથે ગ્રન્થકારનો સંસ્કૃતમાં સંક્ષેપમાં પરિચય
કરાવ્યો છે.

પ્રયોગો સંબંધમાં સૂક્ષ્મ જ્ઞાન થવું અને એ પ્રયોગોને વ્યાખ્યાનદ્વારા સમજાવવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થવી, સૂરિપદ-પ્રાપ્તિ થવી એ સર્વનો સમય લક્ષ્યમાં લઈ વિચાર કરતાં જિનપ્રભસૂરિનો જન્મ વિ. સં. ૧૩૨૫ લગભગમાં થયો હશે એમ સંભાવના કરી શકાય. વિ. સં. ૧૫૦૩ માં સોમધર્મગણિએ રચેલી ઉપદેશ-સપ્તતિમાં થયેલા એક ઉલ્લેખને તેમના જન્મસમય સંબંધમાં ઘટાવીએ તો વિ. સં. ૧૩૩૨ માં તેમનો જન્મ કલ્પી શકાય. તરુણ વયમાં જ તેમની દીક્ષા થઈ જણાય છે અને સૂરિપદ પળ વિ. સં. ૧૩૫૨ પહેલાં થયું હોવું જોડયે એમ વિચારી શકાય છે. વિ. સં. ૧૩૯૦ સુધીની તેમની કૃતિયો જાણવામાં આવી છે. વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે છેલ્લાં દશેક વર્ષ તેમને નિવૃત્તિ સ્વીકારવાની જરૂર પડી હોય અને વિક્રમની ચૌદમી સદીના અંતમાં તેમનું અવસાન થયું હોય એમ વિચારતાં તેમની આયુષ્ય-મર્યાદા લગભગ ૭૫ પોળોસો વર્ષની સંભવે છે. તેમની દેહ-વિલયની શ્રમિ નિશ્ચિતરૂપમાં જાણવામાં આવી નથી, તેમ છતાં તેમના વિહાર અને વાસ-સ્થાનમાં તથા ગ્રન્થ-રચનામાં દિલ્હી, દેવગિરિ (દોલતાબાદ) અને અયોધ્યાને પ્રાધાન્ય મળ્યું હોય તેમ

૧. “ ડૅન્ત-વિશ્વૈમિતે વર્ષે શ્રીજિનપ્રભસૂરયઃ .

અભૂવન્ ભૂષ્ટતાં માન્યાઃ પ્રાપ્તપદ્માવતીવરાઃ ॥ ”

—ઉપદેશસપ્તતિ (જૈન આત્માનંદ સમા-ભાવનગર—

દ્વારા પ્રકાશિત પૃ. ૧૮)

જણાય છે. વિશેષતઃ તે તરફનો પ્રદેશ, તેમના સ્મરણીય પ્રભાવો, ઉપદેશો, સ્મારકો અને ઉપકારોથી પાવન થયો હતો.

જિનપ્રભસૂરિયે રચેલી કૃતિયોમાં સંવત્સના નિર્દેશવાળી ગ્રંથ-રચના કૃતિયો આ પ્રમાણે જાણવામાં આવી છે:—

વિ. સં. ૧૩૫૨ માં	યોગિનીપુર (દિલ્લી)માં	કાતંત્રવિભ્રમ-ટીકા ગ્રં. ૨૬૧
વિ. સં. ૧૩૫૬ માં		શ્રેણિકચરિત્ર (દ્વયા-શ્રયકાવ્ય) તપોટમતકુટ્ટનશતક
વિ. સં. ૧૩૬૩ માં	કોસલાનયર વિજયાદશમી (અયોધ્યા)માં	વિધિપ્રપા (પ્રા. શ્રાવ-કોની અને મુનિઓનાં કૃત્યોની સામાચારી) ગ્રં. ૩૫૭૪
	[પ્રથમાદર્શ લે. વાચનાચાર્ય ઉદયાકરગણિ]	
વિ. સં. ૧૩૬૪ માં		કલ્પસૂત્ર-વૃત્તિ(પંજિકા સંદેહવિષૌષધિ) ગ્રં. ૨૨૬૮
વિ. સં. ૧૩૬૫ માં	દાશરથિપુર	અજિતશાંતિસ્તવ-વૃત્તિ

૧. જિનપ્રભસૂરિયે પર્યુષણા-કલ્પનાં દુર્ગમ પદો પર વિવરણ-રૂપ પંજિકા રચી છે, જેનું અપરનામ સન્દેહવિષૌષધિ છે. જામનગર-નિવાસી પં. હી. હં. દ્વારા આ ગ્રંથ પ્રકટ થયો છે, પરંતુ તેમાં

પોષમાં	(અયોધ્યા)માં	(બોધદીપિકા)ગ્રં. ૭૪૦
„	સાકેતપુર	ઉપસર્ગહરસ્તોત્ર-વૃત્તિ
પોષ વ. ૯	(અયોધ્યા)માં	(અર્થકલ્પલતા)
„	સાકેતપુર	ભયહરસ્તોત્ર-વૃત્તિ
પોષ શુ. ૯	(અયોધ્યા)માં	(અભિપ્રાયચન્દ્રિકા)
વિ. સં. ૧૩૬૯ માં	ફલોધીમાં	ફલવર્ધિપાર્શ્વ-સ્તોત્ર
વિ. સં. ૧૩૮૦ માં		પાદલિપ્તકૃતવીરસ્તોત્ર- વૃત્તિ

રચના-સમયવાળો ઉલ્લેખ જોવામાં આવતો નથી, અન્ય પ્રતિ પરથી તેની રચના વિ. સં ૧૩૬૪ માં થયેલી જણાય છે—

“ સુરીન્દ્રસ્યાન્વયે જાતો નવાઙ્ગીવૃત્તિવેધસઃ ।

શ્રીજિનેશ્વરસૂરીણાં પૌત્રઃ પાત્રમનેધસઃ ॥

પુત્રઃ શ્રીમજ્જિનસિંહસૂરીણાં રીણરેફસામ્ ।

જગ્રન્થ ગ્રન્થમેતં શ્રીજિનપ્રભમુનિપ્રમુઃ ॥

વૈક્રમે સ્ત્રીકલા-વિશ્વદેવસહ્રવ્યે તુ વત્સરે x x ”

હી. ર. કાપડિયાએ ચતુર્વિંશતિજિનાનન્દસ્તુતિની ભૂમિકા [પૃ. ૪૪] માં ‘ વિશ્વ ’ શબ્દની ત્રેર સંખ્યાવાચકતાનું સમર્થન કરવામાં ‘ વિશ્વદેવ ’ શબ્દવાળા ઉપર્યુક્ત પાઠને દર્શાવતાં ‘ સ્ત્રીકલા ’ ને બદલે ‘ ડસ્તિ કલા ’ પાઠ દર્શાવ્યો છે, તે અસંગત લાગે છે.

હાલમાં પ્રચલિત કલ્પ-કિરણાવલી, કલ્પલતા, કલ્પસુબોધિકા, કલ્પ-કલિકા, કલ્પ-દીપિકા વિગેરે કલ્પસૂત્રની વૃત્તિયો,

वि. सं. १३८१ मां राजादि—रुचादिगण—वृत्ति
साधुप्रतिक्रमणसूत्र—वृत्ति
सरिमंत्राम्नाय(सूरिविद्या-कल्प)

वि. सं. १३८५ मां [दिल्लीमां] शत्रुंजयकल्प(राजप्रसाद)

वि. सं. १३८६ (शकव.१२५१)मां टीपूरी—तीर्थस्तोत्र

वि. सं. १३८७ मां देवगिरि(दोल- पावापुरी—कल्प
ताबाद)मां (दीपालिका—कल्प)

वि. सं. १३८९ मां योगिनीपुर तीर्थकल्पनी पूर्णता
(दिल्ली) मां

वि. सं. १३९० मां हस्तिनापुरमां हस्तिनापुरतीर्थ-स्तोत्र

जिनप्रभसूरि पछी लगभग सो वर्षे थयेला तपागच्छीय

पं. सोमधर्मगणिए वि. सं. १५०३

७०० स्तोत्रोनी मां संस्कृतमां रचेली उपदेशसप्ततिमां
रचना सूचव्युं छे के—‘ जेणे विविध प्रका-

रनी श्रेष्ठ प्रभावनाओवडे सुलतानने

उपर्युक्त जिनप्रभसूरिनी संदेहविषौषधि पछी लगभग अढीसो वर्षे
रचायेली छे. पाठ्यलना वृत्तिकारोए जिनप्रभसूरिनी उपर्युक्त पंजिकानो
थोडेघणे अंशे आधार लीधो हशे, एम मानवुं अयुक्त नहि गणाय.

१. केटलाक लेखकोए आनो रचना—समय वि. सं. १३२७
जणान्यो छे, ते समजफेरथी कयों जणाय छे,

२. “ इरयादि नानाप्रवरप्रभावनाभरैः सुरत्राणमपि व्यबुधत् ।

पण विशिष्ट बोध पमाड्यो हतो, जेणे सातसें स्तोत्रो अने बहु उपकारी ग्रंथो गुंथ्या हता, समस्त अज्ञान-अंधकारने दूर करनारा, शासन-प्रभावक ते जिनप्रभसूरि संघनुं भद्र-कल्याण करो. '

जिनप्रभसूरिना रचेली सिद्धान्त-स्तव पर विवरण-अवचूरि रचनार आदिगुप्त-शिष्य (तपागच्छीय ? विशालराज-गणि शिष्य ?) उपर्युक्त रचना-संबंधमां विशेषमां जणावे छे के-

‘ पंहेलां, प्रतिदिन नवीन स्तवन निर्माण कर्या पछी निर्दोष आहार ग्रहण करवाना अभिग्रहवाळा जिनप्रभसूरिए

स्तोत्राणि यः सप्तशतीमितानि च ग्रन्थांश्च जग्रन्थ बहूपकारिणः ॥

स श्रीजिनप्रभसूरिर्दूरिताशेषतामसः ।

भद्रं करोतु सङ्घाय शासनस्य प्रभावकः ॥ ”

—उपदेशसप्तति (भावनगर आ. सभा प्र. पृ. ५८-५९)

१. “ पुरा श्रीजिनप्रभसूरिभिः प्रतिदिनं नवस्तवनिर्माणपुर-सरं निरवद्याहारग्रहणाभिग्रहवद्भिः प्रत्यक्षपद्मावतीदेवीवचसाम(S)-भ्युदयिनं श्रीतपागच्छं विभाव्य भगवतां श्रीसोमतिलकसूरीणां स्वशैक्ष-शिष्यादिपठन-विलोकनाद्यर्थं यमक-श्लेष-चित्र-च्छन्दो-विशेषादि-नवनवभङ्गीसुभगाः सप्तशतीमिताः स्तवा उपदीकृता निजनामाङ्किताः । ”

—सिद्धान्तस्तवावचूरि [नि. सा. काव्यमाला गुच्छक ७, पृ. ८६]

प्रत्यक्ष पद्मावती-देवीना वचनथी तपागच्छने अभ्युदयवालो जाणी, पूज्य सोमतिलकसूरिने पोताना शिष्य-शिष्याओ

१. बृद्धक्षेत्रसमास, सप्ततिशतस्थान (रचना सं. १३८७) विगेरेना कर्ता आ. सोमतिलकसूरिनो जन्म वि. सं. १३९९ मां, दीक्षा वि. सं. १३६९ मां, सूरिपद वि. सं. १३७३ मां जंघ-रालनगरमां वीरमंदिरमां संधपति गजे करेला २९००० टंकोना वय-पूर्वक, अने स्वर्गवास वि. सं. १४२४ मां थयेल होवानुं सूचन मुनिसुंदरसूरिए वि. सं. १४६६ मां रचेली गुर्वावली (यशोवि-जय जैन ग्रन्थमालाप्रकाशित पृ. २८-३१)मां कर्तुं छे.

जिनप्रभसूरिए रचेलं पुष्कल स्तोत्रोमांथी हालमां उपलब्ध स्तवन-स्तोत्र नीचे सूचवामां आवे छे:—

स्तोत्रनाम.	भाषा, विशेष. प्रारंभ.	पद्यसंख्या. प्रकाशन-स्थल.
१ ऋषभदेवस्तव	(सं. दशदिक्पाल-स्तुतिगर्भ । अस्तु श्रीनाभिभूर्देवो)	११ [प्रकरणरत्नाकर भा. ४, पृ. २४; जैनस्तोत्रसमुच्चय पृ. २६]
२ " "	(अष्टभाषामय । निर-वधिरुचिरज्ञानं)	[प्र. २. भा. २, ४० पृ. २६३]
३* " "	(पारसीभाषामय । अल्लालाहि)	११ [जैन० पृ. २४७]

* आ स्तोत्र पर अवचूरि छे.

विशेष विगेरे नवा नवा प्रकारोथी सुन्दर, पोताना नामांकित

१५	„	(सं. प्रातिहार्य । त्वां १० [प्र. र. भा. २, विनुत्य महिमश्रि- पृ. २५९] श्रियामहं)
१६*	„	(प्रा. नवप्रहात्मक । १० [जैनस्तोत्रसंदोह दोसावहारदक्खो) पृ. २२८]
१७	„	(सं. श्रीपार्श्व भा- ९ [प्र. र. भा. ४, वतः स्तौमि) पृ. २३]
१८	„	(सं. श्रीपार्श्वः ४४ [„ पृ. २६] श्रेयसे भूयात्)
१९	„	(सं. पार्श्वनाथमनघं) ९ .....
२०	„	(सं. जीरापल्ली । जी- १५ [प्र. र. भा. २, रिकापुरपति सदैव तं) २६८]
२१	„	(प्रा. फलवर्धि । १२ [„ २६९] सयलाहि-वाहिजलहर !)
२२	वीरस्तव	(सं. कंसारिक्रम- २५ [प्र. र. भा. २, निर्यदापगा-) पृ. २४५; का. ७ गुच्छ पृ. ११२]
२३	„	(सं. निर्वाणकल्या- १९ [„ पृ. ११९] णक । श्रीसिद्धार्थनरेन्द्रवंश-)

૭૦૦ સાતસો સ્તોત્રો ભેટ કર્યા હતાં. ’

- ૨૪ વીરસ્તવ (સં. ચિત્રસ્તવ । ૨૭ [જૈનસ્તોત્રસં.
ચિત્રૈઃ સ્તોષ્યે જિનં વીરં) પૃ. ૯૨]
- ૨૫ „ (સં. પંચવર્ગપરિ- ૨૬ [પ્ર. ર. મા. ૨,
હાર । સ્વઃશ્રેયસસરસીરુહ) પૃ. ૨૪૨]
- ૨૬ „ (સં. પંચકલ્યાણમય । ૩૬ [, પૃ. ૨૪૯]
પરાક્રમેણેવ પરાજિતોડ્યં)
- ૨૭ „ (સં. શ્રીવર્દ્ધમાનઃ ૯ [, પૃ. ૨૫૧]
સુખવૃદ્ધયેડસ્તુ)
- ૨૮ „ (સં. લક્ષણપ્રયોગમય । ૧૭ [, પૃ. ૨૬૦]
નિસ્તીર્ણ વિસ્તીર્ણભવાર્ણવં જ્ઞે—)
- ૨૯ „ (સં. વિવિધઙ્દોજાતિરુચિર । ૨૫ [પ્ર. ર. મા. ૪,
અસમશમનિવાસં) પૃ. ૨૮]
- ૩૦ „ (સં. શ્રીવર્દ્ધમાન ૧૩ [પ્ર. ર. મા. ૨,
પરિપૂરિત) પૃ. ૨૫૭]
- ૩૧ „ (પ્રા. સિરિવીયરાય ! ૩૬ .....
દેવાહિદેવ !)
- ૩૨ ચતુર્વિંશતિ— (સં. કનકકાન્તિધનુઃ) ૨૯ [પ્ર. ર. મા. ૨,
જિનસ્તવ પૃ. ૨૪૭; કા.
ગુચ્છ પૃ. ૧૧૧]

तीर्थकरो, गणधरो, तीर्थो, तीर्थरक्षको, शारदादेवी,

- ३३ चतुर्विंशति— (सं. ऋषभ ! २९ [प्र. र. भा. ४
जिनस्तवन नम्रसुगसुरशेखर !) पृ. ३१; जैनस्तो.
सं. पृ. १४९]
- ३४ ,, (सं. आनन्दसुन्दर- २९ [,, पृ. १९१]
पुरन्दरनम्र !)
- ३५ ,, (सं. पात्वादिदेवो २९ [प्र. र. भा. २,
दश कल्पवृक्षाः) पृ. १७९]
- ३६ ,, (सं. प्रणम्यादि- २८ [प्र. र. भा. २,
जिनं प्राणी) पृ. २९८]
- ३७ ,, (सं. जिनर्षभ ! ७ [प्र. र. भा. ४,
प्रीणितभव्यसार्थ) पृ. २२]
- ३८ ,, (सं. आनम्रनाकि- २९ [प्र. र. भा. ४,
पति) पृ. ३०२]
- ३९ ,, (सं. यमकमय । त- २८ [प्र. र. भा. ४,
त्त्वानि तत्त्वानिभूतेषु सिद्धं) पृ. ३०३]
- ४० ❀ ,, (सं. श्लेषमय । यं ३० [जैनस्तोत्रसंदोह
सततमक्षमालो) पृ. २१६]
- ४१ ,, (सं. ऋषभदेवम- ३० अप्रसिद्ध
नन्तमहोदयं)

* आ स्तवनी अवचूरि जयचन्द्रसुरिए रची छे.

पोताना गुरु (जिनसिंहसूरि) ए विगेरेने उद्देशीने संस्कृत,

- ४२ नंदीश्वरकल्प- (सं. आराध्य श्री ४८ [प्र. र. भा. २,
स्तव जिनाधीशान) पृ. २५२]
- ४३ वीतरागस्तवन (सं. जयन्ति पादा १६ [प्र. र. भा. २,
जिननायकस्य) पृ. २६१]
- ४४ मंत्रस्तव (सं. स्वःश्रियं ९ [प्र. र. भा. २,
श्रीमदर्हन्तः) पृ. २५१]
- ४५ अर्हदादिस्तवन (सं. मानेनोर्वाँ ८ [प्र. र. भा. ४,
व्यहृत परितो) पृ. २२]
- ४६ षंचपरमेष्ठिमहा- (प्रा. किं कप्प- १३ [प्रा. जैनस्तो. सं.]
मंत्रस्तव तरु रे !)
- ४७ पंचनमस्कृति- (सं. प्रतिष्ठितं ३३ [प्र. र. भा. २,
स्तवन तमःपारे) पृ. २५६]
- ४८ कल्याणकपंचक- (सं. निलिम्प- ८ [प्र. र. भा. २,
स्तवन लोकायितभूतलं पृ. ९६०]
- ४९ मंगलाष्टक (सं. नतसुरेन्द्र ९ [प्रा. जैनस्तोत्रसं.]
जिनेन्द्र !)
- ५० गौतमस्तोत्र (सं. श्रीमन्तं २१ [प्र. र. भा. २,
मगधेषु) पृ. २४३; का. ७ गुच्छ पृ. ११०]
- ५१ , (प्रा. जम्म पवि- २५ [जैनस्तोत्रसंदोह
त्तिय सिरि) पृ. २३९]

પ્રાકૃત, અપભ્રંશ વિગેરે વિવિધ ભાષામાં, વિવિધ છંદોમાં, વિવિધ અલંકારોમાં, વિવિધ ચાતુર્યથી રચાયેલાં ચિત્રમય મંત્રાદિગર્ભિત એ મનોહર સ્તોત્રોમાંથી લગભગ ૭૦ સીત્તેર જેટલાં સ્તોત્રો આજે પણ ઉપલબ્ધ થઈ શકે છે. એમાંનાં કેટલાંક નિર્ણયસાગરની કાવ્યમાલા (ગુ. ૭)માં, પ્રકરણ-રત્નાકર (ભા. ૨-૪) માં, જૈનસ્તોત્ર-સંગ્રહોમાં, જૈનસ્તોત્રસમુચ્ચય, જૈનસ્તોત્રસંદોહ વિગેરેમાં પ્રકાશિત થયેલાં જોવાય છે. બીજાં

- ૧૨ ,, (સં. મહામંત્રમય । ૯ [,, પૃ. ૨૩૭]
 ॐ નમસ્ત્રિજગન્નેતુ :)
- ૧૩ જિનસિંહસૂરિ- (સં. પ્રમુ: પ્રદયા- ૧૩ [પ્ર. ર. ભા. ૨,
 સ્તવન ન્મુનિ-પક્ષિપક્ષે-) પૃ. ૨૧૧]
- ૧૪ જિનાગમસ્તવન (સં. નત્વા ગુરુમ્ય:) ૪૬ [પ્ર. ર. ભા. ૪,
 પૃ. ૩૦૦; કા. ૭ ગુચ્છ પૃ. ૮૬]
- ૧૫ શારદાસ્તવન (સં. વામ્દેવતે ! ૧૩ [પ્ર. ર. ભા. ૨,
 ભક્તિમતાં સ્વશક્તિ-) પૃ. ૨૧૪]
- ૧૬ ,, (સં. અષ્ટક । ૐ ૯ અપ્રસિદ્ધ
 નમસ્ત્રિજગદ્વન્દિત)
- ૧૭ પદ્માવતી- (જિનશાસન ૩૭ ,,
 ચતુષ્પદિકા અવધારિ) ....
- ૧૮ વર્ધમાનવિદ્યા (પ્રા. રૂપ વદ્ધમાણવિજ્ઞા) ૧૭

કેટલાંક પાટણ, સ્વંભાત, લીંબડી, બીકાનેર વિગેરેના જૈન મંડા-
રોમાં જડી આવે છે. તેઓએ પારસી ભાષામાં રચેલું ઋષભજિન
સ્તોત્ર (જૈનસાહિત્ય-સંશોધક સ્વં. ૩, અં. ૧ માં તથા નિ.
સા. પ્રકાશિત 'જૈનસ્તોત્રસમુચ્ચય' માં પ્રકાશિત) પાઠકોનું
સ્વાસ ધ્યાન સેવે તેવું છે. તેમને તે વિદેશી-વિજાતિયોની
ભાષા પર પણ કાબુ હતો, જે ભાષાદિના અભ્યાસ તરફ કેટ-
લાક ડાહ્યા (!) ઘૂણા ધરાવે છે. જિનપ્રભસૂરિએ તો આ ભાષા-
જ્ઞાનથી અને બીજા કેટલાંક વ્યવહારજ્ઞાન-ચાતુર્યાદિ સદ્ગુ-
ણોથી વિદેશી પાતશાહીમાં-દિલ્લીશ્વરના રાજ-દરબારમાં પણ
સન્માન મેળવ્યું હતું અને તેઓ સમાજને ઉપયોગી અનેક
સત્કર્તવ્યો કરવા ભાગ્યશાળી થઈ શક્યા હતા. શહેનશાહ
અકબરના દરબારમાં સન્માન મેળવનાર તપાગચ્છના ડ. મ્હાનુ-
ચંદ્ર અને સિદ્ધિચંદ્ર વાચક વિગેરેએ એ વિદેશી ભાષા પર કાબૂ
મેળવ્યો હતો-જેઓ આ આચાર્ય પછી લગભગ બસો વર્ષે થયાં.

એ ઉપર સૂચવેલાં સ્તોત્રો, વૃત્તિ-ટીકાઓ અને બીજા ગ્રંથોમાં
કલ્પ-પ્રદીપ તેમનો કલ્પ-પ્રદીપ નામનો તીર્થકલ્પ

૧ 'કવિવર સમયસુંદરના પ્રશિષ્યરાજસોમે કરેલ ઋષભજિન-
સ્તવન પારસી ભાષામાં મળે છે, તથા સંભવતઃ જિનપ્રભસૂરિજીકૃત
શાંતિનાથ-સ્તવન પણ પારસી ભાષામાં ઉપલબ્ધ થાય છે' એમ
અગરચંદ નાહટા જણાવે છે.

તીર્થ—કલ્પ ગ્રંથ ઇતિહાસિક દૃષ્ટિએ અતિ મહત્વનો છે. સૌરાષ્ટ્ર, ગુજરાત, રાજપૂતાના, માલવા, મધ્યદેશ, પૂર્વદેશ અને દક્ષિણમાં આવેલાં જૈન તીર્થોના વિશ્વસનીય પ્રાચીન ઇતિહાસનો પરિચય કરાવનાર એ ગ્રંથ તેઓએ દેશ-પર્યટનાદિદ્વારા બહોળો અનુભવ મેળવ્યા પછી વૃદ્ધાવસ્થામાં રચ્યો જણાય છે. તેમના તીર્થ—કલ્પનું અવલોકન કરતાં સમજાય છે કે—જિનપ્રભસૂરિએ અનેક દેશોમાં પર્યટન કર્યું હતું, અનેક તીર્થોની યાત્રા—પ્રતિષ્ઠા કરી હતી, અનેક વાર રાજ—સમાઓમાં પ્રવેશ કર્યો હતો, અનેક શાસ્ત્રોનું અવલોકન કર્યું હતું, અનેક ભાષાઓમાં પ્રવીણતા મેળવી હતી, કાવ્ય—સાહિત્યકલામાં કુશલતા પ્રાપ્ત કરી હતી, અનેક પંડિતો સાથે ચાતુર્યગોષ્ઠી કરી હતી, અનેક મુનિયોને અધ્યયન કરાવી વિદ્યા—વૃદ્ધિ કરી હતી. તેમના તીર્થ—કલ્પમાં મુખ્યતાએ નીચે જણાવેલ તીર્થો અને તીર્થ—ભક્તો સંબંધી સંક્ષેપ અને વિસ્તારથી પરિચય આપવામાં આવ્યો છે—

તીર્થો

૧ શત્રુંજય	૫ અર્બુદ (આબૂ)
૨ ઉજ્જયંત (ગિરનાર)	૬ મથુરા
૩ પાર્શ્વ (સ્તંભન-સ્વંભાત)	૭ અશ્વાવબોધ (ભરુચ)
૪ અહિચ્છત્રા	૮ વૈભારગિરિ (રાજગૃહ)

૯ કૌશાંબી	૨૫ હરિકંચી-પાર્શ્વ
૧૦ અયોધ્યા	૨૬ શુદ્ધદંતી
૧૧ પાવાપુરી	૨૭ અભિનંદન
૧૨ કલિકુંડ	૨૮ ચંપાપુરી
૧૩ હસ્તિનાપુર	૨૯ પાટલિપુત્ર(પટના)
૧૪ સત્યપુર (સાચોર)	૩૦ શ્રાવસ્તી
૧૫ અષ્ટાપદ	૩૧ વારાણસી
૧૬ મિથિલા	૩૨ કોકા-પાર્શ્વ (પાટણ)
૧૭ રત્નપુર	૩૩ કોટિશિલા
૧૮ કન્નાણયનયર(કન્નાનૂર, દક્ષિણ) વીર	૩૪ ચેલ્લુણ પાર્શ્વ (ઢિંપુરી)
૧૯ પ્રતિષ્ઠાન(પેઠણ)પત્તન	૩૫ કુડંગેશ્વર (ઉજ્જયિની)
૨૦ નંદીશ્વર	૩૬ માણિક્યદેવ(કુલ્યાક,દક્ષિણ)
૨૧ કાંપિલ્યપુર	૩૭ અંતરિક્ષ પાર્શ્વ
૨૨ અરિષ્ટનેમિ(શૌરીપુર)	૩૮ ફલવર્દિ (ફલોધી) પાર્શ્વ
૨૩ શંખપુર	૩૯ સમવસરણ-રચના
૨૪ નાસિકપુર	૪૦ મહાવીર-ગણધર
	૪૧ તીર્થ-નામસંગ્રહ

તીર્થ-ભક્તો

૧ કપર્દિયશ્વ

૨ કોહંડિય દેવી

૩ અંબિકા દેવી

૫ વ્યાઘ્રી (શત્રુંજય પર

૪ આરામકુંડ—

અનશન કરનારી વાઘણ)

પદ્માવતી દેવી

૬ મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલ તેજપાલ

જિનપ્રભસૂરિયે સંસ્કૃતમાં અને પ્રાકૃતમાં ગદ્યમાં અને પદ્યમાં છટાદાર શૈલીથી રચેલા ગ્રં. ૩૫૦૩ (૬૦) શ્લોક પ્રમાણવાળા આ તીર્થકલ્પ ગ્રંથમાં ઉપર્યુક્ત તીર્થો અને તીર્થ-ભક્તો સાથે સંબંધ ધરાવતી પોતાના સમય સુધીની અનેક ઘટનાઓનું વિશ્વસનીય વર્ણન કર્યું છે. જેમાંથી તે તે દેશો, નગરો અને રાજ્યોની સ્થિતિનો પણ સારો ખ્યાલ થઈ શકે છે, બીજો પણ ઘણો ઉપ-યોગી જાણવા લાયક ઇતિહાસ એમાંથી મળી આવે છે. એ સર્વ તીર્થોના કલ્પો સંબંધી વિશેષ પરિચય કરાવતાં આ લેખ-નિબંધ એક ગ્રંથરૂપ બની જાય; એથી અહિં માત્ર પ્રાસંગિક સૂચવીશું.

આ તીર્થ-કલ્પમાં સૌથી પ્રથમ શત્રુંજયનો કલ્પ છે.

તેના અંતમાં તેનો રચના-સમય વિ. સં.

રાજ-પ્રસાદ ૧૩૮૫ માઘ વ. ૭ શુક્રવાર સૂચવેલ છે;

શત્રુંજયકલ્પ તે સાથે એક ધ્રુવ વિશેષતા તેમાં સૂચવી

છે કે-‘ આ(શત્રુંજય-કલ્પ)નો પ્રારંભ

કરતાં જ રાજાધિરાજ, સંઘ પર પ્રસન્ન થયા; આથી આ

કલ્પ ' રાજ-પ્રસાદ ' નામે લાંબા વચ્ચત સુધી જયવંત રહેો.'

ઉપર્યુક્ત ઉલ્લેખ પરથી વિચારને અવકાશ મળે અને જિજ્ઞાસા થાય એ સ્વાભાવિક છે કે-આમાં સૂચવેલ દીલ્હીશ્વર હમ્મીર રાજાઓનો અધિરાજ-મહાન્ સમ્રાટ કોણ ? મહમ્મદની અને એ સંઘ પર કેવી રીતે પ્રસન્ન થયો ? પ્રસન્નતા. કોના પ્રભાવથી પ્રસન્ન થયો ? પ્રસન્ન થઈને તેણે શું કર્યું ? આ જૈનાચાર્ય સાથે એને શો સંબંધ-પરિચય ? કે જેથી આ ગ્રંથકારને એના સ્મરણ માટે પોતાની એક કૃતિનું-શત્રુંજય-તીર્થના કલ્પનું ' રાજ-પ્રસાદ ' એવું નામ રાખવાનું યોગ્ય સમજાયું. આ સંબંધી અન્યત્ર તપાસ કરતાં પહેલાં આ ગ્રંથ પરથી શું જણાય છે, તે તપાસીએ.

ઉપર્યુક્ત તીર્થકલ્પના અંતિમ ભાગમાં જિનપ્રભસૂરિએ ગ્રંથકાર તરીકે પોતાના નામનો નિર્દેશ ચાતુર્યથી સૂચવી ' કલ્પપ્રદીપ ' અપરનામવાળા આ ગ્રંથને વિ. સં. ૧૩૮૯

૧ “ પ્રારમ્ભેऽપ્યસ્ય રાજાધિરાજઃ સદ્ધે પ્રસન્નવાન્ ।

અતો રાજપ્રસાદાશ્રયઃ કલ્પોઽયં જયતાશ્ચિરમ્ ॥

શ્રીવિક્રમાબ્દે બૌણાર્ઠ-વિશ્વદેવમિતે શિતૌ ।

સપ્તમ્યાં તપસઃ કાવ્યદિવસેઽયં સમર્ચિતઃ ॥ ”

—તીર્થકલ્પ (શત્રુંજયકલ્પ)

मां भाद्रपद व० १० ने दिवसे पृथ्वीन्द्र (पातशाह) हम्मीर महम्मदना प्रतापी राज्य अमलमां योगिनीपत्तन(दिल्ली)मां परिपूर्ण कयो हंतो—एम सूचव्युं छे. ए उपरथी विचारी शकाय छे के—शत्रुंजय—कल्पना अंतमां सूचवायेल राजाधि-राज ए अन्य कोइ नहि, परंतु दिल्लीश्वर सुलतान हम्मीर महम्मद होवो जोइये, के जेने इतिहासमां ‘ महम्मद तघलक ’ नामथी ओळखवामां आवे छे अने जे वि. सं. १३८१ (ईस्वी सन् १३२५) थी वि. सं. १४०७ (ईस्वी सन् १३५१) सुधी—आजथी लगभग छसो वर्ष पर दिल्लीना

१ “ को(का)ऽर्थं भ(सृ)जेत् ? किं प्रतिषेधवाचि ?

पदं ब्रवीति प्रथमोपसर्गः ? ।

कीदृग् निशा ? प्राणभृतां प्रियः कः ?

के ग्रन्थमेतं रचयांप्रचक्रुः ? ॥ ”

—श्रीजि न प्र भसूरयः ।

नैन्दानेर्कप—शैक्ति—शीतगुमिते श्रीविक्रमोर्वीपते—

वर्षे भाद्रपदस्य मास्यवरजे सौम्ये दशम्यां तिथौ ।

श्रीहम्मीरमहम्मदे प्रतपति क्षमामण्डलाखण्डले

ग्रन्थोऽयं परिपूर्णतामभजत श्रीयोगिनीपत्तने ॥

तीर्थानां तीर्थभक्तानां कीर्तनेन पवित्रितः ।

कल्पप्रदीपनामाऽयं ग्रन्थो विजयतां चिरम् ॥ ”

—तीर्थकल्प [का. प. ६४]

તરુત પર આરૂઢ રહી પ્રતાપી સાર્વભૌમ તરીકે રાજ્યઅમલ કરતો હતો. જેના સંબંધમાં ઇંગ્લીશ ઇતિહાસિક પુસ્તકોમાં કેટલુંક જાણવાલાયક સચિત્ર વૃત્તાન્ત મઢી આવે છે.

આ રાજાધિરાજ હમ્મીર મહમ્મદ તવલકક્યારે? કઈ રીતે સંઘપર પ્રસન્ન થયો? જિનપ્રભસૂરિ ઇ શત્રુંજય તીર્થકલ્પમાં ઇનું સ્મરણ શામાટે કર્યું ? ઇની પાછઢ રહેલા ગૂઢ ઇતિહાસનો ભેદ સમજવા તત્કાલીન અથવા તેના નિકટના પ્રામાણિક ત્રિશ્વસનીય ઉલ્લેખો તપાસવા જોઈયે. સૌથી પહેલાં સ્વયં ઇ ગ્રન્થકારે ઇ સંબંધી ક્યાંય સવિસ્તર સ્પષ્ટતાથી સૂચવ્યું છે કે કેમ ? ઇ શોધવું જોઈયે. ઇ શોધ કરતાં તેમના તીર્થકલ્પ તરફ દ્રષ્ટિ કરીઇ. આ તીર્થ-

૧ પ્રાચીન બૃહદ્વિપનિકામાં સૂચવાયેલા અને મહુમ પ્રો. પિટર્સનના રિ. ૪ થા [પૃ. ૯૧ થી ૧૦૦] માં સ્વલ્પ અંશો સાથે નિર્દિષ્ટ કરાયેલા આ ‘ તીર્થકલ્પ ’ નું પ્રકાશન કાર્ય, ઇશિયાટિક સોસાયટી ઑફ બેંગાલે હાથ ધર્યું હતું; પરંતુ ઇ. સ. ૧૯૨૩ માં પ્રકટ થયેલ ઇક ભાગ [પૃ. ૯૬] પઢ્છીનો ભાગ હજુ અમ્હારા જોવામાં આવેલ નથી.

આ લેખની બીજી આવૃત્તિ પ્રકાશમાં આવે છે ત્યારે આ ‘ વિવિધ તીર્થકલ્પ ’ પ્રસિદ્ધ સાક્ષર જિનવિજયજીદ્વારા સંપાદિત થઈ, સિંધી જૈન-ગ્રન્થમાલામાં વિશ્વભારતી સિંધી જૈન-જ્ઞાનપીઠ જ્ઞાન્તિનિકેતનદ્વારા પ્રકાશિત થાય છે, ઇ ખુશી થવા જેવું છે.

કલ્પની નવીન લલાવેલી પ્રતિ પ્રવર્તકજી શ્રીકાન્તિવિજયજી મહારાજના સંગ્રહમાં વડોદરાના આત્મારામજી જૈન-જ્ઞાનમન્દિરમાં છે, તે[પ. ૪૧ થી ૪૪]માં તથા સં. ૧૯૭૧ માં પ્રકાશિત થયેલ ‘ અભિધાનરાજેન્દ્ર ’ નામના પ્રાકૃતમહાકોષ [ભા. ૩, પૃ. ૨૧૨ થી ૨૧૫] માં જોવામાં આવતા અશુદ્ધિયોની બહુલતાવાળા પ્રાકૃતભાષામય ‘ કન્નાણય-પુર-વીરકપ્પ ’ માં પ્રસ્તુત વિષય સાથે સંબંધ ધરાવતો ઇતિહાસ મળી આવે છે.

કન્નાણયનયર-કલ્પમાં જણાવેલ ऐतिहासिक वृत्तान्त.

“ અગણિત ગુણગણવાળા, મેરુપર્વત જેવા ધીર મહાવીર-જિનને પ્રણામ કરીને કન્નાણયપુર(કાનાનૂર, દક્ષિણ)માં રહેલી તે(મહાવીર જિન)ની પ્રતિમાનો કંડૂક કલ્પ (આમ્નાય-પ્રાચીન અર્વાચીન ઇતિહાસ) હું કહીશ:—

ચોલદેશના અવતંસ(આભૂષણ-તિલક)રૂપ કંન્નાણય-

૧ જિનપ્રભસૂરિ તથા તેમના અનુયાયી વિદ્યાતિલક મુનિના વહેલોમાં આ નગર કન્નાણયપુર, ક્ષણાણયનયર, કન્નાય, કન્યાનયનીય વિગેરે નામોથી સૂચવાયેલ છે. પ્રો. પિટર્સનના રિપોટ ૪ [પૃ. ૯૬, ૯૯] માં એને બદલે કલ્યાણ, કાત્યાય-નીય વગેરે નામ પણ પ્રકટ થયેલ છે. એને અનુસરીને પં. હી. હં.

નયર(કાનાનૂર, દક્ષિણ)માં વિક્રમ-

ના ' જૈનધર્મના પ્રાચીન ઇતિહાસ ' [ભા. ૧, પૃ. ૩૬] માં, ' જૈનગ્રંથાવલી ' [પૃ. ૩૩] માં, ' જૈનસાહિત્યમેં ઇતિહાસ કે સાધન ' [જૈનસાહિત્ય-સંમેલન રિ. લે. પૃ. ૧૦] વિગેરેમાં પણ તેવું નામ દર્શાવેલું જોવામાં આવે છે; પરંતુ એ સંબંધમાં વધારે વિચાર અને તપાસ કર્યા પછી જણાય છે કે-દક્ષિણમાં ચોલદેશમાં શ્રીરંગમ ટાપૂ(પટ્ટન)ની ઉત્તરે પાંચ માઈલ પર આવેલું, હાલમાં કન્નાનૂર(કાનાનૂર) નામથી ઓળખાતું તે જ આ નગર હોવું જોઈએ. જે નગર એક વચ્ચે હોયસાલ રાજાઓની રાજધાની તરીકે ઉન્નત થઈ પ્રસિદ્ધિમાં હતું. હોયસાલ વીર સોમેશ્વરે તેને કિલ્લાથી સુરક્ષિત કર્યું હતું. વિશેષ માટે જુઓ કેમ્બ્રીજ હીસ્ટ્રી ઓફ ઇન્ડિયા [વૉ. ૩, પૃ. ૪૮૧, ૪૮૪, ૪૮૮] આ નામ નિશ્ચિત કરવામાં બરોડા કૉલેજના ઇતિહાસના પ્રોફેસર મ્હારા સ્નેહી શ્રીયુત કેશવ-લાલભાઈ હિં. કામદારનો હું ખાસ આભારી છું. વિક્રમની તેરમી સદીના પૂર્વાર્ધમાં ત્યાં મહાવીર-પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા થયેલી હોઈ શ્રીમાન્ જૈનોનું એ વાસ-સ્થાન બન્યું હોવું જોઈએ અને તે સમયે તે વ્યાપાર વિગેરેથી સુસમૃદ્ધ સ્થિતિમાં હોવું જોઈએ.

૧ અહિં સૂચવેલ વિક્રમપુર પણ ઉપર્યુક્ત પુસ્તકમાં સૂચવેલ દક્ષિણમાંનું ઉપર્યુક્ત કન્નાનૂરની સમીપનું જણાય છે, જિનપતિસૂરિ-શસમાં-‘ અત્થિ મરુમંડલે નયરવિક્રમપુરે જસોવદ્દણ્ણ જગ જાણિય એ ’ જણાવેલ હોઈ વિક્રમપુર જેસલમેર-નિકટવર્તી સ્થાન હોવું જોઈએ’ એમ અગરચંદજી નાહટા જણાવે છે, તે વિચારણીય છે.

મહાવીરની પુરવાસી, જિનપતિસૂરિના કાકા શાહ
પ્રાચીન મનોહર માનદેવે કરાવેલી અને વિ. સં. ૧૨૩૩
પ્રતિમા માં આષાઢ શુ. ૧૦ ગુરુવારે અમ્હારા જ
પૂર્વાચાર્ય શ્રીજિનપતિસૂરિ પ્રતિષ્ઠિત

૧ આ જિનપતિસૂરિનો સંસ્કૃતમાં સંક્ષેપમાં પરિચય અમ્હે
' જેસલમેર-માંડાગારીય-ગ્રંથસૂચી ' ના અપ્રસિદ્ધ ગ્રન્થ-ગ્રન્થકૃત્પ-
રિચય [પૃ. ૨૮] માં તથા ' અપભ્રંશકાવ્યત્રયી ' ની ભૂમિકા
[પૃ. ૬૧-૬૮] માં આપ્યો છે. તે પરથી સમજાશે કે-સંઘપટ્ટક-
ટીકા, પંચલિંગીવિવરણ, પ્રબોધોદય વાદસ્થલ વિગેરે ગ્રંથો રચનારા
આ પ્રૌઢ વિદ્વાન્ વિ. સં. ૧૨૧૦ થી ૧૨૭૭ સુધી વિદ્યમાન
હતા. તેમના પટ્ટધર જિનેશ્વરસૂરિ અને જિનપાલ ઉપાધ્યાય,
સૂરપ્રભ ઉપાધ્યાય, પૂર્ણભદ્રગણિ, સુમતિગણિ વિગેરે વિદ્વાન્ શિષ્યોએ
પણ ગ્રન્થ-રચનાદિદ્વારા જન-સમાજ પર ઘણો ઉપકાર કર્યો છે.
આ જિનપતિસૂરિ ગુજરાતની ભૂમિમાં આશાપણી(આસાવલ)માં
અને પૃથ્વીરાજની સભામાં પ્રતિવાદિયોને પરાસ્ત કરી વાદમાં
જય મેલવ્યો હતો અને વિધિમાર્ગને વિસ્તાર્યો હતો-એવા અનેક
ચલ્લેસ્વો મઝી આવે છે, જે અમ્હે ત્યાં દર્શાવ્યા હોવાથી અહિં આ
લેખને વિસ્તારીશું નહિ.

૨ આ શાહ માનદેવ, ઝકેશ(ઓસવાલ) વંશના હતા,
તેમના વંશનું વિસ્તૃત વર્ણન, જિનપતિસૂરિના પ્રશિષ્ય અને જિને-
શ્વરસૂરિના શિષ્ય કુમારગણિ કવિએ ચંદ્રતિલક ઉપાધ્યાયના અભય-

કરેલી, સ્વપ્નના આદેશ પ્રમાણે મમ્માણશૈલ(સ્વાણ)માં પ્રકટ થયેલ જોઈ(જ્યોતી)રસ ઉપલ(રત્ન)ની ઘડેલી, અનક-વાલ (?) નામની પૃથ્વી-ધાતુવિશેષના સ્પર્શવડે નક્ષમાત્ર લાગતાં પળ ઘંટાની જેમ ધ્વનિ કરતી, ૨૩ ત્રેવીશ પર્વ (આંગઠ) પરિમાણવાળી, સંનિહિતપ્રાતિહાર્યવાળી (ચમત્કારી) મહાવીર-પ્રતિમા શ્રાવકસંઘવડે લાંબા વચ્ચત સુધી પૂજાતી હતી.

વિ. સં. ૧૨૪૮ માં ચાહુયાણ(ચૌહાણ)કુળના પ્રદીપ પૃથ્વીરાજ નરેન્દ્ર, સુલતાન સાહબદીન શહાબુદ્દીન ઘોરી (શહાબુદ્દીન ઘોરી)વડે મરણ પામતાં, ના અમલમાં ગુપ્ત રાજ્ય-પ્રધાન પરમશ્રાવક શેઠ રામદેવે

કુમારચરિત(પં. હી. હં. પ્રકાશિત)ની પ્રાંત પ્રશસ્તિમાં ૪૮ શ્લોકોથી કર્યું છે. એ પરથી સમજાય છે કે-જિનપતિસૂરિના પિતા યશોવર્ધન, આ શાહ માનદેવના લઘુવંધુ હતા. તેમના વંશના વિશેષ પરિચય માટે જુઓ પૂર્વોક્ત પ્રશસ્તિ તથા ગુજરાતીમાં અમ્હે સૂચવેલ સાર [વીજાપુર-બૃહદ્વૃત્તાંત બુદ્ધિસાગરજી મંથમાળા, પ્ર. અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્ર. મંડલ આવૃત્તિ ૨ જી પૃ. ૧૩૬-૧૪૮ થી ૧૫૦]

૧ જૈનોના પ્રજ્ઞાપના(પન્નવળા)સૂત્રમાં તથા વરાહમિહિરની બૃહત્સંહિતા[પૃ. ૪૦૬]માં ઉપલગ્તનોની વિવિધ જાતિમાં 'જ્યોતીરસ' નામની પણ એક જાતિ સૂચવી છે. જાવડશાહે વિ. સં. ૧૦૮ માં શત્રુંજય પર પ્રતિષ્ઠિત કરેલી શ્રીઆદીશ્વરની મૂર્તિ પણ આ જ જાતિની હતી-એમ અન્યાન્ય મંથો પરથી જણાય છે.

श्रावक-संघने लेख मोकल्यो के—‘तुरकोनुं राज्य थयुं छे. श्रीमहावीरनी प्रतिमा अत्यंत छानी रीते धारण करी राखवी.’ त्यारपछी श्रावकोए दाहिमकुलना मंडनरूप कयंवास मांडलिकना नामथी अंकित थयेला कयंवास स्थळमां विपुल वेळुना पूरमां ते प्रतिमा स्थापी हती.

वि. सं. १३११ मां अतिदारुण दुर्भिक्ष थतां निर्वाह न थवाथी जाजओ नामनो सूत्रधार जीविका महावीर— निमित्ते कुटुंब साथे कन्नाणय(कन्नानूर) प्रतिमानुं पुनः थी सुभिक्षदेश तरफ चाल्यो हतो. ‘पहेलुं प्रकट थवुं प्रयाण थोडुं करवुं जोडए’ एम विचारी कयंवास स्थळमां (ते मूर्तिवाळा प्रदेशमां) ज ते राते वास कर्यो हतो. अर्धी राते देवताए तेने स्वप्न आप्युं के—‘अहि ज्यां तुं सूतो छे, तेनी हेठे आटला हाथ पर भगवंत महावीरनी प्रतिमा छे. तारे पण देशांतर जवुं नहि पडे, अहि ज तारो निर्वाह थशे. ’ संभ्रमपूर्वक जागीने तेणे ते स्थानने पुत्रादिद्वारा खणाव्युं एटले ते प्रतिमा दीठी. तेथी हृष्ट तुष्ट थयेला तेणे नगरमां जइ श्रावकसंघने निवेदन कर्युं. श्रावकोए महोत्सवपूर्वक परमेश्वरने प्रवेश करावी चैत्यगृह—मंदिरमां स्थाप्या. त्रिकाळ पूजावा लाग्या. अनेक वार तुरकोना उपद्रवथी मुक्त रह्या. श्रावकोए ते सूत्रधारने वृत्ति—निर्वाह करी आप्यो. प्रतिमानो परिकर शोधाववा छतां

પણ તેઓને પ્રાપ્ત થયો નહિ. કોઈપણ સ્થળ-પરિસરમાં તે રહ્યો હોવો જોઈએ. પ્રશસ્તિ વર્ષ વિગેરે તેના પર જ લખેલું સંભવે છે.

એક વસ્તે ન્હવણ થયા પછી ભગવંતના શરીર પર પરસેવો પસરતો દીઠો, લૂહવા છતાં પણ તે અટક્યો નહિ; તેથી વિદગ્ધ શ્રાવકોએ જાણ્યું કે-
 ઉપદ્રવના વસ્તમાં ‘ કોઈપણ ઉપદ્રવ અવશ્ય અર્હિ થશે. ’

એવામાં પ્રભાતમાં જદુય(જેઠવા) રાજપૂતો (? યવનો)ની ઘાડ આવી. નગરને ચોતરફથી વિધ્વસ્ત-વિનષ્ટ કર્યું. એવી રીતે પ્રકટ પ્રભાવવાળા સ્વામી વિ. સં. ૧૩૮૫ સુધી પૂજાયા.

વિ. સં. ૧૩૮૫ માં આવેલા આસીનગરના વિય (?) વંશમાં થયેલા ઘોર પરિણામવાળા (?) તુગલકાબાદમાં ઘોરીએ) શ્રાવકોને અને સાધુઓને બંદી શાહીખજાનામાં (કેદી) કરીને વિહંબ્યા. પાર્શ્વનાથનું શૈલમય વિંબ માંગ્યું અને મહાવીરની તે પ્રતિમાને અસંહિત જ ગાડામાં ચઢાવીને દિલ્હીપુરમાં

૧ ઇ. સન્. ૧૩૨૮ [વિ. સં. ૧૩૮૫]માં દક્ષિણમાં મુસલમાની હુમલો થયો હતો, અને તે વસ્તે મદુરા અને તેની બહારનું મુખ્ય કાઝાનૂર, મહમ્મદ તઘલકે કબ્જે કર્યું હતું, એવો ઇતિહાસ મળી આવે છે (જુઓ કેમ્બ્રીજ હિસ્ટ્રી ઓફ ઇન્ડિયા વૉ. ૩, પૃ. ૪૮૮). સંભવ છે કે-ઉપર્યુક્ત સ્વેદજનક ઘટના તે વસ્તે બની હશે.

आणीने तुंगुलकाबादमां रहेला सुलतानना भंडारमां स्थापी. ते एवा आशयथी के-‘ सुलतान अहि आव्या पछी जेम फरमावशे तेम करशुं. ’ एथी ते प्रतिमा १५ मास सुधी तुरकोना कब्जामां रही.

कालक्रमे महम्मद सुलतान देवगिरि (दोलताबाद)

नगरथी योगिनीपुर(दिल्ली)मां आव्यो.

जिनप्रभसूरिने अन्यदा खरतरगच्छना अलंकाररूप,

पातशाहनं जिंनसिंहसूरिना पट्ट पर प्रतिष्ठित थयेला

आमंत्रण जिनप्रभसूरि विविध देशोमां विहार करता

दिल्लीना साहपुर(शाखापुर-परा)मां आव्या.

क्रम प्रमाणे महाराज-सभा(पातशाही दरबार)मां पंडितोनी गोष्ठी थतां महाराजाए(पातशाहे) पूछ्युं के-‘ अतिशय विशिष्ट पंडित कोण छे ? ’ जोषी धाराधरे तेमना (जिनप्रभ-सूरिना) गुणोनी स्तुति करी. त्यारपछी महाराजे ते

१ आ तुघलकाबाद, दिल्लीथी पूर्वमां ६ माइल पर ग्याम्-उद्-दीन तुघलके (महम्मद तुघलकना पिताए) इ. सन् १३२१ (वि. सं. १३७७) लगभगमां वसाव्युं हतुं, तेम अन्यत्र इतिहासमां वांचवामां आवे छे. एनुं चित्र पण मळी आवे छे.

२ वि. सं. १३३१ लगभगमां खरतरगच्छनी लघुशाखा आ आचार्यथी प्रवर्ती हती, ए पहेलां कहेवाइ गयुं छे.

(પં. ધારાધર)ને જ મોકલી જિનપ્રભસૂરિને બહુમાનપૂર્વક આમંત્રણ કરી બોલાવ્યા.

[વિ. સં. ૧૩૮૫] પોષ શુ. ૨ ની સાંઝે સૂરિજી મહારાજ મહારાજાધિરાજ(મહમ્મદ)ને મેટ્યા. પાતશાહે સુલતાને સૂરિજીને અત્યંત પાસે બેસારી જિનપ્રભસૂરિનો કુશલાદિ વૃત્તાન્ત પૂછ્યો. સૂરિજીએ નવીન કરેલ સત્કાર કાવ્ય રચી આશીર્વાદ આપ્યો, તે તેણે સાંભળ્યો. લગભગ અર્ધી રાત સુધી એકાંતમાં ગોઠી કરી. રાતે ત્યાં(પાતશાહી મહેલમાં) જ વાસ કરાવીને પ્રભાતે સૂરિજીને ફરી બોલાવ્યા. સંતુષ્ટ થયેલા મહાનરેંદ્રે ૧૦૦૦ ગાયો, દ્રવ્યસમૂહ, શ્રેષ્ઠ બાગ, ૧૦૦ વસ્ત્રો, ૧૦૦ કાંબલ અને અગર, ચંદન, કપૂર વિગેરે સુગંધી દ્રવ્યો દેવા માંડ્યાં; ‘પરંતુ સાધુઓને એ ન કલ્પે’ એમ મહારાજાને સમજાવી, ગુરુજીએ તે સર્વ વસ્તુઓનો પ્રતિષેધ કર્યો. તેમ છતાં ‘રાજાધિરાજને અપ્રીતિ ન થાઓ’ એમ વિચારી રાજાભિયોગવડે ગુરુજીએ તેમાંથી કંબલ, વસ્ત્ર, અગર વિગેરે કંડૂક અંગીકાર કર્યું. તે પછી વિવિધ દેશાંતરમાંથી આવેલા પંડિતો સાથે વાદ-ગોઠી કરાવી સુલતાને મદકલ(શ્રેષ્ઠ) બે હાથીઓ અણાવ્યા. તેમાંના એક પર ગુરુજી (જિનપ્રભસૂરિ) ને અને બીજા પર જિનદેવ

૧ અહિં સૂચવેલ જિનદેવસૂરિ, જિનપ્રભસૂરિના પટ્ટધર જણાય છે. જૈનગ્રન્થાવલી[પૃ. ૩૨, ૭૯]માં જિનદેવસૂરિને

આચાર્યને ચંડાવી, સુલતાનની આઠ મદન મેરીઓ વાગતાં, યમલ શંસ્તો ફૂંકાતાં, મૃદંગ, મર્દલ, કંસાલ, ઢોલ વિગેરેના શબ્દો ધુમધુમ થતાં, મટ્ટ-ચટ્ટો પાઠ કરતે છતે, ચારે વર્ણો સાથે અને ચારે પ્રકારના સંઘ સાથે સૂરિજીને પોસહશા-લાણ(ઉપાશ્રયે) પાઠવ્યા. શ્રાવકોએ પ્રવેશ-મહોત્સવ કર્યો. મહાદાનો આપ્યાં.

કૃત્તાણય-કલ્પ-પરિશેષ રચનારા આગળ જળાવેલા વિદ્યાતિલક અપરનામ સોમતિલકસૂરિના શિષ્ય સચવ્યા છે; પગંતુ તે વિદ્યા-તિલકમુનિના જ જળાવેલા. હલ્લેખ પ્રમાણે પ્રસ્તુત જિનપ્રમસૂરિના શિષ્ય સિદ્ધ થાય છે. વિ. સં. ૧૩૮૩ (!)માં હૈમનામમાલાનો શિલોચ્છ(નિ. સા. ના અભિધાનસંગ્રહમાં પ્રકાશિત) રચનાર જિનદેવસૂરિ પણ એ જ હોવાનું અનુમાન છે.

૧ આ પ્રમાણે જૈન આચાર્યે હાથી પર ચડવું, એ મુનિધર્મ-વિરુદ્ધ વિચારણીય વિચિત્ર ઘટના છે; છતાં ઉપર્યુક્ત હલ્લેખ પરથી એવો આશય સમજાય છે. રાજાભિયોગ આદિનું અવલંબન લઈ મહિ-ષ્યના લાભાભામની તરતમતા વિચારી સમય-ધર્મને માન આપી, અપવાદથી એમ કયુ હશે. વિ. સં. ૧૩૩૪ માં પ્રભાચંદ્રસૂરિએ રચેલા પ્રભાવકચરિત્ર(પૃ. ૨૫૧ થી ૨૬૦)માં જળાવ્યા પ્રમાણે-સૂરાચાર્ય નામનો વિદ્વદ્વ્ય જૈનાચાર્ય મોજરાજાની સન્મુલ્લ જતાં હાથી પર આરૂઢ થયા હતા અને મીમદેવે તેમનો પાટણમાં પ્રવેશોત્સવ કર્યો

વિશેષમાં પાતશાહે સકઠ શ્વેતાંવર દર્શનને ઉપદ્રવથી
 રક્ષણ કરવામાં સમર્થ ફરમાન સમર્પણ કર્યું.
 જૈનશ્વે.તીર્થ-રક્ષા ગુરુજીએ તેની નકલો ચારે દિશાઓમાં
 ફરમાન મોકલાવી. શાસનની ઉન્નતિ થઈ. અન્યદા
 સૂરિજીએ શત્રુંજય, ગિરનાર, ફલોધી
 વિગેરે તીર્થોના રક્ષણ માટે ફરમાન માગ્યું. સાર્વભૌમે તે તે જ
 ક્ષણે આપ્યું. તેને તીર્થોમાં મોકેલાવ્યું.

બંદી-મોચન ગુરુજીનું વચન થતાં જ રાજાધિરાજે
 અનેક બંદી(કેદી તરીકે પકડેલા)ઓને મુક્ત કર્યા હતા.

ફરી સોમવારના દિવસે ગુરુજી રાજ-કુલમાં પહોંચ્યા.

ત્યારે પળ તેઓ હાથો પર આરુઢ થયા હતા. ચૈત્યવાસીઓના
 પ્રાવલ્યકાલમાં અને મુસલમાની આક્રમણના યુગમાં શિથિલાચાર ન
 ગણાતાં શાસન-પ્રભાવના અથવા દર્શન-ગૌરવના રૂપમાં એ ગણાયું
 જણાય છે.

૧ આ પરથી સ્પષ્ટ સમજી શકાય તેમ છે કે-પહેલાં જના-
 વ્યાં પ્રમાણે વિ. સં. ૧૩૮૧ માં માવ વ. ૭ શુક્રવારે રચાયેલ
 શત્રુંજય-કલ્પ, દિલ્હીમાં રચાયો હોવો જોઈએ અને રાજાધિરાજે
 (મહમ્મદ તઘલકે) એ જ સમયમાં જિનપ્રભ સૂરિના પરિચયથી
 તેમના વચનને માન આપી સંઘ-રક્ષાનાં તથા શત્રુંજય વિગેરે તીર્થોનાં
 ફરમાનો આપ્યાં જણાય છે.

વસતા વરસાદમાં સુલતાનને મેઢ્યા. મહાવીર-પ્રતિમાનું ગુરુજીના કાદવથી ઘરડાયેલા પગને સમર્પણ-સન્માન મહારાજાએ મલિક કાપૂ(ફૂ)ર પાસે શ્રેષ્ઠ વસ્ત્ર-ઘંડવડે લૂહાવ્યા. ત્યારપછી આશીર્વાદ આપતાં અને વર્ણના-કાવ્યનું વ્યાખ્યાન કરતાં મહા-નરેન્દ્ર ચિત્તમાં અત્યંત ચમત્કાર પામ્યા. અવસર જાણીને સર્વ સ્વરૂપ કહેવાપૂર્વક ભગવંત મહાવીરની તે પ્રતિમા માગી. એકછત્ર વસુધાના અધિપતિએ(મહમ્મદ સુલતાને) સુકુમાર ગોષ્ઠીઓ કરતાં તે આપી. તુગુલકાબાદના સ્વજાનામાંથી અસૂઅગ(અસૂયા કરનાર !) મલિકોની ધાંધે સ્થાપન કરાવી, સકલ સમા સમક્ષ પોતાની આગલ અળાવી, દર્શન કરી, ગુરુ-જીને તે સમર્પણ કરી. ત્યારપછી સકલ સંઘે મહોત્સવ પ્રમા-વનાપૂર્વક સુખાસન(પાલખી)માં સ્થાપી તે પ્રતિમાને મલિક તાજદીન-સરાઈમાં ચૈત્યમાં સ્થાપી. ગુરુજીએ વાસક્ષેપ કરતાં મહાપૂજાઓથી પૂજાય છે.

ત્યારપછી મહારાજના આદેશવડે જિનદેવસૂરિને બીજા ચૌદ સાધુઓ સાથે (પોતાના પ્રતિ-સૂરિ-વિહાર નિધિ તરીકે) દિલ્લી-મંડલમાં સ્થાપી, ગુરુજીએ અનુક્રમે મહારાષ્ટ્ર-મંડલ (દક્ષિણ) તરફ પ્રસ્થાન કર્યું. શ્રાવકોના સંઘ સાથે જતા ગુરુજીને રાજા-ધિરાજે વઢદ, ઝંટ, ઘોડા, ગુલયિણી(તંબૂ), સુખાસન(પાલખી) વિગેરે સહાયક સામગ્રી આપી હતી.

વચ્ચે આવેલાં નગરોમાં પ્રભાવના કરતા, પગલે
 પગલે સંઘોવડે સન્માન કરાતા અને અપૂર્વ
 દેવગિરિ તીર્થોને નમતા સૂરિજી અનુક્રમે દેવગિરિ
 (દોલતાબાદ)માં (દોલંતાબાદ) નગરે પહોંચ્યા. સંઘે પ્રવેશ-
 મહોત્સવ કર્યો. સંઘ-પૂજા થઈ.

સંઘપતિ જગસીહ, સાહણ, મલ્લદેવ વિગેરે સંઘ માથે
 પટ્ટાણ(પ્રતિષ્ઠાન-પેઠણ)પુરમાં જીવંત-
 પ્રતિષ્ઠાન(પેઠણ) સ્વામી મુનિસુવ્રતની પ્રતિમાની યાત્રા
 પુર-યાત્રા કરી.

પછી આ તરફ દિલ્લીમાં વિજયકટકમાં જિનેદેવસૂરિ

૧ દેવગિરિ(દોલતાબાદ)માં સં. ૧૩૮૩ કા. શુ. ૧૩ ને
 દિવસે રાજસીહના સુત શાહ તિહુણસિંહે ઉપદેશમાલા-લઘુવૃત્તિ
 લેખાવી હતી (જુઓ પિટર્સન રિ. ૩, પૃ. ૧૩૧). એ વિગેરે
 જોતાં વિક્રમની ચૌદમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં આ નગરમાં શ્રીમાન્
 જૈનો વસતા હોઈ આ નગર વ્યાપારાદિદ્વારા સુસમૃદ્ધ અને ઉન્નત
 સ્થિતિમાં હતું-તેમ જણાય છે. અન્યત્ર મળતા ઇતિહાસ પરથી
 જણાય છે કે-આ મહમ્મદ તઘલક પાતશાહે આ દેવગિરિને
 પોતાની રાજધાની બનાવવા દોલતથી આબાદ (દોલતાબાદ)
 બનાવ્યું હતું.

૨ જિનપ્રભસૂરિના તીર્થકલ્પમાં પ્રતિષ્ઠાનપત્તનનો પણ કલ્પ છે,
 એ ઉપર સૂચિત થઈ ગયું છે.

મહારાજને દીઠા (સુલતાનની મુલાકાત દિલ્લીમાં સુલતાને કરી.) મહારાજે(સુલતાને) બહુ માન આપ્યું. સમર્પેલ સરાઈ, એક સરાઈ આપી, તેનું નામ 'સુલતાન-ચૈત્ય, ઉપાશ્રય વિ. સરાઈ' સ્થાપ્યું. ત્યાં ૪૦૦ ચારસો શ્રાવ-કોનાં કુલો(કુડુંબો)ને વાસ માટે આદેશ કર્યો. કલિકાલ-ચક્રવર્તી (સુલતાન મહમ્મદે) ત્યાં પોમહશાલા (ઉપાશ્રય) અને ચૈત્ય કરાવ્યું. તે ચૈત્યમાં તે જ (કન્નાનૂરના) દેવ મહાવીરને સ્થાપ્યા. મગવંતને પરતીર્થિકો(અન્યધર્મીઓ) તથા શ્વેતામ્બર અને દિગંબર ભક્ત શ્રાવકો ત્રિકાલ મહામૂલ્ય પૂજા-પ્રકારોથી પૂજે છે.

એવી રીતે મહમ્મદશાહે કરેલી શાસનની ઉન્નતિ જોઈ લોકો પંચમ કાલને પણ ચોથા કાલ(આરા) તરીકે જ અનુભવે છે.

ક્લેશ દૂર કરનારા વીરજિનેશનું, મન અને નયનોને આનંદ આપનારું, વિઘ્નાદિને પ્રતિહત કરનારું આ વિંચ યાત્રચ્ચંદ્ર-દિવાકરૌ જયવંત રહો.

કન્નાણયપુર(કન્નાનૂર)માં રહેલ દેવ મહાવીરની પ્રતિ-માનો આ કલ્પ, જિનસિંહમુર્તિના શિષ્ય મુનીશ્વરે (જિનપ્રભે) લખ્યો છે. ”

૧ જિનપ્રભસૂરિયે ૩૧૦૩ સાઢાત્રણ હજાર શ્લોકપ્રમાણ રચેલા આ તીર્થકલ્પના અન્તમાં પોતાના નામનો નિર્દેશ કર્યો છે,

[૨]

“ હવે સંઘતિલકસૂરિજીના આદેશથી વિદ્યાતિલકમુનિ.

તેમ તેમાં આવેલા જુદા જુદા કલ્પોના અન્તમાં પળ પ્રાયશઃ પોતાનું નામ સૂચિત કર્યું છે; તેમ છતાં તેમાં જ આવેલા આ કન્નાણયનયર (કન્નાનૂર)-વીરના કલ્પના અંતમાં પોતાનું નામ સ્પષ્ટ રીતે ન સૂચવતાં પ્રકાગન્તરે સૂચવ્યું છે. તેમ કરવાનો હેતુ એવો સમજાય છે કે-આ કલ્પમાં સૂચવેલી મહત્ત્વની ઘટના સાથે એ કલ્પકારનો નિકટ સંબંધ હોઈ પોતાના મહત્ત્વને પ્રકાશિત કરનારી છે. જૈન-શાસનના ગૌરવને સૂચવતી, જૈનસમાજને આનન્દजनक એ ઘટના વાસ્તવિક ઇતિહાસ-પ્રતિપાદનની દૃષ્ટિએ એમને વર્ણવવી પડી છે; તેમ છતાં કોઈ એને આત્મશ્લાઘા-દોષરૂપ ન સમજે એવા આશયથી પોતાની લઘુતા સૂચવવા અને એ મહત્ત્વનાં કાર્યો થવામાં ગુરુ-પ્રભાવ ધ્વનિત કરવા ‘ જિનસિંહમુનીન્દ્રના શિષ્ય મુનીશ્વરે આ કલ્પ લખ્યો છે. ’ એવું જણાવ્યું છે. જિનસિંહસૂરિના શિષ્ય સૂરિ તરીકે ‘ જિનપ્રભસૂરિ ’ નામનું સૂચન, આજ તીર્થકલ્પ ગ્રંથમાં પહેલાં આવી ગયેલ હોવાથી અહિં સ્પષ્ટ નામનિર્દેશ ન કરવા છતાં આ કન્નાણયનયર(કન્નાનૂર)-વીર-કલ્પના કર્તા તરીકે એ જિનપ્રભ-સૂરિ જ સમજવા જોઈએ.

૧ આ સંઘતિલકસૂરિ, રુદ્રપણ્ડીય ગચ્છના ગુણશેખરસૂરિના શિષ્ય હતા. તેઓએ વિદ્યાભ્યાસ આ જિનપ્રભસૂરિ પાસે કર્યો હતો. તેમણે વિ. સં. ૧૪૨૨ માં સારસ્વત પત્તન(પાટણ)માં ‘ સમ્ય-

કબ્રાણય-વીરકલ્પનો પરિશેષ લેશ કહે છે—

કૃત્વસપ્તિ' ગ્રંથ પર ગદ્ય પદ્ય સંસ્કૃત પ્રાકૃત કથાઓની છટાવાળી ૭૭૧૧ શ્લોકપ્રમાણ વિસ્તૃત વિવૃત્તિ રચી હતી. તેના પ્રારંભમાં પોતાના વિદ્યાગુરુ તરીકે, શાહ મહમ્મદને મુદિત કરનારા આ જિનપ્રભસૂરિનું સ્મરણ કર્યું છે:—

“ દિ(દિ)લ્લ્યાં સાહિમહમ્મદં શકકુલદ્વાપાલચૂડામણિ
યેન જ્ઞાનકલાકલાપમુદિતં નિર્માય ષડ્દર્શની ।

પ્રાકાશ્યં ગમિતા નિજેન યશસા સાકં સ સર્વાગમ-

ગ્રન્થજ્ઞો જયતાત્ જિનપ્રભગુરુવિદ્યાગુરુર્નઃ સદા ॥”

—સમ્યક્ત્વસપ્તિવૃત્તિ (દે. લા. પુ. ફંડ પ્રકાશિત શ્લો. ૮)

ભાવાર્થ:—જેણે દિલ્લીનાં શકકુલના ગજાઓમાં ચૂડામણિ જેવા શાહ મહમ્મદને જ્ઞાનકલાના સમૂહથી હર્ષિત કરી પોતાના યશ સાથે છ દર્શનોને પ્રકાશમાં આણ્યાં; સર્વ આગમ—ગ્રન્થોના જ્ઞાણ અને અમ્હારા વિદ્યાગુરુ તે જિનપ્રભસૂરિ સદા જયવંત રહો.

પ્રો. પિટર્સનના રિ. ૪ થામાં આ ગ્રંથનો ચલ્લેસ થયેલો છે, પરંતુ ત્યાં આ શ્લોકનો આશય સમજવામાં ફેરફાર થવાથી આ એક જ જિનપ્રભસૂરિને જુદા જુદા ઓઢાવાળી બીજા જિનપ્રભસૂરિને રૂદ્રપલ્લીયગચ્છના અને ષડ્દર્શની ગ્રંથ બનાવનાર તરીકે સૂચવ્યા છે. એનો અનુવાદ અન્યત્ર ‘ જૈનધર્મના પ્રાચીન ઇતિહાસ ’ (પં. હી. હં. મા. ૧, પૃ. ૩૭) માં, ‘ ગચ્છમત-પ્રબંધ ’ (અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્ર. મંડલ પ્ર. પૃ. ૪૭) માં તથા બીજા ગ્રંથોમાં પણ ગતાનુગતિકતાથી

મટ્ટારક શ્રીજિનપ્રભસૂરિ તે વચ્ચે [વિ. સં. ૧૩૮૫

ઉત્તરી આવેલ છે. સ્વરી રીતે જોતાં સ્વરતરગચ્છના આ જિનપ્રભસૂરિથી અન્ય રુદ્રપલ્લીયગચ્છના જિનપ્રભસૂરિ થયાનું ત્યાં સૂચન નથી, તેમ તેઓએ ષટ્ત્વર્ણની ગ્રન્થ રચ્યાનો આશય, ઉપરના શ્લોકમાંથી નીકળતો નથી.

સંઘતિલકસરિ, રુદ્રપલ્લીયગચ્છના ગુણશેખરસૂરિના શિષ્ય હોવા છતાં તેમણે ઉપરની કૃતિમાં વિદ્યાગુરુ તરીકે જિનપ્રભસૂરિનું સ્મરણ કર્યું છે અને પોતાના એક શિષ્ય વિદ્યાતિલક મુનિદ્વારા કજ્ઞાણય વીર-કલ્પનો પરિશેષ રચાવી, પોતાના વિદ્યાગુરુ તરફ કૃતજ્ઞતા દર્શાવી છે.

૨ આ વિદ્યાતિલકમુનિ, ઉપર જણાવેલા સંઘતિલકસૂરિના શિષ્ય હતા અને તેમનું બીજું નામ સોમતિલકસૂરિ જણાય છે. વિ. સં. ૧૩૯૭ માં લઘુસ્તવની વૃત્તિ રચનારા આ વિદ્વાને વિ. સં. ૧૩૯૪ (?) માં શીલોપદેશમાલા ગ્રંથ પર ૭૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ શીલતરંગિણી નામની વિસ્તૃત વિવૃત્તિ રચી છે. તેમાં પોતાના ગુરુ સંઘતિલકસરિનો પરિચય કરાવતાં, શકરાજાને પ્રતિબોધ કરનારા પ્રસ્તુત જિનપ્રભસૂરિદ્વારા તેમને પ્રાપ્ત થયેલ સૂરિપદ પ્રમુખ તત્ત્વવિદ્યાનું સૂચન કર્યું છે. પં. હી. હં.દ્વારા પ્રકટ થયેલી આવૃત્તિમાં અન્તિમ પ્રશસ્તિનો ભાગ જોવામાં આવતો નથી, પરંતુ અહિં પ્રાચ્યવિદ્યા-મન્દિરની પ્રતિમાં છે:—

“ તદીયચરણદ્વયીસગસિજૈકપુષ્પન્ધયઃ

—૧૩૮૭ માં] દોલતાબાદનગરમાં શાહ

સ સક્ષતિલકપ્રભુર્જયતિ સામ્પ્રતં ગચ્છરાટ્ ।

શકક્ષિતિપબોધકૃત્પ્રભુજિનપ્રમાનુપ(ગ્ર)હા—

ન્વવાપ્તગુ(ગ)ણભૂતપદપ્રમુખતત્ત્વવિદ્યાગમઃ ॥ ”

—પ. ૧૨૬, શ્લો. ૯

આ વૃત્તિના અંતમાં તેના કર્તા તરીકે વિદ્યાતિલક અને સોમતિલક એ બંને નામો વાંચવામાં આવે છે—

‘ ઇતિ શ્રીશીલોપદેશમાલાવૃત્તૌ સ્વભાવશીલપાલનલીલાયત.
શ્રીરુદ્રપ૦ મટ્ટા૦ સંઘ૦ સૂરિશિષ્યવિદ્યાતિલ[ક]મૂ૦ વિરચિ૦ ’—

“ તત્પાદપદ્મહંસોઽધિવૃત્તિ શીલોપદેશમાલાયાઃ ।

શ્રીસોમતિલકસૂરિઃ કૃતવાન્ શ્રીશીલતરક્ષિણીમ્ ॥

લાલાસાધોસ્તનુજઃ પ્રગુણનિધિઃ સાધુસેદાનુમયા(?) હ્રાજૂઃ

શીલોપદેશસ્રજમમલધિયા સૂત્રતોઽધીત્ય સમ્યગ્ ।

અર્થ વિજ્ઞાતમસ્યા યુગ—‘નિધિ—મુરવો વત્સરે વિક્રમાંકે

વૃત્તિ નવ્યાં સ વિદ્યાતિલકમુનિવરાત્ કારયામાસ સાધુઃ ॥”

—પ્રા. વિ. પ્રતિ પ. ૧૨૪—૧૨૬ શ્લો. ૧૦—૧૧

ઉપર્યુક્ત સંઘતિલકસૂરિના બીજા શિષ્ય અને પૂર્વોક્ત સોમતિ-
લકસૂરિના લઘુગુરુબન્ધુ દેવેન્દ્રસૂરિએ પ્રશ્નોત્તરરત્નમાલાની વૃત્તિ
વિ. સં. ૧૪૨૯ માં રચેલી છે. તેની પ્રાંત પ્રશસ્તિમાં પોતાના
વહિલ ગુરુબન્ધુનું નામ સોમતિલકસૂરિ સૂચવી, તેને શીલોપદેશ-
માલા—વૃત્તિકાર તરીકે ઓળખાવ્યા છે.

દોલતાવાદમાં પેથડ, સંહજા અને ઠ. અચલનાં કરાવેલાં
પ્રભાવના ચૈત્યોનો તુરકો દ્વારા કરાતો મંગ, ફર-

એ ઉલ્લેખો જોતાં સામાન્ય(મુનિ) અવસ્થામાં વિદ્યાતિલક નામથી વિખ્યાત થયેલ, પાઠ્યલ્લથી સૂરિપદ પછી ‘ સોમતિલક ’ નામથી પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યા હોય એ સંભવિત છે. ઉપર ઉદ્ઘૃત કરવામાં આવેલ કન્નાણય-વીરકલ્પનો પરિશેષ, ‘ વિદ્યાતિલકમુનિ ’ નામથી સૂચવ્યો હોવાથી સૂરિપદ મળ્યા પહેલાં અને સંભવતઃ જિનપ્રભસૂરિની અને મહમ્મદ તઘલકની વિદ્યમાનતામાં -વિક્રમની ચૌદમી સદીના અંતમાં જ તે રચ્યો હોવો જોઈએ, એમ આ પરિશેષના અન્તિમ ઉલ્લેખથી પણ વિચારી શકાય છે.

૧ અહિં સૂચવેલ સંહજા, વિ.સં. ૧૩૭૧ માં શત્રુંજય-તીર્થના ઉદ્ધારક સંઘપતિ સમરસિંહના જ્યેષ્ઠ બન્ધુ જણાય છે. જેને દક્ષિણ મંડલના દેવગિરિ(દોલતાવાદ)માં ચોવીશ જિનવાલું મંદિર રચાવી, તેમાં મૂલનાયક તરીકે પાર્શ્વનાથને સ્થાપ્યા હતા, તેમ ઉપર્યુક્ત શત્રુંજય તીર્થના ઉદ્ધાર-પ્રતિષ્ઠા પ્રસંગે ત્યાંથી સંઘ લઈ શત્રુંજયમાં ઉપસ્થિત થયા હતા; એવું તેમના સમકાલીન અને પરિચિત નિવૃત્તિ-ગચ્છના આત્ર(અંબ)દેવસૂરિએ વિ.સં. ૧૩૭૧(?)માં રચેલા સંઘપતિ સમરસિંહરાસ (ગા. ઑ. સિરીચ્છના પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્ય-સંગ્રહમાં તથા આત્માનંદ સમાના જૈન ઐતિહાસિક ગૂર્જર કાવ્ય-સંચયમાં પ્રકાશિત)માં તથા ઉપકેશગચ્છના કક-સૂરિએ વિ. સં. ૧૩૯૩ માં કંજરોટપુરમાં રચેલા નાભિનંદનોદ્ધાર-પ્રબંધમાં વર્ણવ્યું છે.

मान दर्शावीने निवार्यो हतो. तेवी रीते जिनशासननी अतिशय प्रभावना करता, प्रातीच्छको(ग्रहण करवा इच्छता शिष्यो)ने सिद्धांतनी वाचना आपता, तप-स्वीओने अंगप्रविष्ट अने अनंगप्रविष्ट आगमोनां तप करावता, शिष्योने तथा अपरंगच्छना मुनियोने पण प्रमाण, व्याकरण,

१ रुद्रपल्लीयगच्छना संघतिलकसूरिए जिनप्रभसूरिने पोताना विद्यागुरु तरीके जणाव्या छे, ए उपर दर्शावाइ गयुं छे, ते सिवाय हर्षपुरीयगच्छना मलधारी राजशेखरसूरि, के जेणे वि. सं. १३८७ मां प्राकृत द्वयाश्रयवृत्ति तथा चतुर्गशीतिप्रबंध(विनोद कथा-संग्रह), षड्दर्शनसमुच्चय, नेमिनाथ-फाग विगेरे रचेल छे. तथा पूर्णिमागच्छना पं. ज्ञानचंद्रे रचेल रत्नाकरावतारिका-टिप्पनने, वि. सं. १४०१ मां मेरुतुंगसूरिना स्तंभनेन्द्र-प्रबन्ध (महा पुरुष-चरित)ने अने वि. सं. १४१० मां मुनिभद्रसूरिए रचेल शान्तिनाथचरित महाकाव्यने जेणे शुद्ध क्युं हतुं. दुर्भिक्ष-दुःखने दलनाग तथा महम्मदशाह(तघलक)थी गौरवित थयेला श्रीमान जगत्सिंहना षड्दर्शनपोषक सुपुत्र महणसिंहे दिल्लीमां पोते आपेली वसतिमां जेमनी पासे वि. सं. १४०९ मां जेठ शु. ७ प्रबंधकोश(चतुर्विंशति-प्रबंध) ग्रंथ कराव्यो हतो—

“ तत्सूनुः सामन्तस्तत्कुलतिलकोऽभवज्जगत्सिंहः ।

दुर्भिक्षदुःखदलनः श्रीमहम्मदसाहिगौरवितः ॥

तज्जो जयति सिरिभवः षड्दर्शनपोषणो महणसिंहः ।

ढि(दि)ल्ल्यां स्वदत्तवसतौ ग्रन्थमिमं कारयामास ॥

કાવ્ય, નાટક, અલંકાર વિગેરે શાસ્ત્રોને મળાવતા, ઉદ્ભટ વાદ કરનારા વાદિ-વૃંદોના અતિદર્પને અપહરતા સૂરિજીએ ત્યાં લગભગ ત્રણ વર્ષ વ્યતીત કર્યા.

શૈર-ગંગન-મૈનુમિતાબ્દે જ્યેષ્ઠામૂલીયધવલસપ્તમ્યામ્ ।

નિષ્પન્નમિદં શાસ્ત્રં શ્રોત્રધ્યેત્રોઃ સુખં તન્યાત્ ॥ ”

એ જ રાજશેખરસૂરિએ, શ્રીધરની ન્યાયકન્દલી પર સંક્ષિપ્ત વિવરણ રચતાં, કૃતજ્ઞતાથી પોતાના અધ્યાપક તરીકે જિનપ્રભસૂરિનું સ્મરણ કર્યું છે—

“ શ્રીમજ્જિનપ્રભવિભોરધિગત્ય ન્યાયકન્દલીં કિચ્ચિત્ ।

તસ્યાં વિવૃત્તિલબ્ધમહં કરવૈ સ્વ-પરોપકારાય ॥ ”

[પિટર્સન રિ. ૩, પૃ. ૨૭૩]

મૂળ આધાર ન તપાસતાં નકલીયા ગતાનુગતિકતાથી જૈન-ધર્મનો પ્રાચીન ઇતિહાસ (હી. હં. ભાગ ૧, પૃ. ૩૬) તથા અભિ-ધાનગજેન્દ્ર(ભા. ૪, પૃ. ૧૫૦૦)માં અને અન્ય કેટલેક સ્થળે કેટલાક લેખકોએ રાજશેખર નામને બદલે રત્નશેખર નામ પ્રકટ કર્યું છે, તે પિ. રિ.ની પરંપરાથી ઉતરી આવેલી ભૂલ જણાય છે.

વર્તમાન સાધુ-સમાજ, આવી રીતે વિદ્વાન્ આચાર્યો અને મુનિયો પાસેથી ત્રિયામ્યાસ કરતો હોય, તો કેટલો બધો હામ થઈ શકે?

૧ દેવગિરિનગર(દોલતાબાદ)માં રહેનાં જિનપ્રભસૂરિએ વિ. સં. ૧૩૮૭ માં ભાદરવા વ. ૧૨ ને દિવસે દીવાળી પર્વની સ્તપત્તિના કથનથી રમણીય પાત્રાપુરી-કલ્પ રચ્યો હતો—

આ તરફ યોગિનીપુર(દિલ્લી)માં શકાધિરાજ
મહમ્મદશાહે કોઈ અવસરે સભામાં પંડિતોના
પાતશાહે કરેલ ગોષ્ઠી-પ્રસંગે શાસ્ત્ર-વિચારમાં સંશય
સ્મરણ અને ફરી થતાં ગુરુ(જિનપ્રભસૂરિ)ના ગુણોને
આમંત્રણ સંભારી કહ્યું કે-‘જો તે મટારક આ સમયે
મ્હારી સભાને અલંકૃત કરતા હોત, તો
મ્હારા મનમાં રહેલા સંશય-શલ્યને સહજમાં ઉદ્ધરત. ચરેચર,
બૃહસ્પતિ પણ તેમની બુદ્ધિથી પરાજિત થઈ ભૂમિને તજી શૂન્ય

“ ઇય પાવાપુરિ-કપ્પો દીવમહુપ્પત્તિભગ્ગરમણિજ્ઞો ।

જિણપહસૂરીહિં કઓ ઠિણ્હિં સિરિદેવગિરિનથરે ॥

તેરહસત્તાસીણ વિક્કમવરિસંમિ મહવયબહુલે ।

પૂસક્કવારસીણ સમત્થિઓ સસત્થિકરો ॥ ”

‘જૈનસાહિત્યમેં ઇતિહાસકે સાધન’ (જૈનસાહિત્ય-સંમેલન રિ.
પૃ. ૧૦) માં અને અન્યત્ર બીજા હેતુકોષ આનો રચના-સમય
સં. ૧૩૨૭ સૂચવ્યો છે, એ પણ પરંપરાથી ઉતરી આવેલ ભૂલ
જણાય છે. ચતુર્વિંશતિ જિનાનન્દ-સ્તુતિ (આ. સમિતિ પ્ર.)
ની ભૂમિકા(પૃ. ૪૦)માં હી. ર. કાપડિયાએ વિ. સં. ૧૩૩૭
જણાવ્યો છે; પરંતુ છપાયેલ અને લખેલ પુસ્તકનો ઉપર્યુક્ત આધાર-
પાઠ વિચારતાં તે યોગ્ય લાગતો નથી. વિ. સં. ૧૩૮૭ વરાહર
સંભવે છે. જે પ્રકટ થઈ ગયેલ છે. તપાગચ્છીય જિનસુંદરસૂરિનો સં.
દીપાલિ-કલ્પ, વિ.સં. ૧૪૨૩ માં રચાયેલ હોઈ આ પછીનો છે.

આકાશમાં છૂપાઈ ગયો જણાય છે. ' આવી રીતે રાજાવડે ગુરુ(જિનપ્રભસૂરિ)ના ગુણોની વર્ણના(પ્રશંસા) કરાઈ રહી હતી, તે જ વખતે દોલતાવાદથી આવેલા અવસરના જાણ તાજલમલિકે ભૂમિતલ પર ભાલપટ્ટુ લગાડી વિજ્ઞપ્તિ કરી કે--“ મહારાજ ! તે મહાત્માજી (જિનપ્રભસૂરિ) ત્યાં (દોલતાવાદમાં) છે, પરંતુ તે નગરના નીરને સહન ન કરી શકવાથી અત્યંત ક્રુશ શરીરવાળા થઈ ગયા છે. ' ત્યાર પછી ગુરુના ગુણોને સંભારતા ભૂમિનાથે એ જ મીરને આદેશ આપ્યો કે-‘મલિક! જલ્દી જઈને દુવીરખાને ફરમાન લખાવ અને ત્યાં તેવી સામગ્રી સાથે મોકલાવ કે મટ્ટારક ફરી અર્હિ આવે. ' ત્યાર પછી તેણે (મલિકે) તેવી જ રીતે કરીને ફરમાન મોકલ્યું. અનુક્રમે દોલતાવાદ દીવાન પાસે પહોંચ્યું. નગર-નાયક કુતૂહલંખાને મટ્ટારકને વિનયપૂર્વક દિલ્હીપુર પ્રતિ પ્રસ્થાન કરવાનું પાતશાહનું આવેલું ફરમાન જણાવ્યું.

ત્યારપછી ૭ (૧૦) દિવસમાં સજ્જ થઈ જેઠ શુ. ૧૨ ના રાજયોગમાં સંઘ-સાર્થિકોની પરિષદ્ધી

૧ ઇતિહાસનાં પુસ્તકોમાં જેને ક્યુતલખાન મલિક ક્યવા-મુદીન નામથી ઓઢાલાવ્યો છે, તે જ આ જણાય છે. (વિશેષ પરિચય માટે જુઓ--કેમ્બ્રીજ હિસ્ટ્રી ઓફ ઇન્ડિયા વૉ.૩ પૃ.૧૩૦, ૧૯૪, ૧૯૬, ૧૬૯)

પ્રયાણ અનુગમન કરાતા ગુરુજી (જિનપ્રભસૂરિ)
 અહ્લાવપુરમાં, મોટા આડંબરપૂર્વક ચાલ્યા. અનુક્રમે
 ઉપદ્રવ-નિવારણ સ્થાન સ્થાનમાં સેંકડો મહોત્સવો પ્રકટ
 કરાવતા, વિષમ દુઃષમ કાઢના દર્પને
 દલ્લતા, વચ્ચે આવતા સકલ દેશોના મનુષ્યોનાં નયનોને કુતૂ-
 હલ ઉપજાવતા, ધર્મસ્થાનોનો ઉદ્ધાર કરતા, દૂરથી ઉત્કંઠિત
 ધર્મને સામે આવતા આચાર્ય-વર્ગવડે વન્દન કરાતા ગુરુજી
 રાજાની ભૂમિના ભૂષણરૂપ અહ્લાવપુર દુર્ગ (અલીગઢ ?) પહોંચ્યા.
 તેવા પ્રભાવનાના પ્રકર્ષને ન સહી શકતા અસહિષ્ણુ મ્લેચ્છોએ
 વિપ્રતિપત્તિ કરી હતી, તે જાણીને તે જ ગુરુના
 ઉત્તમ શિષ્ય, ગુરુ-ગુણોથી અલંકૃત અને રાજ-સમાને શોભા-
 વનાર જિનદેવસૂરિએ સુલતાનને વિજ્ઞપ્તિ કરી; સુલતાને વહુ-
 માનપૂર્વક સામે ફરમાન મોકલી મલિક માર્ફત સાર્થિકો
 (સાથેનાં માણસો)ની સઘળી વસ્તુઓ પાછી અપાવી હતી.
 એવી રીતે વિશેષતાથી જિન-શાસનની પ્રભાવના કરતા સૂરિજીએ
 દોઢ માસ રહીને અહ્લાવપુરથી પ્રસ્થાન કર્યું હતું.

ઘરણીનાથે(પાતશાહે) ફરી પાછા સિરોહ નામના
 મહાનગરમાં સામે મોકલાવેલાં અતિ કોમઝ
 સિરોહમાં અને કુમાશવાઝાં દેવદૂષ્યપ્રાય દસ
 સત્કાર વસ્ત્રોવડે સૂરિજી સત્કૃત થયા હતા.

અનુક્રમે સૂરિજી હમ્મીરવીર(મહમ્મદ તઘલક)ની

રાજધાનીના પરિસર--પ્રદેશમાં પહોંચ્યા.
 દિલ્હીમાં આ તરફ લાંબા વચ્ચતથી પુષ્ટ થયેલા
 સૂરિનું સ્વાગત ભક્તિ-રાગવડે સામે આવેલા અને માત્ર
 દર્શનથી પણ જાણે અમૃતકુંડમાં ન્હાયા
 હોય તેમ પોતાના આત્માને ધન્ય માનતા આચાર્ય, યતિ-સંઘ
 અને શ્રાવકોના સમૂહથી પરવરેલા યુગપ્રધાને ભાદરવા શુ. ૨ ને
 દિવસે રાજ-સમાને શોભાવી. તે વચ્ચતે અતિશય આનન્દિત
 થયેલી આંખોવડે અમ્યુત્થાન આચરતા હોય તેવી રીતે ધરણિ-
 રાજ મહમ્મદ પાતશાહે કોમલ વાણીથી કુશલપ્રવૃત્તિ પૂછી.
 સ્નેહપૂર્વક ગુરુજીના હાથને ચુંબ્યો. અને અત્યંત આદરપૂર્વક
 પોતાના હૃદય પર ધર્યો. ગુરુજીએ તત્ક્ષણ નવીન રચેલ કાવ્ય-
 વડે આશીર્વાદ આપ્યો. ઇથી નરેશ્વરનું મન ચમત્કાર પામ્યું
 અને મહોત્સવપૂર્વક વિશાલ પોસહશાલાએ મોકલ્યા. મહીનાથે
 ગુરુજીની સાથે જવા માટે પ્રધાન પુરુષોને, હિંદુ રાજાઓને
 અને દીનાર વિગેરે મોટા મલિકોને આજ્ઞા કરી. લાંબા વચ્ચતથી
 ઉત્કંઠિત થયેલા સેંકડો, હજારો શ્રાવક લોકો પ્રણામ કરતા
 હતા. લાંબા વચ્ચતથી દર્શનાતુર થયેલા નગરના લોકો આવી
 મળ્યા. પ્રકૃતિ(રાજ્યના પ્રધાન અધિકારીઓ) અને દેશના
 મનુષ્યો કુતૂહલથી એકઠા થયા. ત્યારપછી બંદીના સમૂહવડે
 બિરુદાવલીથી સ્તવાતા અને રાજાએ પ્રસાદિત કરેલ ભેરી, વેણુ,
 વીણા, મર્દલ, મૃદંગ, પટુ પટહ, યમલ, શંખ, મુંગલ વિગેરે
 ઘણા પ્રકારનાં વિપુલ વાદ્યોના ધ્વનિવડે દિશાઓના અન્તરાલને

वाचाळ बनावता, विप्रवर्गवडे वेदध्वनिद्वारा स्तवाता तथा गंधर्वोवडे अने सुभग-सधवाओथी मंगल-गीतवडे गवाता सरिजी ' सुलतान-सराई ' पोसहशालाए प्होंच्या. संघना पुरुषोए वर्धापन-महोत्सवो कर्या.

भादरवा शु. ३ ने दिवसे सकळ संघे श्रेष्ठ महोत्सव करीने श्रीपर्युषणा-कल्पवंचाव्यो. आगमन-पर्युषणामां प्रभावना लेखो स्थाने स्थानमां प्होंच्या. प्रभावना-सकळ देशना संघो रंजित थया. राजाना सत्कर्तव्यो बंदी तरीके बंधायेला अनेक श्रावकोने लाखोना राजदेय(दंड, कर)थी मुक्त कराव्या. अने इतर लोकोने करुणावडे केदखानामांथी मुक्त कराव्या. अप्रतिष्ठित थयेलाओने प्रतिष्ठा आपी-अपावी. अनेक प्रकारे जैनधर्मनी प्रभावना करी-करावी. एवी रीते नित्य राज-सभामां जवाथी तथा पंडितो अने वादीओना वृंद पर विजय मेळववाथी प्रभावना प्रवर्ततां अनुक्रमे वर्षारात्र-चोमासुं वीत्युं.

अन्यदा फागण मासमां दोलताबादथी आवती मंगदूमई-

१ सुलताननी मातानुं नाम आ सिवाय अन्यत्र बांचवामां आवतुं नथी, परंतु तेणी घणी दयाळु, दानेश्वरी, उदार अने विवेकिनी हती. तेणीनुं मरण थयुं त्यारे फक्त सुलतानने ज नहि, प्रजा-जनोने पण घणुं दुःख थयुं हतुं; कारण के ए सद्गुणी राज-माताना

जहां नामर्नी पोतानी जननी सामे चतुरंग
सुलताननी मा- चमू साथे सज्ज थई जतां सुलताने अभ्य-
ताना सन्मानमां र्थना करी गुरुजीने पोतानी साथे चला-
व्या. वडधूण(?) स्थानमां महाराजे
जननीने भेटी सर्वने महादान आप्युं. प्रधान विगेरे सर्वने
वस्त्रोनी पहेरामणी करी. अनुक्रमे महोत्सवमयी (ध्वजा-पताकाथी
शणगारेली) राजधानीमां पहोंच्या. वस्त्रो, कपूर विगेरेवडे
गुरुजीनुं सन्मान कयुं.

चैत्र शु. १२ ने दिवसे राजयोगमां महाराजानी अनुम-
तिथी(रजा लइ) पातशाहे आपेल
दीक्षा विगेरे साइबाणनी छायामां नंदी करी, त्यां पांच
कर्तव्यो शिष्योने दीक्षित कय्या. मालारोपण,
सम्यक्त्वारोपण विगेरे धर्मकृत्यो कय्या.
थिरदेवना नंदन ठ. मदने (बंभदत्ते) वित्त वापर्युं.

आषाढ शु. १० ने दिवसे नवां करावेलं १३ बिंबोने
महोत्सवपूर्वक प्रतिष्ठित कय्या. तेमां
जैनबिंब- बिंब करावनाराओए अने खास करीने
प्रतिष्ठा साह म(स)हराजना पुत्र अजयदेवे बहु
वित्त वापर्युं हतुं.

प्रभावे अनेक लोको राज-प्रकोपथी बची गया हता [जूओ
केम्ब्रोज हिस्ट्री ऑफ इन्डिया वॉ. ३, पृ. १६०].

अन्यदा ' गुरुजीने दूरथी हंमेशां पासे आववामां कष्ट छे. ' एम विचारी सुलताने खुद पोते ज सुलताने समपेल पोताना प्रासाद(महेल) पासे शोभतां भट्टारकसराईमां भवनोवाळी अभिनव(नवी) सराई आपी.

प्रवेशोत्सव श्रावक-संघने त्यां वसवा माटे फरमाव्युं. खुद सुलताने तेनुं 'भट्टारक-सराई' एवुं नाम कर्तुं. पातशाहे त्यां ज वीर-विहार अने पोसह-शाला करावी. तयारपळी वि. सं. १३८९ वर्षे आषाढ वदि ७ ने दिवसे सुमुहूर्ते महीपतिए फरमावेल गीत, नृत्य, वाद्य विगेरे विभूतिद्वारा प्रकट कराता असाधारण महान् उत्सवपूर्वक, खुद सुलतानवडे अपाता महादानपूर्वक, मंगल-गीत गवातां भट्टारके(जिनप्रभसूरिजीए) पोसहशालामां प्रवेश कर्यो. प्रीति-दानवडे विद्वानोने संतुष्ट कर्या हता. दानद्वारा दीन, अनाथ आदि लोकोनो उद्धार कर्यो हतो.

ते पळी [वि. सं. १३९० मां] मागशिर मासमां पूर्व दिशा तरफ जय-यात्रा माटे प्रस्थान

१ ईस्वी सन् १३३३ [वि. सं. १३९०]मां महम्मद तघलके पूर्वदेशमां विजय-यात्रा माटे प्रयाण कर्तुं हतुं, एम अन्यत्र उल्लेख मळे छे [जूओ केम्ब्रीज हिस्ट्री ऑफ इन्डिया वॉ. ३, पृ. १४७-१४८].

મથુરા તીર્થનો કરતા મહારાજાએ(પાતશાહે) સૂરિજીને ઉદ્ધાર વિ. પ્રાર્થના કરી પોતાની સાથે ચલાવ્યા હતા. સૂરિજીએ ઠેકાણે ઠેકાણે બંદી-મોચન વિગેરે દ્વારા જિનધર્મની પ્રભાવના કરાવી હતી. મથુરા તીર્થનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો; તથા દાનાદિવડે બ્રાહ્મણો, ગરીબો વિગેરેને સંતુષ્ટ કર્યા હતા.

‘ નિત્ય પ્રવાસી ગુરુજીને સ્કંધાવાર(લશ્કરી કૂચ)માં કષ્ટ થાય છે. ’ એમ માનતા મહીનાથે હસ્તિનાપુર- (મહમ્મદે) ર્વાજેજહાં મલિક સાથે સત્ય યાત્રા-ફરમાન પ્રતિજ્ઞાવાળા ગુરુજીને આગરાનગરથી રાજધાની(દિલ્હી) તરફ પાછા મોકલ્યા હતા. હસ્તિનાપુરની યાત્રાનું ફરમાન લઈ મુનિપતિ પોતાના સ્થાનમાં આવ્યા હતા.

૧ જિનપ્રભસૂરિએ વિવિધ તીર્થોના કલ્પોમાં મથુરા-કલ્પ પણ રચ્યો છે [જૂઓ એ. સો. બેંગાલ પ્રકાશિત તીર્થ-કલ્પ પૃ. ૧૧-૬૪].

૨ મહમ્મદ તઘલકના માન્ય એક પ્રધાન પુરુષ તરીકે ‘ રુવાજાજહાન્ ’ નું નામ ઇતિહાસમાં બહુ પ્રસિદ્ધ છે [જૂઓ કેમ્બ્રીજ હિસ્ટ્રી ઑફ ઇન્ડિયા વૉ. ૩, પૃ. ૧૩૪, ૧૪૦, ૧૪૩, ૧૪૮, ૧૫૨, ૧૫૮, ૧૭૨].

त्यारपछी चतुर्विध संघ मेळवी शाह बोहित्यने वाहड
 पुत्र साथे संघपतिनुं तिलक करी, आचार्य
 संघ साथे हस्ति- विगेरे परिवार साथे गुरुजीए शुभ मुहूर्ते
 नापुरमां प्रतिष्ठा हस्तिनापुरनी यात्रा माटे प्रस्थान कर्युं
 महोत्सव हतुं. संघपति बोहित्ये ठेकाणे ठेकाणे
 महोत्सवो कर्या हता. तीर्थभूमिए पहोंच्या,
 वद्दावणुं कर्युं. नवां करावेलां शांति, कुंथु अने अरजिननां

१ जिनप्रभसूरिए संघ साथे आ यात्रा, शकाब्द १२९९
 (वि. सं. १३९०) मां वैशाख शु. ६ ने दिवसे करी हती, ते
 वखते तेओए गज(हस्तिना)पुरनुं स्तोत्र रच्युं हतुं; तेना
 अन्तमां ए स्पष्ट सूचन कर्युं छे—

“ इत्थं पृथक्—विषैर्यैर्कमिते शकाब्दे

वैशाखमासि शितिपक्षगषष्ठतिथ्याम् ।

यात्रोत्सवोपनतः संघयुतो मुनीन्द्रः

स्तोत्रं व्यधाद् गजपुरस्य जिनप्रभाख्यः ॥ ”

—तीर्थकरूप [का. प. ६४—६९]

पिटर्सेन रि. ४ था [पृ. ९९] मां उपर दर्शाविल श्लोक
 टांक्यो छे, पण त्यां बाणवाची पृथक् शब्द न समजायाथी पृथक्
 [थक्क्व] एवो अशुद्ध पाठ छपाव्यो जणाय छे.

उपकेशगच्छीय ककसूरिए वि. सं. १३९३ मां कंजरोट-

બિંબોને ગુરુજીએ ત્યાં પ્રતિષ્ઠિત કર્યાં અને અંબિકાની પ્રતિમા સ્થાપી. સંઘપતિએ ચૈત્ય-સ્થાનોમાં સંઘ-વાત્સલ્ય વિગેરે મહોત્સવો કર્યા હતા અને સંઘે વસ્ત્ર, ભોજન, તાંબૂલ વિગેરે દ્વારા યાચકોના સમૂહને સંતુષ્ટ કર્યો હતો.

પુરમાં રચેલા નાભિનંદનોદ્વાર-પ્રબંધમાં જણાવ્યું છે કે-વિ. સં. ૧૩૭૧ માં શત્રુંજયતીર્થનો ઉદ્ધાર કરનારા સુપ્રસિદ્ધ સમરસિંહે પાતશાહ(ગ્યાસુદીન)ના ફરમાનથી સંઘપતિ થઈ ઘણા સંઘ-પુરુષો અને જિનપ્રભસૂરિ સાથે મથુરા અને હસ્તિનાપુરમાં તીર્થ-યાત્રા કરી હતી. જે સમરને પાતશાહ ગ્યાસુદીને(તઘલકે) પોતાના પુત્ર તરીકે અને તેના પુત્ર ઉલ[ગ]ખાને વિશ્વાસપાત્ર પોતાના ભાઈ તરીકે સ્વીકારી તિલંગદેશનો સ્વામી(સૂબો) બનાવ્યો હતો; અને જે સમરાશાહે સુલતાન(ગ્યાસુદીન તઘલક)ના બંદી બનેલા પાંડુ(પાંડ્ય) દેશના સ્વામી વીરવલ્લ (વીર બલ્લાલ) રાજાને પાતશાહ પાસેથી મુક્ત કરાવી, પુનઃ તેને તેના દેશમાં સ્થપાવી રાજ-સંસ્થાપનાચાર્યતા ઉપાર્જી હતી. જેણે તુર્કોથી બંદી તરીકે પકડાયેલ લાખો મનુષ્યોને મુક્ત કરાવ્યા હતા, અનેક રાજા-રાણાઓ અને વ્યવહારિયો પર પણ અનેક વાર ઉપકાર કર્યા હતા, જેણે સર્વ દેશોમાંથી બોલાવી શ્રાવકોના કુટુંબોને તિલંગદેશમાં સ્થાપી, ચુરંગલપુરમાં જિનાલયો કરાવી જૈનશાસનનું મહત્ત્વ વધાર્યું હતું.

આમાં સૂચવેલ ઉલ્લાસાન, એ પ્રસ્તુત લેખ સાથે સંબંધ ધરા-

યાત્રાથી] આવતાં જ ગુરુજી(જિનપ્રભસૂરિજી)એ વૈશાખ
શુ. ૧૦ ના દિવસે સકલ દુરિત અને
મહાવીર-બિંબની વિઘ્નો દૂર કરનાર તે જ શ્રીમહાવીરના
પુનઃ સ્થાપના બિંબને સાહિરાજે(પાતશાહે) કરાવેલા વિહાર
(જૈનમંદિર)માં શ્રેષ્ઠ મહોત્સવપૂર્વક સ્થાપ્યું
હતું, ત્યારથી તે સંઘદ્વારા વિશેષ પ્રકારે પૂજાય છે.

દિગ્વિજય યાત્રાથી મહારાજ(પાતશાહ) પાછા આવતાં
ચૈત્યોમાં અને વસતિમાં ઉત્સવો પ્રવર્તે છે. સાર્વભૌમ ઉત્તરો-
ત્તર માન આપીને ગુરુજીનું સન્માન કરે છે. દરેક દિશામાં
સૂરિ અને સાર્વભૌમના પ્રભાવક શ્રેષ્ઠ યશઃ—પટહો વાગે છે.

શક—સૈન્યવઢે દિક્—ચક્ર પરાભવ પામવા છતાં પણ
સ્વરતરગચ્છના અલંકારરૂપ ગુરુ(જિનપ્રભ-
પાતશાહી ફર- સૂરિ)ના પ્રસાદથી રાજાધિરાજે આપેલ
માનથી જૈન ફરમાન હાથમાં રાખનારા શ્વેતાંબરો અને
સમાજ અને દિગંબરો સર્વ દેશોમાં ઉપસર્ગ વિના વિચરે
જૈન તીર્થોમાં છે. ગુરુજીએ ફરમાન ગ્રહણ કરીને શ્રી
નિર્ભયતા શત્રુંજય, ગિરનાર તથા ફલોધી વિગેરે
તીર્થોને અકુતોભય—નિર્ભય કર્યા છે.

વનાર મહમ્મદ તથાલક જણાય છે. જૂઓ કેમ્બ્રીજ હિમ્ટી ઑફ
ઇન્ડિયા [વૉ. ૩, પૃ. ૧૨૯-૧૩૪]

હસ્તિનાપુરમાં પોતે કરેલી આ પ્રતિષ્ઠા વિ. સં. ૧૩૯૦ માં

ए विगेरे कृत्योवडे पालित्तसूरि, मल्लवादी, सिद्ध-
 सेन दिवाकर, हरिभद्रसूरि, हेमचंद्रसूरि
 प्रभावक जिन- प्रमुख पूर्वपुरुषोने उद्योतित कर्या—दीपा-
 प्रभसूरिना प्रभा- व्या છે. बहु कहेवाथी શું ? સૂરિ—ચક્ર-
 વથી પ્રવર્તેલા વર્તિ(જિનપ્રભસૂરિ)ના ગુણોથી સુલતાન
 धार्मिक महो- आवर्जित(अनुकूल—अनुरागी) થતાં સકલ
 त्सवो धर्म—कार्योंना आरंभो प्रकट रीते प्रवर्ते છે.
 प्रतिप्रभाते चैत्यो અને વસતિ(ઉપાશ્રયો)માં
 यमल-शंखो वागे છે.

वीर-विहारमां धार्मिकोवडे मर्दल, मृदंग, भृंगल, ताल
 विगेरे वाद्योनी गंभीर ध्वनि साथे प्रेक्षणकोथी सारभूत महा-
 पूजाओ कराय છે. श्रीमहावीरनी आगळ भव्यलोकोवडे
 उद्ग्रहण करावातो(उखेवातो) कपूर અને अगरना परिमलनो
 उद्गार(सुवास), दिक्चक्रने सुवासित करे છે.

हिंदुओनां राज्यमां जेम होय तेम, दूषम—सुषमकाळ-
 (चोथा आरा)नी जेम; अनार्यराज्यमां पण અને दूषमकाळમાં
 पण जिन—शासननी प्रभावनामां परायण जैन मुनिओ स्वेच्छाए
 संचरे છે; एटलुं ज नहि, इतर पांचे दर्शनवाळा, परिवार साथे

થયેલી હોઈ, તે પહેલાં વિ. સં. ૧૩૮૨ માં પૂર્ણ કરેલ તીર્થકલ્પમાં
 सूचवेला हस्तिनापुर—तीर्थकल्पमां ए वर्णन न आपी शके ए
 समज्ञी शक्याय तेम છે.

ગુરુજીના પાદપીઠમાં ક્રિકરોની જેમ આઢોટે છે. પ્રાતીચ્છકોની જેમ ગુરુજીના વચનને સ્વીકારે છે. આ લોક અને પરલોકના કાર્યના અભિલાષી પરતીર્થિકો(અન્યધર્મીઓ) ગુરુજીના દર્શન માટે ઉત્સુક થઈને નિરંતર વસતિના દ્વારદેશને સેવે છે.

રાજાની અભ્યર્થનાથી ગુરુજી હંમેશાં રાજ-સભામાં જાય છે. બંદિ-વર્ગને મુક્ત કરાવે છે. મહા-સુલતાનની સભા-પુરુષોના ચરિતને આચરતા, સુચારિત્રને માં સૂરિજીનો પાઠનારા સૂરિજી, જિનવચનને અનુસરતાં વચન-પ્રભાવ યુક્તિયુક્ત વચનોવડે નિરંતર રાજા (સુલતાન)ના મનમાં મોટું કુતૂહલ ઉપજાવે છે. પગલે પગલે પ્રભાવના પ્રવર્તે છે. ગંગા-જલ જેવા સ્વચ્છ ચિત્તવાળા સૂરિજી પોતાની યશ-ચંદ્રિકાવડે દિશાઓના અંતરાલ(મધ્યભાગ)ને ધવલ-ઉજ્જ્વલ કરે છે. પોતાનાં વચના-મૃતોવડે જીવલોકને ઉજ્જીવિત કરે છે. સ્વદર્શની અને પરદર્શનીઓ સમગ્ર વ્યાપારોમાં ગુરુજીની આજ્ઞાને શિર પર સ્થાપી વહન કરે છે. યુગ-પ્રધાન આચાર્ય(જિનપ્રમસૂરિ). અનન્યસાધારણ શૈલીવડે સ્વ-પર-સિદ્ધાન્તનું વ્યાખ્યાન કરે છે.

આવા પ્રકારના પ્રકટ રીતે અનુભવાતા, નિત્ય પ્રવર્તતા પ્રભાવનાના પ્રકર્ષો, અલ્પમતિયોવડે કેટલાક કહી શકાય ? માત્ર ‘ આ સૂરિવર કરોડો વર્ષ જીવતા રહો અને’ લાંબા વસ્ત

સુધી શ્રીજિન-શાસનની પ્રભાવના કરો.' ,

શ્રીજિનપ્રભસૂરિના ગુણોની આ લેશ સ્તુતિ, પ્રભાવ-
નાના અંગરૂપ છે-એમ વિચારી કન્નાણય-વીરકલ્પનો પરિ-
શેષમાં કહેવામાં આવી છે. ”

૧ આ કથન, જિનપ્રભસૂરિજીના જીવિતકાલમાં ઉચ્ચરાયું
હોય, એમ વિચારતાં જણાય છે.

૨ તપાગચ્છના પં. શુભશીલગણિય વિ. સં. ૧૬૨૯(?)માં
રચેલા પંચશતીપ્રબંધ-કથાકોશ(હ. પ્રતિ)માં જણાવ્યું છે કે-“ એક
વચ્ચતે સુલતાને કાન્હડ ગામ માંગ્યું. ત્યાંની વીરની પ્રતિમાને
લાવીને યવનોએ દિલ્હીમાં મસીતને બારણે પગથિયાને ઠેકાણે રાખી
હતી. ત્યારપછી એક વચ્ચતે સુલતાન, સૂરિના સ્વપ્ના પર હાથ
રાખતા જેટલામાં મસીતમાં પ્રવેશ કરે છે; તેવામાં સૂરિ, વીરની
પ્રતિમાને જોઈને એક તરફ ઊભા રહ્યા. ત્યારે સુલતાન બોલ્યા કે-
' એમ કેમ કર્યું ? ' જિનપ્રભસૂરિએ કહ્યું કે-‘ પ્રભુ ! દેવ છે. ’
સુલતાન બોલ્યા કે-‘ આ ભૂત શું જાણે ?, કંઈ નહિ. ’ સૂરિએ કહ્યું
કે-‘ આ દેવ સત્યવાદી જ્ઞાની છે. ’ રાજા બોલ્યા-‘ તો બોલાવો. ’
સૂરિએ કહ્યું કે-‘ સ્વામિન્ ! જ્યારે ભૂતનું સ્થાનક ઉપદેશ માટે
કરાવાય, ત્યાં મંડાવાય, પૂજાય, ત્યારપછી પૂછાય, ત્યારે પૂછેલું
કહે. ’ ત્યારપછી સ્વામિય(પાતશાહે) દેવગૃહ(મંદિર) કરાવ્યું. જ્યારે
પ્રતિમા ન ઉપડી ત્યારે સૂરિએ કહ્યું કે-‘ તમે હાથ લગાડો,
જેથી ઊઠે. ’ ત્યારપછી તેવી રીતે કાર્ય કરતાં તે પ્રતિમાને દેવાલયમાં

[૩]

જિનપ્રભસૂરિનાં ચમત્કારી વૃત્તાન્તો.

પીરોજ સુલતાન પર પ્રભાવ.

જિનપ્રભસૂરિ પછી લગભગ પોણોસો વર્ષ પછી થયેલા, તપા-
ગચ્છના પં. સોમધર્મગણિય વિ. સં. ૧૫૦૩ માં રચેલી સં.
ઉપદેશસપ્તતિમાં જિનપ્રભસૂરિનાં કેટલાંક ચમત્કારી વૃત્તાન્તોનું
સૂચન કર્યું છે; ત્યાં મહમ્મદ સુલતાનને બદલે પીરોજ સુલતા-
નનું નામ જણાવ્યું છે—

“ કલિયુગમાં કેટલાક સૂરિઓ, જિન-શાસનરૂપી
ભવનમાં દીવા જેવા થઈ ગયા; આ વિષયમાં, મ્લેચ્છપતિને
પ્રબોધ કરનાર જિનપ્રભસૂરિનું નિર્દર્શન(દૃષ્ટાંત) કહેવાય છે—

પદ્માવતીથી વર[દાન] પ્રાપ્ત કરનારા, રાજ-માન્ય જિન-
પ્રભસૂરિજી [વિ. સં.]૧૩૩૨ વર્ષમાં થઈ ગયા. એક વસ્ત

સ્થાપો, શ્રેષ્ઠ ભોગવડે પૂજાવીને વચ્ચે વચ્ચે બંધાવતાં રાજા જે જે
સંબંધી પૂછે તેના તેના ઉત્તર આપતી હતી. ૨૧ પ્રિય કહ્યાં.
સુલતાન હર્ષિત થયો. શંકાથી વચ્ચે દૂર કરતાં પણ તે જ પ્રમાણે
કહ્યું; તેથી વિશેષ કરીને વીર એ પ્રમાણે રુચાતિ થઈ.

એ પ્રમાણે કાન્હડા મહાવીરને સ્થાપન કરવામાં જિનપ્રભા-
ચાર્યનો સંબંધ દર્શાવ્યો. ”

તેઓ યોગિનીપુર(દિલ્હી)માં ચોમાસું રહ્યા હતા; કે જ્યાં રાજા પીરોજ સુલતાન વિરાજે છે.

તે નગરમાં એક વચ્ચે ઉપદ્રવ કરનારા મ્લેચ્છોને, તેઓ (જિનપ્રભસૂરિ) ડોક મરડીને તેને સાજી કરવી વિગેરે પ્રકારોથી શિક્ષા કરી હતી. વિશ્વને વિસ્મય કરનારા તે વૃત્તાન્તથી તે આચાર્ય, રાજાથી લઈ ગોપાલપર્યન્ત જગત્માં વિખ્યાત કીર્તિવાળા થયા. રાજાવડે બોલાવાયેલા તે આચાર્ય, પ્રતિદિન ધર્મ-કથનપૂર્વક અવસરોચિત વાક્યોવડે તે રાજાને પ્રસન્ન કરતા હતા.

તે રાજાએ વિજયયંત્રનો આમ્નાય પૂછ્યો. સૂરિએ તેને કહ્યું કે-તે તેવાઓનો વિષય નથી. ‘ હે

વિજયયંત્ર- રાજન્ ! જેની સમીપમાં આ યંત્ર હોય
માહિમા તેને દેવતાઈ અસ્ત્ર પળ લાગે નહિ અને
રોષવડે રાતો થયેલો પળ વેરી તેને પીડા

કરી શકે નહિ. ’ એ પ્રમાણે સાંભળ્યા પછી રાજાએ તે યંત્ર કરાવીને પરીક્ષા માટે એક બકરાના કંઠ પર બંધાવ્યો. તેણે

૧ મહમ્મદ તઘલક પછી દિલ્હીની ગાદીએ આવનાર પીરોજ-શાહનો રાજ્ય-સમય વિ. સં. ૧૪૦૭ થી ૧૪૪૪ મનાય છે. જિનપ્રભસૂરિજી તેના રાજ્યઅમલમાં વિદ્યમાન હોવાનું શંકિત છે, એથી આ વર્ણવેલ ઘટના મહમ્મદ તઘલકના રાજ્યકાલમાં-પીરોજ તઘલકના યુવરાજ-કાલમાં સંભવે છે.

मूकावेला तरवार त्रिगेरे अस्त्रोना प्रहारो, बख्तर धारण करेल होय तेम तेना शरीरे लागता न हता. ए विजययंत्रने छत्रदंड पर बांधीने, तेनी नीचे उंदर राखीने कौतुकी ते राजाए बिलाडीने प्रेरी-हकारी हती. ते उंदरने जोवा मात्रथी वैर उत्पन्न थवाथी तेना तरफ दोडी, पासे रहेलाओए तेने प्रेरी, तो पण ते (बिलाडी) ते विजययंत्रवाळा छत्रनी छायामां आवी नहि. ए बंने अद्भुत जोइने ते राजाए ताम्रमय (तांबानां) बे यंत्रो करावीने तेमांथी एक यंत्र पोतानी पासे रखाव्युं, अने एक पूज्य गुरुजीने भेट कर्तुं; केमके सज्जनो उपकार कदापि भूलता नथी. त्यारपछी आ राजा, स्थान, यान, घर, गाम, सभा, विजन (एकांत) के वनमां क्यांय गुरुजीने मूकतो नहि (साथे ज राखतो हतो.)

एक वखते सुलताने, गुजरातमां जवानी इच्छाथी गाम-नी बहार एक वडनी नीचे प्रस्थान कर्तुं वडनुं चालवुं हतुं, शीतळ, लीली छायावाळा विशाल

१ ही. २. कापडियाए मेरु० चतु० स्तुतिनी भूमिका[पृ. ४९]मां जणाव्युं छे के-‘ तेमणे म्लेच्छोना आक्रमणथी पीरोज सुलतान(पीरोजशाह ?)नुं केवी रीते विजययन्त्रद्वारा रक्षण कर्तुं × × चोरेली साधुनी सिक्किा(?)नी पुनः प्राप्ति × ×’ आवो आशय उपदेशसप्ततिमांथी केवी रीते काढ्यो, ते समजी शकातुं नथी.

તે વડને વારંવાર જોતાં સુલતાને ગુરુજીને હૃદયમાં રહેલું પૂછ્યું કે—‘ સૂરિ ! આ વડ સારો છે. ’ તેના મનના ભાવને જાણનારા સૂરિજી પણ બોલ્યા કે—‘ જો તમારી યાદના હોય તો આ વડને સાથે ચલાવીએ. ’ રાજાએ તે સ્વીકારતાં રાજા ચાલ્યો ત્યારે તે વડ પણ સૂરિના પ્રભાવથી સેવકની જેમ ચાલવા લાગ્યો. તે વડને ચાલતો જોઈ લોકો પ્રફુલ્લિત આંખોવાળા થઈ પગલે પગલે સૂરીન્દ્રની અને નરેન્દ્રની પ્રશંસા કરતા હતા. કેટલોક માર્ગ ઓઢંગ્યા પછી રાજાએ ગુરુજીને કહ્યું કે—‘ આ વડને વિસર્જન કરો. આને વહુ ફેરો થયો. ’ સૂરિજીએ વડને કહ્યું કે—‘ રાજાને નમીને તું સ્વ-સ્થાનમાં જા. ’ વડે પણ સુશિષ્યની જેમ તેવી જ રીતે કર્યું.

રાજા જ્યારે મરુસ્થલી(મારવાડ)માં આવ્યો, ત્યારે

૧ તપાગચ્છના પં. શુભશીલગણિય વિ. સં. ૧૧૨૯ (?) માં રચેલા પંચશતીપ્રબંધ-કથાકોશ[હ. લિ. પ. ૧]માં સૂચવ્યું છે કે—“ એક વસ્તે સુલતાન ગરમીની ઋતુમાં નગર બહાર વડલાના ઝાડ નીચે રહ્યા હતા. છાયાવાળા તે વૃક્ષને જોઈ જિનપ્રભ આગળ બોલ્યા કે—‘ જો આવા પ્રકારની શીતલ છાયા સાથે આવે તો અત્યંત સુખ થાય. ’ ત્યારપછી સૂરિએ કહ્યું કે—‘ વૃક્ષ સાથે આવશે. ’ ત્યારપછી સુલતાન ચાલતાં તે ઝાડ પણ સાંજ સુધી ચાલ્યું. પાછલ સ્થાન જોયું, ત્યાં ન જણાયું. પછી વૃક્ષ(વડ)ને વિસર્જિત કર્યો, પોતાને ઠેકાણે ગયો. રાજા ચમત્કાર પામ્યો. ”

त्यांना नगरजनो भेटणां हाथमां लइने ठेकाणे ठेकाणे सामे आवता हता; तेमने सामान्य वेषवाळा जोइने राजाए ते गुरुजी (जिनप्रभसूरि)ने पूछ्युं के- ' आ लोको लुंटायेलानी जेम आवा प्रकारना केम जोवामां आवे छे ? ' [सूरिजीए जणाव्युं के-] राजन् ! देशना आचारथी अने घणा द्रव्यना अभावथी अहिं प्राये आवा प्रकारना लोको होय छे; बीजुं कइ कारण नथी. तयारपछी प्रत्येक नर दीठ दिव्य पांच पांच वस्त्रो अपाव्यां अने प्रत्येक स्त्री दीठ सोनाना बब्बे टंका (चलणी नाणुं) अने साडी अपावी.

ए प्रमाणे मेघनी जेम लोकनी आशाने पूर्ण करता [जिनप्रभसूरि] अनुक्रमे पत्तन (पाटण) पासे जंवराल नामना मोटा नगरे पहुँच्या. त्यां पहेलेथी तयापक्षना सोमै-

१ त. शुभशीलगणिए कथाकोश[ह. लि. प. २]मां जणाव्युं छे के-“ एक वखते सुलतान, मरुस्थली(मारवाड)मां आव्यो हतो. ज्यारं गामडानी नारीओ अक्षत(चोखा) आणी वधावा लागी, तयारे सुलताने धन आपीने कहुं के- ' स्त्रीओ आभरणथी रहित केम जोवामां आवे छे ? कोइवडे लुंटाइ छे ? अथवा दंडाइ छे के शुं ? ' सूरिए कहुं के- ' आ मरुस्थली रुक्ष अने धनहीन छे. ' त्यापछी सुलताने प्रत्येक स्त्री दीठ सो सो दीनार (सोनामहोर) आपी जुहार क्यो. ”

પ્રભસૂરિ હતા, તેમને મળવા માટે સૂરિજી(જિનપ્રભ) નગરમાં ગયા. ત્યાં સોમપ્રભસૂરિજીથી અભ્યુત્થાન, આસન વિગેરે દ્વારા બહુ માનિત થયેલા જિનપ્રભસૂરિ તેમના પ્રત્યે બોલ્યા કે—‘તમે આરાધ્ય છો, કે જેમની આવા પ્રકારની ક્રિયા છે. ’ તેઓ (સોમપ્રભસૂરિ) પળ પ્રત્યુત્તરરૂપે બોલ્યા કે—‘ પ્રમો ! અમારી પ્રશંસા શી કરવાની હોય ?, તમે ધન્ય છો, કે જેના આધારે જિન-શાસન જાગે છે. ’

એ પ્રમાણે પ્રીતિપૂર્વક તે બંને આચાર્યોં જ્યારે પરસ્પર વાત કરતા હતા, તેવામાં શાલામાં જે કૌતુક થયું તે કહેવામાં આવે છે—‘ એક સાધુની સિક્કિકા(સીકલી)ને ઉંદરે વિનષ્ટ કરી હતી, તે મુનિએ ગુરુજીની આગળ આવીને રાવ કરી. તે વખતે જિનપ્રભસૂરિજીએ વિદ્યાઓવડે આકર્ષેલા, શાલાની અંદરના સર્વ ઉંદરો ઉપસ્થિત થયા. મ્હોં ડુંચેથી નમાવી, બે હાથ (આગ-લના બે પગ) જોડી ભય-ભીરુ તે ઉંદરો વિનીત શિષ્યોની જેમ ગુરુજીની આગળ ડૂમા રહ્યા. [જિનપ્રભસૂરિજીએ કહ્યું કે-] ‘ હે ઉંદરો ! સાંભલો, જે કોઈ અપરાધી(ગુન્હેગાર) હોય, તે રહો અને બીજા બધા જાવ, સ્વેચ્છાપૂર્વક હરો-ફરો. ’ એ પ્રમાણે આચાર્ય(જિનપ્રભસૂરિ)ના વચનને સાંભળી સઘળા ઉંદરો ત્વરાથી પગ ઉપાડતા કૂદીને ગયા અને એક તો ચોરની જેમ આગળ રહ્યો. સૂરિન્દ્રે તેને પળ કહ્યું કે—‘ ડર નહિ, ધીરતા ધારણ કર. અમે સાધુઓ છીએ, કોઈને પળ પીડા કરતા નથી. ’

एम कहीने तेने पण शालामांथी बहार काढ्यो. ए विगेरे कौतुकोवडे तेओए (जिनप्रभसूरिजीए) साधु-वर्गने घणा वखत सुधी प्रसन्न कयो हतो.'

१ जिनप्रभसूरि-प्रबंध(व. का.)मां जणाव्युं छे के " गामनी सीममां श्रेष्ठ शोभावाळा आंवांना झाड नीचे गया पछी सुलताने सूरिजीने कहुं के—' आ वृक्षनी छाया केषी सारी छे ? ' त्यार पछी ते वृक्ष साथे चाल्यो हतो. बीजा प्रयाणमां राजाए सूरिने कहुं के—' आ आगळथी साथे शा माटे आवे छे ? ' सूरि—' तुम्हारी मया हुइ तो पाछळ वधावणुं करे '

जि. प्र. (व.का.)-मार्गमां सुल.—' आ स्त्रीओ आभरणो, श्रेष्ठ वेष, पट्टकूल वि.थी रहित केम जोवामां आवे छे ? शुं कोइए लूंदी हंडी छे के शुं ? ' मं.—' आ देश निर्द्रव्य छे, तेथी एवा वेषवाळी छे. ' त्यार पछी सुलताने प्रत्येक स्त्री दीठ पांच पांच सोनाना टंको भाजनमां नाखी सर्वने जोहार कया. पाटण सुधी सघळा य मार्गमां एवी रीते कयुं. "

जि. प्र. (व. का.) मां जणाव्युं छे के—“ सैन्य जंचरा-लमां बहार उतर्युं. जिनप्रभसूरि गाममां तपापक्षना पूज्य सोमप्रभ-सूरिजीनी पोसहशालामां उतर्या. सोमप्रभसूरिए जिनप्रभसूरिनी प्रशंसा करी के—' भगवन् ! तम्हारा प्रसादे करीने जिनधर्म जयवंत बर्ते छे. ' त्यार पछी जिनप्रभसूरिए कहुं के—' अम्हे अत्यंत

અવિરતી છીએ. સુલતાનના સૈન્ય સાથે પ્રતિદિન પરવશ તરીકે જવાય છે. અમ્હે તમ્હારા પગની રજ સરસા પળ નથી. હાલમાં ચારિત્ર તમ્હારા આધારે છે. ’

તેવામાં સાધુઓએ પ્રતિલેખન કરવા માટે સિક્કા (શોલી) ઉતારી. એક સાધુની સિક્કાને હંદરે કરડેલી જોઈ જિનપ્રભસૂરિએ રજોહરણ ભમાડીને કહ્યું કે—સઘળા હંદરો અહિં આવો. તમ્હારા-માંથી જેણે સિક્કા કરડી હોય તે રહો, બીજા જાઓ. એક રહ્યો, બીજા ગયા. તેને દેશ—ત્યાગ કરાવ્યો. તે પ્રતોલી(પોલ) મૂકી બીજે ગયો. ”

અહિં સૂચવાયેલ જંઘરાલ સ્થાન, એ. દૃષ્ટિએ મહસ્ત્વવાળું જણાય છે. અળહિલવાડ પાટણમાં ભીમદેવનું રાજ્ય હતું, તે સમયમાં—વિ. સં. ૧૨૯૬ માં દીશાપાલ આમ્નાય(ડીસાવાલ જ્ઞાતિ)ના વીર નામના સુશ્રાવકે જગચંદ્રસૂરિ(તપાગચ્છાધાર)ના વચન—શ્રવણથી જ્ઞાતાસૂત્ર વિગેરે અંગોની તાડપત્રીય પ્રતિ લેવાની હતી; જેનું આ જંઘરાલ સ્થાનના યુગાદિજિન—મંદિરમાં દેવેન્દ્રસૂરિએ વિ. સં. ૧૨૯૭ માં સંઘ આગલ વ્યાખ્યાન કર્યું હતું (જે તાડપ્રતિ સ્તંભાતમાં પ્રાચીન શાંતિનાથજી જૈન મંદારમાં વિદ્યમાન છે).

અપર્યુક્ત સોમપ્રભસૂરિજીનો જન્મ વિ. સં. ૧૩૧૦ માં, દીક્ષા વિ. સં. ૧૩૨૧ માં, સૂરિપદપ્રતિષ્ઠા વિ. સં. ૧૩૩૨માં અને સ્વર્ગગમન વિ. સં. ૧૩૭૩માં થયું હતું. આ સોમપ્રભસૂરિના પટ્ટને શોભાવનાર સોમતિલકસૂરિને આચાર્યપદ વિ. સં. ૧૩૭૩માં

સૂરિજી(જિનપ્રભસૂરિ)ના ઉપદેશવડે ત્યાર-
શત્રુંજયમાં પછી સુલતાન, સૈન્ય અને સંઘ સાથે
રાયળથી દૂધ શત્રુંજય પર્વત પર ગયો હતો. ત્યાં તે
વરસાવવું. વચ્ચે સંઘપતિ તરીકેનાં કૃત્યો કરનારા

જંઘરાલનગરમાં બીર-જિનાલયમાં, ત્યાંના સંઘપતિ ગજે ૨૬૦૦૦
ટંકોના વ્યયદ્વારા કરેલા મહોત્સવપૂર્વક પ્રાપ્ત થયું હતું-એમ મુનિ-
સુંદરસૂરિની વિ. સં. ૧૪૬૬ માં રચાયેલી ગુર્વાવલી [ચ. વિ. પ્રં.
શ્લો. ૨૬૬, ૨૭૨-૨૮૪] વિગેરે પરથી જણાય છે.

તપોટમતકુટ્ટનશતક (વડોદરામાં પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરમાં તથા
આત્મારામજી જૈન જ્ઞાનમન્દિરમાં હ. લિ. પ્રતિ) જેવી કૃતિ
રચી તપાગચ્છના તત્કાલીન સાધુઓ પ્રત્યે ગમે તે કારણે વૈમનસ્ય
દર્શાવનાર જિનપ્રભસૂરિ, તપાગચ્છના ઉપર્યુક્ત આચાર્ય સોમપ્રભસૂરિને
પ્રીતિપૂર્વક મળ્યા હોય તો સુશી થવા જેવું છે; પરંતુ બીજી રીતે
વિચારતાં એ ઘટના શંકાસ્પદ લાગે છે. વિ. સં. ૧૩૩૨ માં સૂરિપદ
પ્રાપ્ત કરનાર સોમપ્રભસૂરિનો સ્વર્ગવાસ વિ. સં. ૧૩૭૩ માં થયેલ
હોવાનું તપાગચ્છ-પટ્ટાવલી વિગેરે સાધનોથી જણાય છે. તથા
મહમ્મદ તઘલક વિ. સં. ૧૩૮૧ માં દિલ્હીના તખ્ત પર આરુઢ
થયાનું, તથા જિનપ્રભસૂરિએ તેની પ્રથમ મુલાકાત વિ. સં.
૧૩૮૬ માં કર્યાનું વિશ્વસ્ત સાધનો દ્વારા પહેલાં (પૃ. ૨૩, ૩૨)
સચવાઈ ગયું છે. અન્ય સાધનો દ્વારા સુલતાન મહમ્મદ તઘલકનું

રાજા પર સૂરિય રાયણ જ્ઞાહથી દૂધ વરસાવ્યું હતું.

ગુજરાતમાં આગમન વિ. સં. ૧૩૨૦ પહેલાં થયું હોય તેમ જણાતું નથી. એ સર્વનો વિચાર કરતાં સોમપ્રભસૂરિના પટ્ટધર સોમતિલકસૂરિ સાથે જિનપ્રભસૂરિનો સમાગમ સંભવે છે.

૧ ત. શુભશીલગણિય વિ. સં. ૧૬૨૧ માં રચેલા પંચ-શતીપ્રબંધ કથાકોશ[હ. લિ. કથા ૯]માં જણાવ્યું છે કે—
 “ એક વસ્તે સુલતાન બોલ્યા—‘ જેવી રીતે ચમત્કારી તીર્થ કાન્હડ મહાવીર છે, તેવી રીતે બીજું પણ કોઈ છે ? ’ ત્યારપછી સૂરિય શત્રુંજયતીર્થનું વ્યાખ્યાન કર્યું. ત્યારપછી સંઘ અને જિનપ્રભ-સૂરિ સાથે સુલતાન શત્રુંજય ગયો, ત્યાં તીર્થ જોઈને તે જ્યારે ચમત્કાર પામ્યો, ત્યારે સૂરિય કહ્યું કે—‘ આ રાયણને જો મોતીઓ-વહે વધાવવામાં આવે તો ક્ષીર(દૂધ) ફરે છે. ’ ત્યારપછી તેમ કરવામાં આવતાં (રાયણને મોતીઓથી વધાવતાં) રાયણ દૂધ ફારી. રાજાને સંઘપતિનો આચાર કરાવ્યો. ત્યાં લખાવ્યું કે—‘ જે આ તીર્થની અવજ્ઞા કરશે, તે પાતશાહની અવજ્ઞા કરે છે. ’ ત્યાર-પછી ત્યાં પાષાણોવહે ૭ રેલાઓ કરાવી. ત્યારપછી નીચે ચતરીને સર્વ લોકો પ્રત્યે કહ્યું કે—‘ પોતપોતાના દેવને લાવો. ’ ત્યારપછી લોકો મહાદેવ, વિષ્ણુ, બ્રહ્મા, જિન ત્રિગેરે પોતપોતાના દેવને લાવ્યા. રાજાએ સર્વ દેવો મંઢાવીને પૂછ્યું કે—‘ આ વધા દેવોમાં શુદ્ધ(શુદ્ધ)દેવ કયા છે ? ’ જ્યારે લોકો ન બોલ્યા ત્યારે જિન-પ્રતિમાને મુખ્ય સ્થાનમાં બેસારીને હરિ, બ્રહ્મા ત્રિગેરેની પ્રતિમાઓને

गिरनारमां. रैवतर्क(गिरनार)मां पण एवी रीते गुरुजी साथे यात्रा करी सुलतान श्रेष्ठ उत्सवपूर्वक योगिनीपुर-(दिल्ली)मां प्होंच्या हता.

चोतरफ आसपास राखी अने पोते आसन पर बेसीने चोतरफ हथियार सहित सेवकोने स्थापीने सुलतान बोल्या के-‘ कोण वृद्ध (बडो) कहेवाय ? ’ लोको बोल्या के-‘ स्वामी ज वृद्ध (बडा) छे. ’ सुलताने कहुं के-‘ जो एम ज छे, तो जिन, शखोथी रहित होवाथी वृद्ध (बडा) छे अने हथियारवाळा सर्व सेवको छे. ’ तयारपछी लोकोए कहुं के-‘ प्रभु(पातशाह)हुं बचन प्रमाण छे. ’ ”

जि. प्र. (व. का.)-“ सुलताने सूरिजीने पूछ्युं के-‘ सर्व पर्वतोमां मोटो पर्वत कयो ? ’ सूरिजीए शत्रुंजय कह्यो. त्यां गया. सु०-‘आनो शो प्रभाव छे?’ सूरि-‘जे कोई संघपतिनो आचार करे तेना उपर दूधवडे झरे छे. ’ सुलतान तेम करी रायगना झाड नीचे रह्यो. सर्व तुरको अने वणिकोना उपर कंकू, केसर अने दूध बि. थी वृष्टि करी हती. सुलताने रंजित थइ सोनाना टंकाओथी याळ भरावी रायणने वधावी हती. ”

१ त. शुभशीलगणिए कथाकोश[इ. लि. कथा १०]मां जणा-व्युं छे के-“ तयारपछी सुलतान गिरनारगिरि पर गया हता. त्यां नेमिनाथनी अच्छेय अभेय प्रतिमा जाणीने घा-प्रहारो कर-

એક વચ્ચે સુલતાન, સમામાં બેસીને સૂરિજી સાથે ઇષ્ટ
 અર્થને સાધનારી પ્રીતિ-ગોષ્ઠી કરતા હતા,
 અન્ય પ્રસન્નો તે વચ્ચે ત્યાં તેનો કોઈ ગુરુ આવ્યો, તેણે
 ગોષ્ઠી-વિનોદ માથા પર રહેલી ટોપીને આકાશમાં નિરાધાર
 રાખી. સૂરિએ લકુટ જેવા પોતાના રજોહરણ
 (ઓઘા)વડે તે ટોપીને પ્રહાર કરી પાડી નાખી અને તે(રજોહરણ)ને
 ત્યાં રાખ્યું. આચાર્યે તેને(સુલતાનના ગુરુને) કહ્યું
 કે ‘ જો તારી કંડ પળ શક્તિ હોય તો આ(રજોહરણ)ને
 પૃથ્વી પર પાડ, નહિ તો મૌન રહે. ’ ઘણો વચ્ચે જવા છતાં
 તે તેને પાડવામાં સમર્થ થઈ શક્યો નહિ. ત્યારપછી ગુરુજીએ
 પોતે તે પ્રહાર કર્યું. તે(સુલતાનનો ગુરુ) લજ્જિત થયો,
 લોકોથી હસાયો.

બીજે દિવસે પણ એ(સુલતાનના ગુરુ) પાણીથી
 ભરેલા ઘડાને આકાશમાં રાખ્યો અને તે બહુ જ ગર્વ કરવા
 લાગ્યો. તે જ સૂરિએ (જિનપ્રભસૂરિ) ઘડાને પણ પ્રહાર કરી
 સ્ખંડ સ્ખંડ કર્યો, છતાં પાણીને તો પોતાની વિદ્યાવડે ત્યાં જ
 થંભાવ્યું. તે ચમત્કાર જોઈને માત્ર તેના એક ગુરુને મૂકી કયા

વાથી સ્ફુલિંગ(અગ્નિના તળાવ) નીસરવાથી સુલતાને પ્રભુને
 પ્રણામ કરીને, સ્વમાલીને સોનાના [૧૦૦] ટંકાઓવડે
 વધાવ્યા હતા. ”

माणसोने विस्मय थयो न हतो ? त्यारपछी सौ पोतपोताने घरे गयीं.

१ शुभशीलगणिए कथाकोश[इ. लि. कथा २]मां जनाभ्युं छे के—“ एक वखते जिनभप्रसूरिजी पीरोज सुलतान साथे गोष्ठी करता बेठा हता त्यारे त्यां मलाणको(मलाणा—मौलाना—मुल्लांओ) आव्या. एक मुलाणके(मौलानाए) पोतानी टोपी आकाशमां उछाळी, ते त्यां निराधार रही. सुलताने जिनभप्रसूरिनी सामे जोइ कहुं के—अहो ! मोटुं आश्चर्य ! सूरि बोल्या—सारुं. त्यारपछी सूरिए ते टोपीने त्यां ज थंभावी. त्यारपछी सुलतान बोल्या—‘ टोपी आणो ’ त्यारपछी तेणे(मौलानाए) आकर्षण मन्त्रनो प्रयोग कर्यो, पण टोपी आवी नहि. त्यारपछी सुलताने कहुं के—जिन-प्रभसूरि ! तमे आणो. त्यारपछी सूरिए रजोहरण(ओघो) फेंक्युं. तेणे त्यां जइ टोपी आणी, तेथी सुलतान चमत्कार पाम्या. ”

जि. प्र. (व. का.)—“ योगिनीपुर(दिल्ली)मां पातसाह पीरोजसुलतानना राज्यमां जिनशासनना प्रभावक जिनभप्रसूरि थया. तेना केटलाक चमत्कारो लखवामां आवे छे.—

पातसाहनी सभामां एक मुलाणके टोपीने आकाशमां निराधार राखी. सुलताने जिनभप्रसूरिजीना सामुं जोयुं, सूरिए रजोहरण (ओघा) वडे टोपीने प्रहार करी नीचे पाडी अने रजोहरणने त्यां(अद्धर) राख्युं. मुलाणके बहु करवा छतां पण न पड्युं.

૧ વિગેરે વિવિધ શ્રેષ્ઠ પ્રભાવનાઓવડે જેણે સુલતાને

પછી સૂરિજીએ હાથ ઝંચો કરી તે લઈ લીધું. ”

[આ પ્રસંગને સૂચવતું એક ચિત્ર પણ પ્રાપ્ત થાય છે].

શુભશીલગણિય કથાકોષ[કથા ૨]માં જણાવ્યું છે કે—
“બીજે દિવસે માથા પર રહેલ, પાળીથી ભરેલ ઘડાવાળો પનિહારી
ડ્યારે રાજા આગલ ચાલી ત્યારે મોલનાણે તેવું કર્યું કે જેથી
બંને ઘડાઓ આકાશમાં નિરાધાર રહ્યા. સ્ત્રી તો આગલ ગઈ. માથે
ઘડાને ન જોતાં અને ત્યાં નિરાધાર જોઈ રાજા ચિત્તમાં ચમત્કાર
પામ્યો, તેથી રાજાએ ડ્યારે તેની પ્રશંસા કરી ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે—‘જો
પાળી નિરાધાર રહે તો શ્રેષ્ઠ કલા. ત્યારપછી રાજાએ તે મોલનાણે
કહ્યું, પરંતુ તે તે કલા ન જાણતો હોવાથી મૌન રહ્યો. ત્યારપછી
ગુરુએ કાંકરાવડે બંને ઘડા ફોડી પાળીને નિરાધાર રાખ્યું, રાજા
ચમત્કાર પામ્યો. ”

જિ. પ્ર. (વ. કા.)—“ બીજે દિવસે પાળીથી ભરેલો ઘડો
આકાશમાં રાખ્યો. સુલતાને સામે જોયું. સૂરિએ પાષાળથી પ્રહાર
કરી કપાલો(ઘડાનાં ઠોંકણ) પૃથ્વી પર પાડ્યાં. પાળી નિરાધાર
[ઢાઢવાના આકારે] જ રહ્યું. શાસનની મહાપ્રભાવના થઈ. ”

૧. શુભશીલગણિય કથાકોષ[હ. લિ. કથા ૪] માં જણાવ્યું
છે કે—“ એક વસ્તે સુલતાને કહ્યું—‘જિનપ્રભસૂરિ ! તમે વિદ્વ
છો. કહો, આજે હું નગરના કયા બારણાથી નીકળીશ ! ’ ત્યાર-

पण विशेष प्रकारे बोध पमाड्यो हतो. x x "

-उपदेशसप्तति [अधि. ३, उप. ५, आ. सभा पृ. ५७-५९]

पछी जिनप्रभसूरिए पत्रनां लखीने बंध करीने सुलतानने ते लेख आप्यो अने कहुं के—'नगरथी बहार गया पछी लेख वांचवो.' तयार-पछी सुलताने [काकर नामना] किल्लाना २१मा लंगक पासेनी(३१ थरोनी) इंटो दूर करावी, बहार नीकल्या. पछी लेख वांच्यो. जेवी रीते नीकल्यो हतो तेवी रीते ज लखेलुं हतुं. राजा हर्षित थयो. "

[कथा ५ मां] एक वखते सुलतान बोल्या के—“आजे हुं शुं खाइश ?” तयारपछी सूरिए लेख लखीने बंध करीने आप्यो अने कहुं के—‘जम्या पछी वांचवो.’ तयारपछी सुलताने खोळ खाधो. तयार-पछी लेख जोतां खोळ खावानुं लखेलुं जोयुं. राजा हर्षित थयो.”

[कथा ६ मां] एक वखते सुलतान बोल्या के—‘सूरि ! कहो, साकर शेमां नाखतां मीठी लागे ?’ मंत्रीओने अने पंडितोने पूछ्युं. अने ज्यारे कोइए पण न कहुं तयारे सूरि बोल्या के—‘म्होंमां नाखतां’

[कथा ७ मां] एक वखते सुलतान बहार बागमां गया हता. पाणीथी भरेलुं मोटुं सरोवर जोइ सघळानी आगळ कहुं के—“आ सरोवर धूळ पूर्या विना नानुं केम थाय ?” एम पूछतां ज्यारे कोइए पण उत्तर न आप्यो तयारे सूरिए(जिनप्रभे) कहुं के—‘आ सरोवरनी पासे बीजुं मोटुं सरोवर करावाय तो आ नानुं थाय.’ राजा हर्षित थयो. "

१ [कथा ११ मां] “ एक वखते सुलताने जिनप्रभसूरिने पूछ्युं के-‘ पृथ्वी पर कयुं फूल मोटुं ? ’ सूरिए कहुं-‘जगतने ढांकतुं होवाथी वडणि(वण-कपास)तुं. ’

शुभशीलगणिए कथाकोश[कथा १६]मां सूचव्युं छे के-“ एक नगरमां श्रावकोमां रोग उत्पन्न थयो हतो, ते कोइ रीते निवर्ततो न हतो. त्यांथी बे श्रावकोने जिनप्रभसूरि पासे मोकल-वामां आव्या हता. ते बंने श्रावको ज्यारे ध्यान करता जिनप्रभ-सूरिजीनी पासे आव्या, त्यारे तेओए गुरुजीनी पासे बे युवतीओ जोइ, तेथी ते बंने विचारवा लाग्या के-“ गुरुजीने स्त्रीओनो परिग्रह विद्यमान छे ’ ते बंने ज्यारे पाछा फर्या के स्तंभित थइ गया. ध्यान पछी ते बंने देवीओए पूछ्युं के-‘ अम्हने बंनेने अहिं केम आणी छे ? ’ गुरुजीए कहुं के-‘ तमो बंने द्वारा श्रीसंघने उपद्रव करवामां आवे छे, आ कारणथी शिक्षा आपवामां आवशे. ’ त्यार पछी ते देवीओ बोली के-‘ आजथी (हवे पछी) श्रीसंघने उपद्रव नहि करवामां आवे. ’ त्यारे ते बंनेने विसर्जित करी हती. बंने श्रावको मुक्त थया. गुरुजीने नम्या. स्त्री-संबंध पूछतां गुरुजीए कहुं के-आपना नगरमां श्रावकोने उपद्रव सांभळ्यो हतो, ते हालमां निवार्यो छे. आप बंनेए जोयुं. त्यार पछी ते बंने श्रावकोए पोताना नगरमां जइ गुरुए करेलुं जणाव्युं हतुं. ”

जिनप्रभसूरिना प्रबन्धनी जूदी जूदी प्रतियोमां पण थोडा

फेरफार साथे उपर जणावेलो, तथा वींटी विगेरेनो बीजो पण केटलोक वृत्तांत मले छे.

एक इ. लि. पोथी[१७ श. प. जय. भं.]मां प्राचीन गुजराती भाषामां एवा आशयनो उल्लेख मले छे के—“ वि. सं. १३३१ मां लघुखरतर जिनसिंहसूरिना पट्ट पर जिनप्रभसूरि महान थया. तेमना गुरुजीए छ मास सुधी आयंबिल करतां पद्मावतीदेवीने आराधी हती. पद्मावतीए प्रत्यक्ष थइ कहुं हतुं के— ‘ भगवन् ! तम्हारुं आयुष्य थोडुं छे, तम्हारा शिष्य जिनप्रभ-सूरिने फलदायिनी थइश. वागड देशमां वडोद्रा(द) गाममां अमुकने त्यां नानो बेटो पगे घाइ (खोडवालो ?) छे, तेने दीक्षा आपो. ’ एम कही पद्मावती अदृश्य थई हती. गुरुजीए त्यां जइ दीक्षा दीधी. शिष्यने पाट आपी गुरुजी परलोक पहुँच्या. जिनप्रभसूरिने ११ मे वर्षे पद दीधुं.

ते जिनप्रभसूरिए ढिल्ली(दिल्ली) नगरमां महम्मद पात-साहने प्रतिबोध्यो हतो. अलावदीव [थी ?] पण मोटो पातशाह प्रतिबोध्यो. महावीरनी पाषाणमयी प्रतिमा बोलावी. पातशाह पासे प्रासाद कराव्यो. श्रीशत्रुजंयनी यात्रा करावी. पद दीधां. रायण दूधे बरसावी. बार गाऊ वड चलाव्यो. मल्लाणा-(मौलाना)ओ साथे वाद कर्या. राघवचैतन्य साथे वाद कर्यो. पातशाहनी हर्म्म राणी बालादेने क्षेत्र(खेत)पाल लाग्यो हतो, ते छंडाव्यो. जाते पीपलनी शाखा भांगी बेठो

સમકાલીન ઇતિહાસ.

જાવાલિપુર(જાલોર)માં રહેલા જિનેશ્વરસૂરિએ પોતાનો અંતસમય જાણી પોતાના પટ્ટ પર પોતાના હાથે વાચનાચાર્ય પ્રબોધમૂર્તિ ગણિને સ્થાપિત કર્યા હતા, સકલ સંઘ આગલ

બોલાવ્યો. પાતશાહના ચિત્તના અનેક ચમત્કારો પૂરા કર્યા. મંત્રગર્ભિત ૭૦૦ સ્તોત્રો કર્યા x x મોટા અવદાતવાલા (અતિશયવાલા પ્રભાવક) પુરુષ થઈ ગયા. ”

બી. જ્ઞાનભંડારની ૭ પત્રવાલી બીજી પટ્ટાવલીમાં સૂચવ્યું છે કે—“ લઘુસ્વરતર શ્રીજિનપ્રભસૂરિ થયા. જેણે મહાવીરની મૂર્તિને બોલાવી, અમાવાસ્યામાંથી પૂનમ કરી, અલ્લાવદીન (?) પાતશાહને શત્રુંજયનો સંઘવી કર્યો, રાયળથી દૂધ વરસાવ્યું, સંઘ સાથે વઢ ચલાવ્યો, કલાબંત શેખની કુલહ(ટોપી)ને મુહપત્તિથી મારી આકાશથી માથે આણી, બ્રાહ્મણની પાણી ભરેલી ગાગર, આકાશ-માંથી ઓઘાવડે ભાંગી ઠીંકરાંને હેઠલ નાંર્યાં. પાણી પિણ્ડરૂપ થયું, પાતશાહે હાથ ધર્યો, ઊપરથી પાણી ઊતર્યું. શીતજ્વરને જ્ઞોલીમાં બાંધ્યો, લઘુસ્વરતરગચ્છમાં એવા ચમત્કારી થયા. ”

સ્વ. ગ. ની એક પટ્ટાવલી [સાક્ષર જિનવિજયજી દ્વારા સંગૃહીત અને સ્વ૦ બાબૂ પૂરનચંદજી નાહર પ્ર. પૃ. ૧૪]માં આ પ્રભાવક જિનપ્રભસૂરિના ઘણા અવદાતો હોવાનું જણાવી અન્ય ગ્રંથમાંથી પણ ઉદ્ધૃત કરી મૂક્યું છે, તે પાઠાન્તર સાથે સૂચવું છું.

तेनुं नाम जिनप्रबोधसूरि आप्युं हतुं—एम तेमना शिष्य कवि
सोममूर्तिगणिए रचेला जिनेश्वरसूरि—वीवाह—रास (ऐ. जैन
गू. काव्य—संचय पृ. २२६—२२७ पद्य २९ थी ३१)मां
सूचित कर्युं छे. वि. सं. १३३१ ना आश्विन व. ५ जिन-
प्रबोधसूरिनी पद—स्थापना अने ते पछी बीजे दिवसे (व. ६)
जिनेश्वरसूरिनो स्वर्गवास थयो हतो, एम रास, ख. ग. पट्टावली
वि. परथी जणाय छे.

आ जिनप्रबोधसूरिए वि. सं. १३२८ मां (सूरि—गच्छ-
पति थया पहेलां) कातंत्रदुर्गपद—प्रबोध रच्यो हतो, तथा
सूरिपद थया पछी वि. सं. १३३३ मां प्रतिमा—प्रतिष्ठा करी
हती. ए विगेरे अम्हे जेसलमेर मां. सूची (अप्रसिद्धग्रन्थ—
ग्रन्थकृत्परिचय)मां जणाव्युं छे, तथा ए जिनप्रबोधसूरिए
वि. सं. १३३४ मां प्रतिष्ठित करेल जिनदत्तसूरि—मूर्तिनो
फोटो अम्हे अपभ्रंशकाव्यत्रयीमां प्रकट कराव्यो छे.

“गयणथकी जिनि(णि) कुलह नांवि(आणि) ओघइ वस्तारी,
किद्ध महिष(य) मुष(ख)वाद नयर पिकखइ नव वारी;
दिली(दिल्ली)पति सुरताण पूठि तसु (वड)वृक्ष चलाविय,
र[।]यणि सेतुंजि सिंहरी दुद्ध जलहर बरसाविय;
दोरडइ मुद्र कीधी(किय) प्रकट, जिन-प्रतिमा बुझि वयणि,
जिनप्रभसूरि सम कवण !, भरतखंड—मंझिण रयणि. ”

જિનેશ્વરસૂરિના પટ્ટ પર ઉપર્યુક્ત જિનપ્રબોધસૂરિ નિયુક્ત થયા એ અવસરે વિ. સં. ૧૩૩૧ માં જિનેશ્વરસૂરિના અન્ય શિષ્ય જિનસિંહસૂરિ (શ્રીમાલવંશી)દ્વારા સ્વરતરગચ્છમાંથી એક શાસ્ત્રા-ભેદ પ્રકટ થયો, જે લઘુ સ્વરતરગચ્છ(ગણ) તરીકે ઓળખાયો. સ્વ. ગ.ની કેટલીક પટ્ટાવલી તથા જિનપ્રભસૂરિ-પ્રબંધ(વ. કા.)માં જણાવ્યું છે કે-“ આ જિનસિંહસૂરિ ૬ માસના આયંબિલ દ્વારા પદ્માવતી દેવીનું આરાધન કર્યું હતું; દેવીએ તેમનું અલ્પ આયુષ્ય સૂચવી તેમના યોગ્ય પટ્ટધર રાજ-પ્રતિબોધક અને પ્રભાવક જિનપ્રભસૂરિ થશે, તેનો પરિચય આપી તેમના પર પ્રસન્ન થવા વચન આપ્યું હતું. ”

પેયડશાહે દેવગિરિ(દોલતાબાદ)માં રાજા રામદેવ અને મંત્રી હેમાદ્રિના સમયમાં જિનદેવ-મંદિર કેવી રીતે કરાવ્યું ? જેની રક્ષા જિનપ્રભસૂરિ કરી હતી.

મુનિસુંદરસૂરિ વિ. સં. ૧૪૬૬ માં રચેલી ગુર્વાવલીમાં સૂચવ્યું છે કે-“ વિ. સં. ૧૩૨૭ માં દેવેન્દ્રસૂરિ અને તેના પ્રથમ પટ્ટધર વિદ્યાનન્દસૂરિ ૧૩ દિવસના અન્તરે સ્વર્ગવાસી થતાં તેમના બીજા પટ્ટધર વિદ્યાનન્દ-વંધુ ધર્મકીર્તિ ગણી (ગણનાયક) થયા હતા, જે ધર્મઘોષસૂરિ નામે પ્રસિદ્ધ થયા

૧. જુઓ પૃ. ૪૧-૪૨ નો હેલ્લ.

હતા. ઉદાર બુદ્ધિવાળા તે ગુરુએ માલવા મંડલની ભૂમિના વિશ્વ-
 ષ્ણરૂપ મંડપદુર્ગ(માંડવગઢ) નામના નગરમાં શાહ
 પૃથ્વીધર(પેથડ)ને આર્હત ધર્મનો પ્રબોધ કર્યો હતો.
 ત્રિકાલજ્ઞાની તે ભગવાને સમ્યક્ત્વ સાથે બારવ્રત અંગીકાર કરતા
 તે(અનાઢ્ય)ને પણ પાંચમા વ્રત(પરિગ્રહ-પરિમાણ)માં લાચ
 દ્રવ્ય(રૂ.)ની છૂટ રચાવી હતી. અનુક્રમે તે(પૃથ્વીધર) માલવ-
 મંડલના રાજાનું પ્રજાઓથી પૂજાતું સચિવત્વ પ્રાપ્ત કરી શક્યો
 હતો. ઋદ્ધિ વડે કુબેર જેવો થયો હતો. તે પૃથ્વીધરે(પેથડશાહે)
 ચૈત્યોદ્ધારા પૃથ્વીને વ્યાપ્ત કરી હતી, સદ્ગુણોદ્ધારા મનીષી-
 (સજ્જનો)નાં હૃદયોને વ્યાપ્ત કર્યાં હતાં, કીર્તિઓદ્ધારા
 દિશાઓને વ્યાપ્ત કરી હતી. ધનદ્વારા મંડારોને વ્યાપ્ત કર્યા
 હતા, અને ષડ્ગુણના જાણકાર એવા તેણે પૃથ્વીના પ્રભુઓ
 (રાજાઓ) પર પણ પ્રકૃષ્ટ શાસન કર્યું હતું.

પોતાના ગુરુ ધર્મઘોષ જ્યારે તે નગર(માંડવગઢ)માં
 પધાર્યા, ત્યારે તે પૃથ્વીધરે હર્ષથી ૩ અયુત અને ૬ હજાર
 (૩૬૦૦૦) જૂના ટંકાઓના વ્યયવડે તેમનો પ્રવેશોત્સવ
 કર્યો હતો.

પ્રસન્ન થયેલા ગુરુએ આપેલ ક્રમ(અનુષ્ઠાનાદિ આમ્નાય)વાળા

૧. પ્રભાવક ચમત્કારી આ યોગી સૂરિનો સ્વર્ગવાસ વિ. સં.
 ૧૩૫૭ માં થયો હોવાનું ગુર્વાવલી, તપાગચ્છ-પટ્ટાવલી વિગેરે
 સાધનોથી જણાય છે.

અને ક્રમથી દ્રવ્યવ્યયનાં સ્થાનો જાણનારા આ પૃથ્વીધરે
ઠજ્જ્વલ ૮૪ ચૈત્યો કરાવ્યાં હતાં.

શ્રેષ્ઠ ઉદાર ધીર અચિન્ત્ય ચરિતોવડે તેણે લાંબા કાલ પર
શ્રદ્ધ ગયેલા, હરિષેણ ચક્રવર્તી, સંપ્રતિ અને કુમારપાલ રાજાનું
સ્મરણ કરાવ્યું હતું.

મુક્તિલક્ષ્મીથી સંયુક્ત જિન-નાયકોથી વિભૂષિત થયેલા
તે વિહારો (જિનમંદિરો), ભૂમિરૂપી ભામિનીના હૃદય પર
રહેલા મોતીના હારો જેવા શોભે છે.

‘ કોટાકોટિ ’ એવા નામથી પ્રસિદ્ધ મહિમાવાળો અને
શાંતિનો શત્રુંજય પર, તથા ‘ પૃથ્વીધર ’ એવી સંજ્ઞાવડે
સુરગિરિ(દેવગિરિ-દોલતાબાદ)માં અને મંડપાદ્રિ(માંડવગઢ)
માં અને પૃથ્વી પર નગરો, ગામો વિગેરેમાં રહેલા તેના બીજા
પણ ઘણા ઊંચા પ્રાસાદો મુક્તિરૂપી વલમી પર ચઢવાને નીસર-
ણીના દંડ જેવા શોભે છે.

પૃથ્વીધરશાહે કરાવેલા પ્રાસાદોના સ્થાનોની સંખ્યા
અને મૂલનાયક જિનોનાં નામો વિગેરે વક્તવ્ય, પૂજ્ય ગુરુ
સોમતિલકસૂરિજીએ કરેલું સ્તોત્ર, અર્હિ ઉતારીને પઠન કરવું
જોઈએ; તે આ પ્રમાણે છે—

“ દીન વિગેરેને સુવિધિપૂર્વક ઉત્કૃષ્ટ દાન આપનાર,
જયસિંહ રાજા પ્રત્યે ભક્તિવાળા, પોતાનું ઔચિત્ય સાચવનાર,
અર્હન્તોની ભક્તિથી પુષ્ટ, ગુરુના ચરણ સેવનાર, મિથ્યામતિને

પરિહરનાર, સત્રશીલ વિગેરેથી પોતાના જન્મને પવિત્ર કરનાર, પ્રાયે રોષનો નાશ કરનાર, સારી રીતે વિશાલ અનેક પૌષ્ઠ-શાલાઓ કરાવનાર, મંત્રમય સ્તોત્રદ્વારા વિદીર્ણ થયેલા લિંગથી વિવૃત(પ્રકટ)થયેલ શ્રીપાર્શ્વની પૂજા કરનાર, વિઘ્નમાલિદેવે કરેલ, દેવાધિદેવ નામથી પ્રખ્યાત મહાવીરની દેદીપ્યમાન પ્રતિકૃતિ(મૂર્તિ)ની આઢંબરથી પૂજા કરનાર, નિત્ય ત્રિકાલ જિનરાજની પૂજનવિધિ તથા બે વસ્તુ આવશ્યક(પ્રતિક્રમણ) કરનાર, ધાર્મિક માત્ર સાધુ પર પણ મોટી ભક્તિ કરનાર, સંસાર પર વિરક્તિ કરનાર, સારાં પર્વોમાં પૌષ્ઠ કરનાર, સાધર્મિકોનું સદા વૈયાવૃત્ત્ય અને ઉચ્ચ પ્રકારે હર્ષથી વાત્સલ્ય કરનાર, પુણ્ય-સાગર શ્રીમત્ સંપ્રતિરાજાના, કુમારપાલ ભૂપાલના અને સચિવાધીશ વસ્તુપાલના ચરિતને સંભારી સંભારીને ઉદાર હર્ષરૂપી સુધા-સાગરની ઝર્મિયોમાં ઉન્મજ્જન કરતા, શ્રેયરૂપી ઉદ્યાનને સિંચિત કરવામાં વર્ષાકાલના શ્રેષ્ઠ મેઘ જેવા સજ્જન પૃથ્વીધર(પેથડ)શાહે સમ્યગ્ ન્યાયથી સારી રીતે ઉપાર્જિત કરેલા બહોળા ધનને સારા સ્થાનોમાં સ્થાપતાં વિ. સં. ૧૩૨૦ વીત્યા પછી નેત્રોને પ્રસાદ-જનક, સુખ આપનારા જે જે પ્રાસાદો, જે જે ગિરિ (પર્વત) પર, શ્રેષ્ઠ નગરમાં અથવા ગામમાં કરાવ્યા, તે પ્રાસાદોને તેમાં રહેલા જિનનાયકોના નામ સાથે શ્રદ્ધાપૂર્વક હું સ્તવું હું—

વિ. સં. ૧૩૨૦ લગભગમાં પેથડશાહે કરાવેલા
સોનાના દંડ-કલશવાળા ૮૪ જિન-પ્રાસાદોનાં

મુખ્ય સ્થાનો.

નગ-નગરાદિ-નામ.

મૂલનાયક જિન-નામ

૧	મંડપગિરિ(માંડવગઢ-માઝવા)માં	આદિજિન
૨	#નિંચસ્થૂર પર્વત પર (ગિરનાર-સ્મારક)	નેમિજિન
૩	# „ „ નીચે ભૂમિ પર	પાર્શ્વનાથ
૪	#ઉજ્જયિનીપુર(ઉજેણી-માઝવા)માં	„
૫	#વિક્રમપુરમાં	નેમિજિન
૬-૭	#મુકુટિકા(મકુડી)પુરીમાં	પાર્શ્વજિન અને આદિજિન
૮	વિન્ધનપુરમાં	મલ્હિનાથ
૯	આશાપુરમાં	પાર્શ્વનાથ
૧૦	ઘોષકીપુરમાં	આદિજિન
૧૧	અર્યાપુરમાં	શાંતિજિન
૧૨	#ધારા નગરમાં	નેમિનાથ

૧. રત્નમંડનગણિય રચેલા સુકુતસાગર કાવ્યમાં શત્રુંજયાવતાર (શત્રુંજય-સ્મારક) નામના આ ચૈત્યને ૭૨ જિનાલયોવાળું, સોનાના દંડ-કલશવાળું ૧૮૦૦૦૦૦ અઢાર લાક્ષ દ્રમ્મોબડે કરાવેલું જણાવ્યું છે.

१३	वर्धनपुरमां	नेमिनाथ
१४	चंद्रकपुरीमां	आदिजिन
१५	जीरापुरमां	"
१६	जलपद्रमां	पार्श्वनाथ
१७	दाहडपुरमां	"
१८	हंसलपुरमां	वीरजिन
१९	*मान्धाताना मूलमां	अजितनाथ
२०	धनमातृकापुर(धणियावी ?)मां	आदिजिन
२१	*मंगलपुरमां	अभिनंदन जिन
२२	*चिक्खलपुरमां	पार्श्वनाथ
२३	*जयसिंहपुरमां	वीरजिन
२४	सिंहानकमां	नेमिजिन
२५	*सलक्षणपुरमां	पार्श्वनाथ
२६	*अैन्द्रीपुर(इंदोर ?)मां	"
२७	ताह्लणपुरमां	शांतिजिन
२८	*हस्तिनापुरमां	अरजिन
२९	*करहेटक(करहेडा)मां	पार्श्वनाथ
३०	नलपुरमां	नेमीश्वर
३१	दुर्गमां	"

१-२. सु. सा. मां चंद्रावती तथा ज्यापुर जणावेल छे.

३. आगळ पृ. ८६ नी टिप्पणी जुओ.

૩૨	#વિહારક(વિહાર ? વ્યારા ?)માં	વીરજિન
૩૩	લંબકર્ણીપુરમાં	„
૩૪	સ્વંડોહ(સ્વંડવા)માં	કુંથુનાથ
૩૫	#ચિત્રકૂટાચલ(ચિત્તોડગઢ)પર	આદિજિન
૩૬	#પર્ણવિહારપુરમાં	„
૩૭	ચંદ્રાનકમાં	પાર્શ્વનાથ
૩૮	#વં(વાં)કીમાં	આદિજિન
૩૯	નીલકપુરમાં	અજિતનાથ
૪૦	#નાગપુરમાં	આદિજિન
૪૧	મધ્યકપુરમાં	પાર્શ્વનાથ
૪૨	#દર્ભાવતિકાપુર(ડમોડ)માં	ચંદ્રપ્રભજિન
૪૩	#નાગહ્રદ (નાગદા)માં	નમિનાથ
૪૪	#ધવલક (ધોલકા) નગરમાં	મહિનાથ
૪૫	#જીર્ણદુર્ગ(જૂનાગઢ)માં	પાર્શ્વનાથ
૪૬	#સોમેશ્વરપત્તન(પ્રભાસપાટણ)માં	„
૪૭	શંખપુરમાં	મુનિસુવ્રત જિન
૪૮	સૌવર્તકમાં	મહાવીર જિન
૪૯	#વામનસ્થલી(વણથલી)માં	નેમિજિન
૫૦	#નાસિક્ય(નાશિક)પુરમાં	ચંદ્રપ્રભ જિન
૫૧	#સોપારપુરમાં	પાર્શ્વજિન
૫૨	રૂપનગરમાં	„

५३	उरुंगल(वरंगल)मां	पार्श्वजिन
५४	*प्रतिष्ठान(पैठण)मां	"
५५	*सेतुबंधमां	नेमिजिन
५६	*वटपद्र(वडोदरा ?)मां	वीरजिन
५७	नागलपुरमां	"
५८	टकारिकामां	"
५९	*जालंधरमां	"
६०	*देवपाल(देपाल)पुरमां	"
६१	*देवगिरि(दोलताबाद)मां	"
६२	*चारूपमां	शांतिजिन
६३	द्रोणतमां	नेमिजिन
६४	*रत्नपुरमां	"
६५	अर्बुकपुरमां	अजितनाथ
६६	*कोरंटकमां	मल्लिनाथ
६७	*ढो(द्रा)रसमुद्र (पशुसागर) देशमां	पार्श्वनाथ
६८	*सरस्वती पत्तन(पाटण)मां	"
६९	*शत्रुंजय पर'कोटाकोटि' जिनेन्द्रमंडप साथे	शान्तिनाथ
७०	*तारापुरमां	आदिजिन
७१	*वर्धमानपुर(चढवाण ? बडवाणी ?)मां	मुनिसुव्रतजिन

१ सु. सा. मां आने ८ भार-प्रमाण सोनाना ७२ दंड-कलशवाळो
प्रासाद सूचव्यो छे. भार-प्रमाण माटे पृ. ८७ नी टिप्पणी वांचो.

૭૨	#વટપદ્ર (વડોદ ?) માં	આદિજિન
૭૩	#ગોગપુરમાં	"
૭૪	પિચ્છનમાં	ચંદ્રપ્રભજિન
૭૫	#ઓંકારપુરમાં અદ્ભુત(ઉત્કૃષ્ટ) તોરણવાલું	જિનમંદિર
૭૬	#માંધાતૃ(તા)પુરમાં	ત્રિશ્વણ "
૭૭	વિક્કનપુરમાં	નેમિનાથ
૭૮	ચેલકપુરમાં	આદિજિન

एवी रीते पृथ्वीधरे प्रत्येक पर्वत, नगर, गाम अने सीममां सर्वत्र (चोतरफ) हिमालयनां शिखरो साथे स्पर्धा करनां उंचां चैत्योमां, पृथ्वीरूपी युवतिना माथाना मुकुट जेवां, जिनोनां जे बिबोने स्थाप्यां तेने; तथा देवोए अने नरवरोए

* આવી નિશાનીવાળાં નગર, ગામ વિગેરેનાં નામો સુ. સા. માં પણ સૂચવેલ છે.

૧. પુરણ-પ્રખ્યાત ‘ ઓંકાર-માન્ધાતા ’ સંબંધી એક પરિચયલેખ ‘ વાળી ’ હિન્દી પત્રિકાના વિ. સં. ૧૯૯૧ના ‘ નીમાડ ’ ૨ અંકમાં છે.

ઓંકારપુરમાં પેથડશાહે હેમાદ્રિના નામે ચલાવેલ સત્ર મોજન-દાનશાળા માટે આગલ વાંચો. અનેક રાજ્ય-પરિવર્તન ઝથલપાથલ અને અન્ય આસ્માની-સુલતાની પદ્ધતી હાલમાં અહિં તે શ્વે. જૈન મન્દિરોનાં દર્શન થતાં નથી, પરંતુ ઓંકારજીમાં અર્વાચીન દિ. જૈનમન્દિર ‘ સિદ્ધવરકૂટ ’ સિદ્ધક્ષેત્ર નામથી ઓઝસ્વાવાય છે.

કરાવેલાં અને ન કરાવેલાં(અકૃત્રિમ-શાશ્વત) અન્ય જિન-બિંબોને પળ હું વંદન કરું છું.” પૃથ્વીધરશાહે કરાવેલાં ચૈત્યોનું (શ્લો ૦ ૧૮૬ થી ૨૦૧) ૧૬ કાવ્યોવાળું સ્તોત્ર, પૂજ્ય સોમતિલકસૂરિણ કરેલું છે.

ફરકતા ધ્વજરૂપી હંસોથી શોભતી આકાશગંગાને ચન્દ્રકાંત રત્નના પાણીવડે સ્રવતો, સ્ફટિકરત્નમય કલશરૂપી ચંદ્રને મસ્તકપર ધારણ કરતો, મરકતમણિદ્વારા નીલકંઠવાળો તેનો ઉજ્જ્વલ ચૈત્યોનો સમૂહ, જ્યોત્સ્નાવાળા હર(મહાદેવ)ના વિલાસનો આશ્રય કરે છે. (મહાદેવના વિલાસની જેવો શોભે છે). આ(પૃથ્વીધર-પેથડશાહ)નું વારંવાર વર્ણન શું કરાય ? જેણે હર્ષથી ૨૧ ઘડી પ્રમાણ સોનાના વ્યયદ્વારા, શત્રુંજય પર સુમેરુપર્વતના શિખર જેવું આદીશ્વરનું સુવર્ણમય મંદિર કરાવ્યું હતું. તેના પુત્ર ઇન્દ્રણદેવને ઉત્તમ જનો ઉદાર કહો અથવા કૃપણ કહો; આશ્ચર્ય છે કે-જેણે શત્રુંજયમાં અને રૈવતક- (ગિરનાર)માં પળ સોના-રૂપાનો એક જ ધ્વજ આપ્યો હતો. કેટલાક કહે છે કે-‘સોનાની ૫૬ ઘડીનો વ્યય કરી તેણે લીલામાત્રથી હર્ષપૂર્વક ઇંદ્રમાલા પહેરી હતી. ’ પૃથ્વીને ત્રણ

૧. ગણિતસાર વિગેરે પ્રાચીન ગણિત ગ્રંથોમાં, સોનાના તોલ સંબંધમાં સૂચવ્યું છે કે-૧ ગુંજા (ચળોઠી)=૧ માસો. ૧૬ માસા= ૧ કર્ષ. ૪ કર્ષ=૧ પલ, ૬ પલ=૫ મળ ૧૨ પલ=અધમળ. ૨૪ પલ=૧ મળ. આવા ૧૦ દશ મળની ૧ ઘડી અને ૧૦ ઘડી=૧ ભાર ગણાય છે.

દિશામાં ધારણ કરતા કૂર્મ (કચ્છપ), વરાહ અને શેષ ઘણું કષ્ટ પામતા હતા; તેઓ તે પૃથ્વીને ચોથી દિશામાં ધારણ કરનાર પૃથ્વીધરને પ્રાપ્ત કરીને હર્ષિત થયા.

મોક્ષ આપવામાં જામીન જેવાં, જિનોએ કથન કરેલાં સમગ્ર શાસ્ત્રો લેખાવીને તેણે ઉચ્ચ પ્રકારનાં સરસ્વતી-ક્રીડાગૃહો જેવા ૭ શ્રેષ્ઠ કોશો (મંડારો) ભરાવ્યા હતા.

સ્તંભતીર્થ(સ્તંભાત)માં નિવાસ કરતા પ્રભાવક સંઘ-પતિ ધર્મી શીલ (બ્રહ્મચર્ય) સ્વીકારતાં, સમસ્ત સાધર્મિકોનો સત્કાર કરતાં પૃથ્વીધરને પણ ઉચિત વેષ મોકલાવ્યો હતો. પ્રથમિની નામની સુપત્ની સાથે, તેવી રીતે (બ્રહ્મચારી થઈને) જ સાધર્મિકપણાનો વિચાર કરતાં ૩૨ વર્ષનો મટ (શક્તિ-સંપન્ન યુવક) હોવા છતાં પણ, કામને જીતી, શીલ (બ્રહ્મચર્ય) સ્વીકારીને પૃથ્વીધરે તે વેષ પહેર્યો હતો. આ(પૃથ્વીધર)ની પ્રિયા પ્રથમિની પણ સતીઓમાં પ્રથમ તરીકે પ્રખ્યાત થઈ હતી; ગુરુ-દેવ-ભક્ત એવી જે પણ કોઈ વાર પણ, ક્યાંય પણ પુણ્ય કૃત્યોદ્ધારા પૃથ્વીધરથી હીન થઈ ન હતી.

રાજાએ અર્પણ કરેલ માલવા(દેશ)ની રક્ષાની મહાર્ચિતા-વાળો હોવા છતાં પણ ગુરુના ઉપદેશને વશ રહેનાર, બંને વાર પ્રતિક્રમણ કરનાર, નિત્ય ૩ વાર જિન-પૂજન, ગુરુ-નમન, સાધર્મિકોનું અભ્યર્ચન(સન્માન), દીન વિગેરેનો ઉદ્ધાર, સુશાસ્ત્રોનું પઠન, પર્વદિવસોમાં પૌષધ, એ પ્રમાણે કૃત્યોને તે

આશ્ચર્યકારક રીતે કરતો હતો. શ્રેષ્ઠ ઉદાર સમગ્ર સદ્ગુણોવાળો, સદા ૬ આવશ્યકોમાં તત્પર, અર્હદ્-ગુરુ-ભક્ત, મત-પ્રભાવક તે (પૃથ્વીધર=પેથડ) પૃથ્વીના અલંકારરૂપ થઈ ગયો. ”

[મુનિસુંદરસૂરિની સં. ગુર્વાવલી શ્લો० ૨૦૨ થી ૨૧૨]

દેવગિરિમાં જિન-પ્રાસાદ કેવી રીતે કરાવ્યો ?

પં. રત્નમંડનગણિયે વિક્રમની ૧૬ મી સદીમાં રચેલા પેથડશાહના ઇતિહાસિક પ્રબંધરૂપ સુકૃતસાગર નામના મંડનાંક સં. કાવ્ય(ચતુર્થ તરંગ)માં સૂચવ્યું છે કે—

“ તે પ્રાસાદોમાં, દેવગિરિપુરમાં એક દિવ્ય પ્રાસાદ, જે રીતે બન્યો, તે પ્રબંધ જાણવા યોગ્ય છે—

“ હાથીઓની મદ-વૃષ્ટિની સુગંધથી બહેકતા મુખ્ય દ્વાર-વાલું, ઘણા સુવર્ણથી સાર્થક નામ ધરાવતું દેવગિરિ(દેવોનો પર્વત સ્વર્ણગિરિ=મેરુ)પુર છે. પ્રાકાર(કિલ્લો), પરિસ્થા(સ્થાન) અને આરામ(ઉદ્યાનો)ની પંક્તિઓથી પરિવેષિત થયેલા શ્રીબીજ જેવા જે નગરને શત્રુઓ એકતાનવાળા થઈ સંભારે (ધ્યાનમાં ધરે) છે. તે નગરમાં ધ્વનિ કરતાં બાર હજાર વાદ્યોદ્વારા શત્રુઓને ત્રાસ પમાડનાર, સંગ્રામની શોભાના પ્રયોજનરૂપ થયેલ શસ્ત્રો વિગેરેની સામગ્રીવાળો, તથા ૧ મોતીની જોડ, ૨ ચિત્તને ચોરનાર સ્ત્રી, ૩ કષ્ટભંજન ઘોડો અને ૪ બાવનાચંદન એ ચાર રત્નોવાળો, ૫૬ કરોડ સોનૈયાવાળો, ૮૦૦૦૦ એંશી

હજાર ઘોડાઓવાળો તથા ૧૨૦૦૦ બાર હજાર હાથીઓવાળો રામ નામનો રાજા હતો.

તેનો ધી-સખ (મંત્રી) હેમાદિ' હતો, જેની પાસે ઘણું હેમ વિગેરે હતું. આશ્ચર્ય છે કે જેણે કૃપણતાથી પોતાનું પાપ પણ યાચકોને આપ્યું ન હતું. તે વસતે ત્યાં બ્રાહ્મણોનું એકછત્ર

૧ ઉપર સૂચવાયેલ હેમાદિ એ દેવગિરિ-રાજ્યમાં દક્ષિણના ઇતિહાસમાં સુપ્રસિદ્ધ હેમાદ્રિ એક નામાંકિત અધિકારી થઈ ગયેલ છે. તેનો પરિચય કરતાં પહેલાં આપણે ગુજરાત અને દક્ષિણનો તત્કાલીન પૂર્વ ઇતિહાસ લક્ષ્યમાં લેવો જોઈએ.

વિક્રમની ૧૩મી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં દેવગિરિના રાજા સિંહણે મોટું સૈન્ય મોકલી ગુજરાત પર ચઢાઈ કરવાની એક તક સાધી હતી, પરંતુ ગૂર્જરેશ્વર-મહામાત્ય મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલની-વીરતા-ભરી સમયસૂચકતાથી તથા મહામંડલેશ્વર વાઘેલા લાવળ્યપ્રસાદ અને મહારાણા વીરધવલની વીરતાથી તેમાં તેને સફલતા મળી જણાતી નથી. ખરુચની સરહદમાં-નર્મદા અને તાપી નદીના તટ પર બંને પક્ષનાં સૈન્યોએ મયાનક પરિસ્થિતિ ઉપસ્થિત કરવા છતાં અંતે સંધિ થયાનું સૂચન મળે છે. ગૂર્જરેશ્વર-પુરોહિતકવિ સોમેશ્વરે રચેલી કીર્તિ-કૌમુદી (સર્ગ ૪, શ્લો ૦ ૪૩-૪૭), જયસિંહસૂરિએ રચેલ હમ્મી-રમદમર્દન નાટક, તથા મં. વસ્તુપાલનો એ. પરિચય કથાવતાં કેટલાંક અન્ય સાધનો પરથી એ જણાય છે. ગા. ઓ. સિ. તર-ફથી પ્રકાશિત થયેલી લેખપદ્ધતિમાં ચમલપત્રના ઉદ્દાહરણ તરીકે

સામ્રાજ્ય હતું; જૈન ચૈત્ય કરાવનારાઓને તેઓ બલવડે અટકાવતા હતા. એ વાત સાંભળીને દેદના નંદન પેથડશાહે વિચાર્યું કે—‘જો કોઈ પળ રીતે આ નગરમાં વિહાર(જિનમંદિર) કરાવાય તો ઘણો લાભ થાય અને જૈનદર્શનની પ્રભાવના થાય.’ ફરી વિચાર કર્યો કે ‘તો હેમાદિ સાથે હું પ્રેમ ધારણ કરું, જેથી તેની પ્રેરણાદ્વારા મ્હારું આ પ્રયોજન રાજાથકી સિદ્ધ થાય. સર્વાંગ-પૂર્ણ લક્ષ્મીવાળો આ રાજા તો ઘણા સોનાવડે, માણેકોવડે, ઘોડાઓવડે કે હાથીઓવડે તુષ્ટ કરી શકાય તેમ નથી. ‘પ્રધાનને સંતુષ્ટ કર્યા વિના રાજાને તુષ્ટ કરવા’—એ ન્યાયયુક્ત નથી. ‘બારણાના બિંબને

વિ. સં. ૧૨૮૮ વૈ. શુ. ૧૫ના નિર્દેશ સાથે એ સંધિની શરતો સૂચવી છે કે—“ સિંહણદેવે અને મહામંડલેશ્વર રાણા લાવણ્યપ્રસાદે પૂર્વ રૂઢિ પ્રમાણે પોતપોતાના દેશમાં રહેવું, કોઈએ પળ કોઈની ભૂમિ પર આક્રમણ કરવું નહિ—દબાવવી નહિ; શત્રુથી હલ્લો થાય તો એક-બીજાએ સૈન્યની સહાયતા કરવી. ” સિંહણની બિરુદાવલીમાં તેને ‘ગૂર્જરરાજ-હસ્ત્યંકુશ’ તરીકે તથા ગૂર્જરેશ્વર વીસલદેવને ‘સિંઘણ-સૈન્ય—સમુદ્ર—સંશોષણવડવાનલ’ તરીકે ઓળખાવેલ છે.

અપર્યુક્ત ચંદ્રવંશી સિંહણ પટ્ટી, જૈત્રપાલ પટ્ટી, રાજધાની દેવગિરિ(દક્ષિણ)ની ગાદી પર આવેલ મહાદેવ રાજાના અને તેના ઉત્તરાધિકારી રામદેવ રાજાના રાજ્યમાં (વિક્રમની ૧૪ મી સદીના પૂર્વાર્ધમાં) શ્રીકરણાધ્યક્ષ હેમાદિ નામનો અતિબુદ્ધિશાલી રાજ્યાધિકારી થઈ ગયો. પુરાણો, સ્મૃતિયો વિગેરેમાંથી ઉદ્ધૃત કરી

પૂજ્યા વિના મૂલનાયક પૂજાય નહિ. ' તેથી સત્ર (સદાવ્રત—
દાનશાલા—ભોજનશાલા) માંડવામાં આવે અને ત્યાં હેમાદિતું
નામ કહેવામાં આવે; તો લોકમાં પોતાનો પ્રાસુક (પોતે ન કરેલ,
ન કરાવેલ) યશ સાંભળીને તે તુષ્ટ થાય. એવી રીતે તેનું
તોષણ અને દાનથી ઉત્પન્ન થતું મ્હારું પુણ્ય—'આંબાને પાણી
સિંચાય અને પિતૃઓને તૃપ્તિ થાય ' એ વિગેરે નીતિની જેમ—એ
બંને કાર્યો થાય. ”

ઉપર પ્રમાણે વિચાર કરીને પૃથ્વીધરે (પેથડશાહે) મુસા-
ફરોને આનંદ આપનાર વિશાલ સત્રાગાર (સદાદાન—ભોજન-
શાલા) ઑંકારનગરમાં મંડાવ્યું. ત્યાં સજ્જનોને ઉજ્જ્વલ પાણીવડે

૧ વ્રત, ૨ દાન, ૩ તીર્થ અને ૪ મોક્ષ (પરિશિષ્ટ સાથે) વિષય
પર યોજાયેલ ' ચતુર્વર્ગ ચિંતામણિ ' નામનો વિશાલ સંગ્રહ ગ્રંથ એ
હેમાદ્રિની કૃતિ તરીકે ઓળખાય છે. તેમાં દેવગિરિના યાદવ
(જાધવ) રાજાઓ સાથે હેમાદ્રિની પળ પ્રત્યેક પરિચ્છેદમાં પ્રશંસા
કરવામાં આવી છે. એ વિચારતાં વાસ્તવિક રીતે તે સંગ્રહ કૃતિ,
હેમાદ્રિના આશ્રિત કોઈ વિદ્વાનની જણાય છે. આ હેમાદ્રિ સંબંધમાં
મરાઠી ભાષામાં ' હેમાદ્રિ ઝૂર્ફ હેમાદપંત ' નામનું વિસ્તૃત માહિતી-
વાળું પુસ્તક, કેશવ આપ્પા પાધ્યે, બી. એ. એલ્. બી.
(ઍડવોકેટ, મુંબઈ હાઈકોર્ટ) દ્વારા સન્ ૧૯૩૧માં પ્રકાશમાં
આવેલું છે, એટલે અહિં તેનો વિશેષ પરિચય કરાવવાની જાણ
અપેક્ષા રહેતી નથી.

સ્નાન કરાવાતાં હતાં. પ્રાકૃત (સામાન્ય) મનુષ્યો માટે પગ ધોવા લાયક પાણી તૈયાર રखातां હતાં. સત્રની સમીપમાં વિહાર (જૈન મંદિર)માં અર્હન્તોને પ્રણામ કરાવી સાધર્મિક થયેલા સર્વને વિવેકથી ભોજન કરાવાતાં હતાં. ઘણાં પક્વાનો, ઘાંડથી भरपूर મंडો (માલપૂડા), અઘંડ ઉજ્જ્વલ શાલિ (ચોખા), પીઢી ગુણકારી દાઢ, નાકથી પીવાય એવું ઘી, ઘણાં શાકો, પિત્તને શાંત કરનારા કરંભા, સ્નિગ્ધ (તર-ચીકાશવાલું) દહીં, લવંગના સંગથી સુગંધિ પાણી મનુષ્યોવડે સ્વેચ્છાપૂર્વક આ-સ્વાદિત કરાતું હતું. નાગરવેલનાં પાનો, કપૂર અને સોપારી સાથે અપાતાં હતાં. પછી નિદ્રા વિગેરે માટે દિવ્ય ઘાટો (પલંગો) અપાતી હતી. ત્યાં આવેલા પ્રવાસીઓ સ્વાદુ ભોજન કરતા અને સુખે સૂતા હતા પોતાની સ્ત્રીઓના અને માતાઓના હાથોને તથા પોતાનાં ઘરોને સંભારતા નહિ. પૂછ-નારાઓની આગળ તો હેમાદિનું જ નામ કહેવામાં આવતું હતું. એવી રીતે પેથડશાહે ત્યાં જ્યારે ૩ વર્ષો સુધી સત્ર ચલાવ્યું; ત્યારે ભોજનથી પ્રસન્ન થયેલા, દેવગિરિમાં ગયેલા ભાટ વિગેરે, ૩ વર્ષ સુધી હેમાદિની આદરથી એવી રીતે સ્તુતિ કરતા હતા કે—

“ ઑંકારપુરરૂપી ક્યારામાં, પૃથ્વીના જનોને અતિપ્રિય એવું સત્ર, યતિઓના સમૂહવડે પરમ ધ્યેય પવિત્ર બીજ જેવું આ-ચરણ કરે છે; તે થકી ઉત્પન્ન થયેલી અને કવિતારૂપી આ

નીકોવડે વિસ્તરેલી તમારી અસાધારણ કીર્તિરૂપી લતા આજે માંડવાની જેમ બ્રહ્માંડ પર ચડે છે. ”

ए विगेरे प्रकारनुं प्रशंसावाळुं खोटुं वर्णन नित्य सांभळतां हेमादिए एक वखते चित्तमां विचार कर्यो के—“ में जन्मथी मांडीने याचकोने पण कांइ आप्युं नथी, तो आ लोको सत्र (दानशाला—भोजनशाला) शुं कहे छे ? अने आ वळी जो कदाचित् कोइ एक कहे तो खोटुं होइ शके; परंतु आटला बधा लोको आटला वखत सुधी असत्य बोलनारा न होइ शके.” एवो विचार करीने ते जोवा माटे तेणे एक माणसने ओंकार-पुरमां मोकल्यो. त्यां जइ आवेला ते माणसे जाणेलो संबंध जणाव्यो के—“ सर्व प्रकारना स्वाद रसवाळी ते भोजनशालामां जे भोजननो स्वाद ग्रहण करे, ते ज रसना(जीभ)ने हुं रसज्ञा जाणुं छुं, बीजी जीभने तो रसना कहो. त्यां आवेलो कोइ पण माणस असंतुष्ट थइने जतो नथी, तेम ज अन्य भोजनोनी अवज्ञा कर्या विना जतो नथी, तथा तमारी प्रशंसा कर्या विना जतो नथी. तमने ते भोजनशालामां आटला वखतमां सवाकरोड द्रम्मनो व्यय थयो; परंतु तमारो यश अने पुण्य करोड कल्प पर्यन्त रहे तेवां थयां छे. कानरूपी नीकद्वारा आवेलां आ वचनरूपी पाणीवडे सिंचायेला हेमादिना शरीर पर रोमांचरूपी अंकुरा प्रकट थया. त्यार पछी ओंकारपुरमां जइ भोजनशालाना अधिकारीओने सारी रीते पूछीने ते भोजन-शाला चलावनार तरीके पृथ्वीधर(पेथडशाह)ने जाणीने

હેમાદિયે તેની સ્તુતિ કરી કે—“ તે પુણ્યવતી સ્ત્રીની કુશિના ઓવારણા લડું, કે જેણીયે પૃથ્વીધર નામથી પ્રખ્યાત પુરુષ—રત્ન ઉત્પન્ન કર્યું. તે પુત્રવતી સતી યુવતી મલે ગર્વ ધારણ કરો કે જેણીને ગુણોવડે અલૌકિક પૃથ્વીધર(પેથડ) જેવો પુત્ર છે.” “બીજાના દ્રવ્યવડે પોતાના નામને પ્રખ્યાત કરે તેવા પુષ્કળ મનુષ્યો છે; પરંતુ પોતાના દ્રવ્યવડે બીજાની રૂયાતિ કરાવનાર તો માત્ર પૃથ્વીધર(પેથડ) જ છે ” એ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને હેમાદિ, સ્વર્ગનગરીના ગૌરવને ન્યૂન કરનાર દુર્ગ (માંડવગઢ)માં જઈને પેથડશાહેને મળ્યો. પેથડશાહે તેનો હર્ષથી સત્કાર કર્યો. હેમાદિયે તેને કહ્યું કે—તમોયે આવી મોજનશાહા મ્હારા નામે માંડી, તેનો જે હેતુ હોય તે સુશીથી મને કહો. જો કે તમારા ઉપકારનો બદલો તો હું કોઈ રીતે વાઢી ન શકું, તો પણ મ્હારા યોગ્ય કાર્યનું કથન કરી મને આનંદિત કરો. ’ પ્રધાન(હેમાદિ) વડે આગ્રહપૂર્વક પૂછાતાં પૃથ્વીધર(પેથડશાહે) કહ્યું કે—‘ જો વિલંબ વિના કાર્ય—સિદ્ધિ થાય, તો કાર્ય કહેવામાં આવે. ’ હેમાદિયે કહ્યું કે—‘ બહુ શું કહું ?, તમોયે ઇચ્છેલું કાર્ય, મારે દ્રવ્યવડે, બલ-વડે અને શરીર દ્વારા પણ કરવાનું છે. ’

પેથડશાહ બોલ્યા—‘ તો દેવગિરિ પુરની મધ્યમાં વિહાર (જિનમંદિર)ને યોગ્ય એવી મોટી ભૂમિ મને અપાવો. ’

બ્રાહ્મણોની ઉદ્વેગિતી દુઃસાધ્ય એવું પણ તે કાર્ય, પ્રૌઢ

उपकारना भारथी दबायेला ते बुद्धिशाळी मंत्री हेमादिए ते ज वखते स्वीकार्युं. त्यारपळी सपरिवार ते बंने देवगिरि पुरीमां गया. हेमादिए मंत्री पेथडने रमणीय हर्म्य(हवेली)मां उतार्या. ' चैत्यनी भूमि माटे हुं जाते राजाने विज्ञप्ति करीश, आ विषयमां तमारे कांइ पण चिंता न करवी. ' एम कही हेमादि घरे आव्यो.

हेमादि अवसर जोतो हतो; कारण के अवसर विना करातुं कार्य सारुं थतुं नथी. एवामां एक सारो अवसर मळी गयो. घोडा वेचनारा त्यां आव्या. राजाए तेमांथी एक श्रेष्ठ घोडो लेवा प्रधानने कहुं. अश्वलक्षणना विचक्षण परीक्षक हेमा-दिए एक जातिवंत घोडो दर्शाव्यो. समस्त लक्षणवाळो देवसत्त्वी ते घोडो राजाने पसंद पड्यो. गति विगेरेथी तेनी परीक्षा करी ६०००० साठ हजार टंका(रू.)वडे ते घोडो लइ राजा घरे गयो. अन्य प्रसंगे पाणी-पार उतरतां हेमादि मंत्रीनी प्रतिभाथी ते जातिवंत(कुलीन) घोडानी उत्तमतानी प्रतीति थइ. राजाए तेनुं नाम ' कष्टभंजन ' प्रकट कर्युं. श्रेष्ठ सत्कार कर्च्यो. हेमादिना विस्मयकारी ते विज्ञानथी तुष्ट थइ राजाए अभीष्ट मागवा कहुं. ए अवसरे मंत्री हेमादिए माग्युं- ' मारो एक बन्धु अहि मनोहर विहार(जिन-मंदिर) कराववा इच्छे छे; ते माटे मनोऽभिलषित स्थानमां भूमि अर्पण करो. ' राजाए कहुं के- ' ब्राह्मणोनी अप्रीति होवा छतां पण में तमने भूमि

આપવી છે જ; પરંતુ કહો કે-તે બન્ધુનું નામ શું છે ? અને તે ક્યાં વસે છે ? ' હેમાદિયે કહ્યું કે- ' રાજન્ ! અવંતી (માલ્વા) નો અલંકાર, ધર્મકર્મમાં કુશલ પૃથ્વીધર (પેથડ) નામનો જીભથી માનેલો મ્હારો બંધુ છે. માલ્વામાં જયસિંહ નામના રાજા વિવમાત્ર છે; છત્ર અને ચામરોથી રહિત હોવા છતાં પણ પૃથ્વીધર (પેથડ) જ પતિ (રાજા) છે, તે પ્રાતઃ-કાલે પ્રભુ (આપ મહારાજા) ને પ્રણામ કરવા માટે આવે ત્યારે સ્નેહથી ઘરે આવેલ માલવરાજને યોગ્ય એવા સર્વ ગૌરવને યોગ્ય છે. '

રાજાએ (રામદેવે) એ અવધારણ કરી હૃદયમાં નિશ્ચય કર્યો. હેમાદિયે હર્ષિત થઈ પેથડશાહેને સૂચિત કર્યું. બીજે દિવસે માલ્વાના મંત્રી પેથડશાહ, રાજસભામાં રાજાને મલ્વા આવ્યા ત્યારે થાલમાં સોનાની મહોરો ઉપર શ્રીફલ (નાલી-એર) ની ભેટ ધરી, સમીપ આવતાં રાજા (રામદેવ) જલ્દીથી ઊભા થઈ હર્ષથી તેને ભેટ્યા.

રાજાએ પેથડશાહેને યોગ્ય આસન પર બેસારી, સ્વાગતાદિ પૂછી, નાલિયેર ગ્રહણ કરી ભેટનું પાછું આપ્યું. પ્રધાનને પહેરામણી કરી રાજા પૃથ્વીના દાન માટે ઘણા પરિવાર સાથે ઘોડા પર બેસીને નગરીમાં ગયા. ચૌટાની અંદરની પૃથ્વીની પ્રાર્થના થતાં રાજાએ તે આપી, બ્રાહ્મણો દૂન થવા છતાં પણ દોરી

દેવરાવી. પ્રધાને ભેટ માટે આપેલા સોનૈયાઓ વડે, નગરીના જનોને સંતોષિત કરી વાઘોના ધ્વનિપૂર્વક હર્ષથી મહોત્સવ કર્યો. કચ્છ-ભંગની ઉચિતતા વિચારી મહેમ્ય-શ્રીમાનોની ૭ હવેલીઓ થઈ શકે તેટલી ભૂમિમાં હાટ, ઘર વિગેરે સઘલું પડાવી નાખ્યું. શુભ દિવસે ૩ વાંસ પ્રમાણ પાયો खोदावતાં ઘણું સ્વાદિષ્ટ અર્પવ પાણી પ્રકટ થયું. તે જાણીને મત્સરી ભૂદેવો- (બ્રાહ્મણો) એ ઉત્સુક થઈ સાંજે રામદેવ રાજાને વિજ્ઞાપિત કરી-‘ રાજન્ ! પહેલાં અહિં ક્યાંય સ્વાદુ પાણી ન હતું, તે હાલમાં તમારા ભાગ્યથી વિહાર(જિનમંદિર)ની ભૂમિમાં પ્રકટ થયું છે, તો ત્યાં વાવ કરાવો. અહિં તરસ્યા અઢારે વર્ણ પાણી પીશે; તેમાં તમને જે પુણ્ય થશે તેનો તો પાર નથી. હે રાજન્ ! કૂવા વિગેરેમાંથી નિપાન(અવેડો) કરાવવામાં પુરાણમાં પણ ચોરના ઉદાહરણપૂર્વક વહુ પુણ્ય કહેવામાં આવ્યું છે, તો ચૈત્યને યોગ્ય ભૂમિ બીજે આપી આ સ્થલમાં ઘણા પુણ્ય માટે કૃપા કરી વાવ કરાવો. બ્રાહ્મણોના વાક્યથી રાજાનું ચિત્ત દોલાયમાન થયું. ‘ સવારે ત્યાં આવી, પાણી પીને સ્વાદુ જણાતાં વિપુલ વાવ જ કરાવાશે ’ એમ કહીને રાજાએ તેઓને વિસર્જિત કર્યા.

પેથડશાહે પોતાને ઉતારે હંમેશાં આવતા, રાજાના એક નાપિત(નાઈ-હજામ)ને તુષ્ટ કરેલો હતો, તેણે પેથડશાહને તે જણાવ્યું. અવસરજ્ઞ માલ્વાનો અમાત્ય પેથડશાહ રાતે લવણ-

બાલદિ (મીઠાના અગર) જાણી, દ્વારપાઠને દ્રવ્ય આપી પોઢ્યોને નગરીમાં દાખલ કરાવી, મીઠું નચાવી, પાણી ચારું કરી, તેમને રવાના કરી, ઘરે આવીને સુખે સૂતો.

સવારે ત્યાં આવેલા રાજાએ માણસો દ્વારા મંગાવી તે પાણીનો જાતે આસ્વાદ કર્યો. ચારું જણાતાં થૂંકી નાચ્યું. ' બ્રાહ્મણોએ મત્સરથી ચોટું કહ્યું ' એમ વિચારી બ્રાહ્મણોને ઠપકો આપ્યો. પૃથ્વીધર (પેથડ) નું સન્માન કર્યું. એવી રીતે બુદ્ધિ-મંડાર પ્રધાન પેથડને પ્રાસાદ માટે પૃથ્વી પ્રાપ્ત થઈ.

[કહે છે કે—સિદ્ધરાજે રુદ્રમહાલય કરાવ્યા પછી તે કરનાર સૂત્રધારને ' એના જેવું શિલ્પકામ એ અન્યત્ર ન કરે ' એ હેતુથી અંધ કર્યો હતો. સૂત્રધારે એથી પણ શ્રેષ્ઠ જૈનપ્રાસાદ કરવા પ્રતિજ્ઞાથી ઇચ્છા રાખી હતી. અપૂર્ણાશ તે સૂત્રધારની પેઢીનો પાંચમો વંશજ કલા—રત્નાકર રત્નાકર ભમતો ભમતો તે અવસર પર મંત્રી(પેથડ)ને મળ્યો હતો.]

બુદ્ધિશાળી મંત્રી પેથડશાહ, તે રત્નાકર સૂત્રધારદ્વારા કર્મસ્થાયનો આરંભ કરાવી ત્યાં વણિકપુત્રો(વાણોતરો)ને મૂકી માલવા ગયા અને તેઓએ કર્મસ્થાય માટે સોનાથી ભરેલી ૩૨ સાંઢળી મોકલાવી આપી. તે માટે હજાર હજાર ઇંટો પકવનારા ૧૦ નીમાડા થયા હતા. ૩ વાંસ પ્રમાણ પાયાવાળી પાષાણની ૩ સંધિયોમાં અનુક્રમે ૫ શેર, ૧૦ શેર અને ૧૫

શેર લોઢાની પાદુકાઓ હતી. ૧૪૪૪ થરમાં કેટલીક પાષા-
ળની પટ્ટીઓ (પાટો), ૧૯ (૩૯) ગજની લાંબી હતી. ઇંડું ચડા-
વવાની પાટને વચ્ચે રહેલા કિલ્લાથી વિઘ્ન થતું સાંભળી સાહસિક
પેથડશાહે ત્યાં આવી રાત્રે તેટલા ભાગમાં કિલ્લાને પડાવી
નાશ્યો હતો; પછી બંને તરફના પદ્યા(પાજ)ના ઁડોને સંયુક્ત
કરાવી, ઇંડું ચડાવી કિલ્લાને પાછો સજ્જ કરાવી દીધો હતો.

આ ચૈત્યમાં સંપૂર્ણ ઘાટ, સારોદાર(સારૂઆર)થયો
હતો, જેનાથી સામાન્ય ચૈત્યો ૮૪ થઈ શકે. ‘ ૮૪ હજાર
ટંકોનાં દોરડાં તુલ્યાં હતાં, ૧ લાખ ટંકોના દીવા રાતે કર્મ-
સ્થાયમાં બઢ્યા હતા. ’ એ પ્રમાણે વણિક્પુત્રો દ્વારા ચૈત્ય કરા-
વતાં થયેલો ધન-વ્યય સાંભળી ઉદાર પેથડશાહે લેખાંની
વહીને પાળીમાં નશ્વાવતાં લોકોએ આ પ્રાસાદને ‘ અમૂલ્ય-
વિહાર ’ નામથી પ્રખ્યાત કર્યો હતો.

તે જિન-પ્રાસાદમાં સ્થાપન કરવા માટે ચંદ્રની જ્યોતિ જેવા
આરાસળ પાષાળનું ૮૩ આંગલ-પ્રમાણ શ્રીવીરનું ચિંબ કરાવ્યું
હતું. મનોહર પૂતલીઓ તથા નિપુણતાથી ઉત્કીર્ણ કરેલ
(ઉકેરેલ) વસ્તુઓની આકૃતિવાલો ઘળો રમણીય પ્રાસાદ
તૈયાર થતાં તે પ્રાસાદની, પ્રતિમાની, સુવર્ણકલશની, દંડની

૧. વિક્રમની ૧૧ મી સદીમાં રચાયેલા જળાતા એક સં.
સ્તોત્રમાં મિત્ર મિત્ર સ્થાનમાં રહેલા વીર (જિન-ચિંબ)ના

अने ध्वजनी प्रतिष्ठा-पूजा बहुलक्ष्मीना व्ययथी महोत्सवपूर्वक करावी होती. माधव नामना मंगलपाठके लाखो श्रीमंतोनी पर्षद्मां पेथडशाहनी साचा पृथ्वीधर तरीके प्रशंसा करी होती (विशेष वृत्तान्त माटे सुकृतसागर काव्य वांचवुं).

देवगिरिमां रामदेवराजाना राज्यमां शाह देसल अने सहजाशाहे करावेल जिनदेव-मंदिर, जेनी रक्षा जिनप्रभसूरिए करी होती.

उपकेशगच्छीय ककसूरिए वि. सं. १३९३मां कंजरो-ट (कंजरडा)पुरमां रवेला नाभिनंदन-जिनोद्वार प्रबंध (प्र. २, श्लो. ९२२ थी ९५३)मां जणाव्युं छे के-“ वि. सं. १३७१मां शत्रुंजय पर उद्वार प्रतिष्ठा करावनार ओसवाल संघपति देसलशाहे पोताना सद्गुणी मोटा पुत्र सहजने देवगिरिपुरमां वास माटे मोकल्यो हतो. सहजे देवगिरिमां

चल्लेखोमां, पृथ्वीधरे(पेथडे) देवगिरि (दोलताबाद)मां करावेल रम्य विहारमां रहेला तथा योगिनीपुर(दिल्ली)मां रहेला कन्नाग नामना वीरदेवनुं पण संस्मरण मळे छे —

“ श्रीपृथ्वीधरकारिते सुरगिरौ रम्ये विहारे स्थितं
कन्नाणाभिधयोगिनीपुरगतं देवं सदारासणे ।

श्रीजावालपुरेऽपि छेपचरि(सहि)तं पंचासरे वायडे
श्रीवीरं वरभीमपल्लीकमिति ख्यातं रवेर्वाटके ॥ ”

રામદેવ રાજાને ગુણોવડે તેવો વશ કર્યો હતો, કે તે બીજાની કથા પણ ન કરે. કર્પૂરના પૂરથી સુભગ એવું તાંબૂલ આપતા જે(સહજ)ને મંગલ-પાઠકોણે ' કર્પૂરધારાપ્રવાહ ' વિરુદ્ધ આપ્યું હતું.

જે(સહજ)ની સાંભળેલી કીર્તિથી પ્રેરાઈ તિલંગાધિ-પતિએ પોતાના નગરમાં દેવ-મંદિર માટે સ્થાન આપ્યું હતું.

કર્ણાટ અને પાંડુદેશમાં સદા પસરતા જેના જશે ત્યાંના રાજા પ્રમુખ લોકોને તેના દર્શન માટે ઉત્કંઠિત કર્યા હતા.

દેસલશાહે દેવગિરિમાં નવું જૈનમંદિર કરાવવાનો મનો-રથ સિદ્ધસૂરિને જણાવ્યો હતો. સૂરિએ પ્રોત્સાહિત કરી મૂલ-નાયક પાર્શ્વજિન કરાવવા સૂચના કરી હતી. ત્યાર પછી જિન-મંદિર માટે દેસલશાહે સહજને આદેશ આપ્યો હતો. સહજ-શાહે એથી હર્ષિત થઈ રામદેવ રાજાને ઘેટણાંઓથી સંતોષ થમાડી જિનમંદિર માટે ભૂમિ લીધી હતી. ઘણા ધનદાનવડે વૈજ્ઞાનિકો(શિલ્પીઓ)ના ઉત્સાહથી થોડા દિવસોમાં સંપૂર્ણ દેવમંદિર તૈયાર થયું હતું. દેસલે ચંદ્ર જેવા ઉજ્જ્વલ આરાસણ-શિલામય મૂલનાયક(પાર્શ્વનાથ) કરાવ્યા હતા. તથા ૨૪ જિનવિંબો અને ૨ મોટાં વિંબો તથા સત્યા (સચ્ચિકા), અંબા, શારદાયુગલ તથા ગુરુની મૂર્તિયો કરાવી હતી. અભ્યર્થનાથી સિદ્ધસૂરિને સાથે લઈ સ્કંધવાહો

(મજૂરો)ના યમા પર બિંબોને આપી દેસલશાહ દેવગિરિ તરફ ચાલ્યા હતા. સહજપાલ, મૂલનાયક અને અન્ય જિનબિંબોની તથા ગુરૂની સામે સંઘ સાથે ૪ પ્રયાણો સુધી ગયા હતા. દેવગિરિ પહોંચતાં મંગલ વાઘોના ધ્વનિથી શ્રેષ્ઠ પ્રવેશ-મહોત્સવ કરાવ્યો હતો. ઘરેઘર તોરણો અને પૂર્ણકલશોની શોભા થઈ હતી. દેસલશાહે દેવગૃહની તથા પૌષધાલયની પ્રતિષ્ઠા સિદ્ધસૂરિદ્વારા કરાવી હતી. દેસલશાહે શ્રેષ્ઠ ભોજનો અને વસ્ત્રો દ્વારા ચતુર્વિધ સંઘનું હર્ષથી પૂજન કર્યું હતું. પ્રાસાદ આગલ વિશાલ મંડપ, ૨૪ દેવકુલિકાઓ સાથે કરાવ્યો હતો. પ્રાસાદની ચોતરફ રમ્ય હમ્મ્યો સહિત દુર્ગ બનાવ્યો હતો. પ્રાસાદ ઉપર સ્વર્ણમય દંડ સાથે સુવર્ણકલશ સ્થાપ્યો હતો. ત્યાર પછી દેસલશાહ, ગુરૂજી સાથે પાટણ(ગુજરાત) ગયા હતા.

ભયાનક અહ્મદ-યુગ.

વિ. સં. ૮૪૫ માં ગઝ્ઝણવડ હમ્મીરના સૈન્યદ્વારા ચલ-મીનો મંગ અને શિલાદિત્યનું મરણ થયા પછી લગભગ સવા-વસો વર્ષો પછી ગુજરાત માંગીને, વિ. સં. ૧૦૮૧માં ચડી આવેલા બીજા મ્લેચ્છરાજ ગઝ્ઝણવડ(ગજનવી)એ, તે પછી ઘણે કાળે આવેલા માલવી રાજાએ અને વિ. સં. ૧૩૪૮ માં આવેલ કાફૂરના પ્રબલ સૈન્યે અન્યત્ર આક્રમણ ઉપદ્રવ કર્યા છતાં જ્યાંના મહાવીરના પ્રભાવે સાચોરની સીમ ચંપાણી ન હતી

તે સંબંધમાં સત્યપુરકલ્પમાં પ્રસ્તુત જિનપ્રભસૂરિએ પોતાના સમ-
યમાં બનેલી એ.દુઃખદ ઘટના સૂચવી છે કે—“ વિ. સં. ૧૩૫૬
માં અહ્લાવદીન સુલતાનનો નાનો ભાઈ ઉલૂખાન
ઢિ(દિ)છીપુરથી, મંત્રી માધવથી પ્રેરાઈને ગુજરાતની ધરા
તરફ ચાલ્યો હતો. તે વચ્ચે ચિત્તકૂડ(ચિત્તોડ)ના રાજા
સમરસિંહે દંડ આપીને મેવાડદેશની રક્ષા કરી હતી. ત્યાર
પછી તે હમ્મીર—યુવરાજ વાગડદેશ અને મુહડાસા (મોડાસા)
વિગેરે નગરોને ભાંગીને આસાવહી (આસાવઠ, અમદાવાદ
પાસે) પહોંચ્યો હતો. કર્ણદેવ રાજા નાઠો.’ સોમનાથને
ઘણના ઘાથી ભાંગીને ગાડામાં ચડાવી ઢિછી(દિછી)
મોકલ્યા હતા. ફરી વામણથલી(વણથલી) જઈ મંડલીક
રાણાને દંડી સોરઠમાં પોતાની આળ પ્રવર્તાવી આસાવઠમાં
પડાવ નાખ્યો હતો. મઠો, મંદિરો, દેવલો વિગેરે બાલો દેવામાં

૧. ઉપકેશગચ્છના કક્કસૂરિએ વિ. સં. ૧૩૯૩ માં કંજરોટ-
પુરમાં પૂર્ણ કરેલા નાભિનંદન—જિનોદ્ધાર પ્રબંધ (૩ જા પ્રસ્તાવ)માં
સૂચવ્યું છે કે—ઉલ્લટતા ઘોડાઓરૂપી કલ્લોલોવડે સમુદ્રની જેમ
પૃથ્વીને વ્યાપ્ત કરનાર અહ્લાવદીન સુલતાન તે વચ્ચે ત્યાં(પાટળ-
માં) રાજા થયો હતો. જેણે દેવગિરિમાં જઈ તેના રાજાને બાંધીને
પોતાના જયસ્તંભની જેમ ફરી ત્યાં જ સ્થાપ્યો હતો.

સપાદલક્ષ(સેવાલિક)ના રણથંભોરના સ્વામી અભિમાની
વીર હમ્મીર રાજાને હળી તેનું સર્વસ્વ લઈ લીધું હતું.

आव्यां हतां. अनुक्रमे सत्तसयदेशमां प्होंच्यो. साचोरमां ढका-नादथी म्लेच्छोनुं सैन्य पलायन करी गयुं हतुं; परंतु त्यार पछी भवन, गोमांस अने लोहीथी छंटातां देवताओ दूर थतां, भवितव्यता अलंघ्य होवाथी, दुःषमकाळना विलासथी अधिष्ठायक ब्रह्मशांति यक्ष प्रमादी थइ असंनिहित थतां अह्लावदीन राजाए वि. सं. १३६७मां ते ज भगवान् महावीर(विव)ने दिल्लीमां लावी आशातना-पात्र कर्या हता. ' ते कालांतरे फरीथी पाछा बीजी प्रतिमामां प्रकट प्रभाववाळा थइ पूजा-योग्य थशे. " कन्नाणयनयर(कानानूर)वाळी महावीर-प्रतिमाने दिल्लीमां सुलतान महम्मद तघलकद्वारा सन्मानित-प्रतिष्ठित करावी उपर्युक्त भविष्यवाणीने वि. सं. १३८५ थी १३९०मां जिनप्रभस्वरिए साची करी बतावी हती.

चित्रकूटदुर्ग(चित्तोडगढ)ना राजाने बांधी तेनुं धन लइ तेने नगरे नगरमां वानरनी जेम भमाड्यो हतो.

जेना प्रतापथी गुजरातनो राजा कर्ण, जरडी नाशी, विदेशोमां भमीने रंकनी जेम मरण पांम्यो.

माळवानो राजा पण पुरुषार्थ-रहित बनी किल्लामां केदीनी जेम घणा दिवसो वीतावी त्यां(किल्लामां) ज मृत्यु पांम्यो हतो.

जेणे कर्णाट, पांडु, तिलंग विगेरे देशोना समस्त राजाओने वश कर्या हता.

વિ. સં. ૧૩૬૯ માં શત્રુંજય તીર્થના મૂલનાયક આ-
દીશ્વરના વિંબને મ્લેચ્છોએ ભાંગ્યાનું તથા વિ. સં. ૧૩૭૧ માં
સમરાશાહે તેનો ઉદ્ધાર કર્યાનું સૂચન જિનપ્રભસૂરિએ વિ. સં.
૧૩૮૫માં રચેલા રાજ-પ્રસાદ નામના શત્રુંજય-કલ્પમાં કર્યું

જેણે સમિયાનક (સમિયાણા), જાવાલિપુર(જાલોર)
જેવાં કેટલાંય વિષમ સ્થાનોને પ્રહણ કર્યાં હતાં, કે જેની સંખ્યા કરી
શકાતી ન હતી.

જેણે સ્વાપરરાજનાં સૈન્યોને પોતાના દેશમાં ભ્રમતાં અટ-
કાવ્યાં હતાં. ”

૫ વિષમ સમયમાં પણ શૂરવીર રાજપૂતોએ પ્રાણોની પરવા ન
કરતાં સ્વદેશ અને સ્વમાનની રક્ષાર્થે પોતાનાં પાણી બતાવ્યાં હતાં—
તે સંબંધમાં જયસિંહસૂરિ-શિષ્ય મહાકવિ મુનિ નયચંદ્રે રચેલા
બીરાંક સં. હમ્મીરમહાકાવ્ય તથા પદ્મનાભ કવિએ વિ. સં. ૧૧૧૨માં
રચેલ પ્રા. ગૂ. કાન્હડદે-પ્રબંધ વિગેરે પ્રત્યો વિશેષ જિજ્ઞાસુઓએ
જોવા જોઈએ.

“ અલાવદીન સુલતાનનો પ્રસાદપાત્ર પ્રતાપી પ્રતિનિધિ સેવક
અલપસ્તાન, પત્તન(પાટણ)માં નરનાયક (રાજા-સૂબો) હતો.
તેના રાજ્ય અમલમાં વિ. સં. ૧૩૬૬માં જિનશાસન-પ્રભાવક
ઝકેશવંશી (ઓસવાલ) સુશ્રાવક શાહ જેસલે સ્તંભતીર્થ-
(સ્વંભાત)માં, સ્વરતરગચ્છના જિનચંદ્રસૂરિના સદુપદેશથી કોહડિકા
સ્થાપનપૂર્વક, શ્રાવક-પોષધશાલા સાથે, અજિતસ્વામિ દેવનો

છે, જે શત્રુંજય-તીર્થનાયક(પ્રતિમા)ના ઉદ્ધાર-પ્રતિષ્ઠા-પ્રસંગનું સંક્ષેપ-વિસ્તારથી વર્ણન તે જ સમયમાં અંબદેવસ્થરિણ સ્મરા-રાસ (ગુ.) દ્વારા, તથા વિ. સં. ૧૩૯૩ માં ઉપકેશગચ્છીય કક્કસ્થરિણ (ઉપર્યુક્ત પ્રતિષ્ઠા કરનાર સિદ્ધસ્થરિણ પટ્ટધરે) રચેલા નામિનંદન જિનોદ્ધાર-પ્રબંધ (સં.) દ્વારા કર્યું છે, જે અન્યત્ર પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યું છે.

વિક્રમની ચૌદમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં-અલાવદીનના રાજ્ય-સમયમાં ઠ. ફેરુ નામનો શિલ્પ-કન્નાણપુરના જૈન શાસ્ત્રી જૈન વિદ્વાન ગ્રન્થકાર થઈ ગયો. શિલ્પશાસ્ત્રી જેના પિતામહનો તથા તેનો પોતાનો વાસ ઠક્કુર ફેરુ પળ પહેલાં કન્નાણપુરમાં અને પાછલથી દિલ્હીમાં હતો તેમ તેણે સૂચિત કર્યું છે.

વિધિચૈત્યાલય કરાવ્યો હતો. તે ત્યાંના શિલાલેખ(નકલ પ્રાચીન-ગૂર્જરકાવ્યસંગ્રહ ગા. ઓ. નં. ૧૩, પરિ. ૮માં પ્રકટ થઈ ગયેલ છે)થી વિદિત થાય છે. શાહ દેસલના સુપુત્ર સમરસિંહ તે(અલપસ્થાન)ની સદા સેવા કરતા હતા. રાજા પળ તેના ગુણોથી પ્રસન્ન થઈ બંધુની જેમ તેના પર પ્રીતિ કરતા હતા. રાજ-પ્રસાદ દ્વતાં પળ સમરશાહ ચંદ્રકાંતની જેમ શીતલ હતા. રાજ-પ્રસાદ પ્રાપ્ત કરીને તેણે દેશ-સ્વામી (રાજાઓ)નાં કાર્યો પળ કર્યાં હતાં. ”

રત્ન-પરીક્ષા નામના ગ્રંથના અંત(પ્રા. સં.)માં તેણે સૂચવ્યું છે કે—“ ધંધકુલમાં કન્નાણપુરમાં કાલિય નામના શેઠ હતા. તેના પુત્ર ઠક્કુર ચંદ્રનો પુત્ર ફેરુ થયો, તેણે ઢિલ્હિય(દિલ્હી)પુરીમાં વિ. સં. ૧૩૭૨માં અલાવદીનના રાજ્યમાં સંક્ષેપથી રત્ન-પરીક્ષા રચી હતી.

ઢિ(દિ)લ્હીનગરમાં શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિશાલી, જિનેન્દ્રવચનના વિ-ચારકોમાં અગ્રણી ફેરુ નામનો વણિક્-શિરોમણિ થયો. તેણે લોકોના હિત માટે વિદ્વાનોને ચમત્કાર કરે તેવી, પ્રાસાદોની અને ધિંબોની ક્રિયા-રત્નોની સારભૂત પરીક્ષા સ્ફુટ કરી હતા.’”

વાસ્તુસાર ગ્રંથના અંતમાં તેણે જણાવ્યું છે કે—“ ધંધકુલસકુલમાં ઉત્પન્ન થયેલ ચંદ્રના પુત્ર ફેરુ કન્નાણપુરમાં રહીને પૂર્વશાસ્ત્રોનું નિરીક્ષણ કરીને વિ. સં. ૧૩૭૩માં

૧ “ સિરિધંધકુલ આસી કન્નાણપુરમ્મિ સિટ્ઠિકાલિયઓ ।

તસ્સ ય ઠક્કુરચંદો ફેરુ તસ્સેવ અંગરહો ॥

તેણ ય રયણ-પરિક્ષા રડયા સંસ્થેવિ ઢિલ્હિયપુરીય ।

કર-મુણિ-ગુણ-સસિવરિસે અલાવદીણસ્સ રજ્જમ્મિ ॥

શ્રીઢિલ્હીનગરે વરેણ્યધીષણઃ ફેરુ ઇતિ વ્યક્તધી—

મૂર્ધન્યો વણિજાં જિનેન્દ્રવચને વૈચારિકપ્રામણીઃ ।

તેનેયં વિહિતા હિતાય જગતાં પ્રાસાદ-વિમ્બ-ક્રિયા—

રત્નાનાં બિદુષાં ચમત્કૃતિકરી સારા પરીક્ષા સ્ફુટા । ”

વિજયદશમીને દિને સ્વ-પરોપકાર માટે વાસ્તુસાર(ગૃહ-પ્રતિમા-લક્ષણાદિ) શાસ્ત્રને રચ્યું હતું. ”

અમ્હારા સ્નેહી પં. ભગવાનુદાસજી જૈનીએ હિંદી અનુવાદ સાથે જૈન વિવિધ ગ્રંથમાળા, જયપુર સિટીથી હાલમાં પ્રસિદ્ધ કરેલા આ ગ્રંથમાં કન્નાણપુરને કલ્યાણપુર (કરનાલ, દેહલી) સૂચવેલ છે, પરન્તુ અમ્હારા ધારવા પ્રમાણે જિનપ્રભ-સૂરિના કન્નાણયનયર-કલ્પમાં સૂચિત તે ચોલદેશ(દક્ષિણ)નું કાનાનૂર સંભવે છે. સંભવ છે કે ઠ. ફેરુણ પિતામહના પ્રસંગથી પહેલાં કન્નાણપુરમાં વસવાટ અને શાસ્ત્ર-નિરીક્ષણ કર્યા પછી દિલ્હીમાં આવી ઉપર્યુક્ત ગ્રંથ-રચના કરી હોય.

દિલ્હીશ્વર પાતશાહોથી સન્માનિત

સમકાલીન અન્ય જૈનાચાર્યો.

વિ. સં. ૧૪૧૦ માં ૬૨૭૨ શ્લોકપ્રમાણ સં. શાંતિ-

૧. “ સિરિધંધકલસકુલસંભવેણ ચંદાસુણ ફેરેણ ।

કન્નાણપુરઠિણ ય નિરિક્ષિત્વં પુવસત્થાઈ ॥

સ-પરોવગારહેઊ વયણ-મુણિ-રામ-ચંદવરિસમ્મિ ।

વિજયદસમીઈ રઈઅં ગિહ-પડિમા-લક્ષણાઈણં ॥

પરમજૈનચન્દ્રાઙ્ગજઠક્કુરફેરુવિરચિતે વાસ્તુસારે પ્રાસાદ-

વિધિપ્રકરણં તૃતીયમ્ । ”

નાથ-ચરિત મહાકાવ્ય રચનાર, પેરોજ શાહિ મહમ્મદ પાતશાહની સમામાં પ્રતિષ્ઠોદય પ્રાપ્ત કર-
 અને પેરોજથી નાર મુનિભદ્રસૂરિએ પોતાના ગુરુ ગુણ-
 ગૌરવિત ગુણ- ભદ્રસૂરિનો પરિચય કરાવતાં સૂચવ્યું છે
 ભદ્રસૂરિ અને કે-“તે (બૃહદ્ગચ્છના માનભદ્રસૂરિ)ના
 મુનિભદ્રસૂરિ પદ્મને શોભાવનાર ગુણભદ્રસૂરિ સુગુરુ
 થયા, જેઓ વ્યાકરણ, છંદ, નાટક, તર્ક,
 સાહિત્ય, અલંકાર વિગેરે સર્વ શાસ્ત્રોમાં ચાતુર્ય ધરાવતા હતા.
 જેના શ્લોકોના વ્યાખ્યાનથી રંજિત થઈ અયુત(દસ હજાર)
 સૌવર્ણટંકો(સોનૈયા) આપતા ક્ષમાપાલ-ચૂડામણિ શાહિ
 મુહંમદની આગળ ‘ તપસ્વીઓથી એ ગ્રહણ ન જ કરાય ’ એમ
 બોલતાં જેણે ચારિત્રને સ્થાપિત કર્યું હતું.’

૧. “ તસ્ય શ્રીગુણભદ્રસૂરિસુગુરુઃ પદ્માવતંસોઽમ્ભવદ્

યઃ શ્રીશાહિમુહંમદસ્ય પુરતઃ ક્ષમાપાલચૂડામણેઃ ।

શ્લોકવ્યાકૃતિરજિતસ્ય દદતઃ સૌવર્ણટંકાયુતં

પ્રાહ્યં નૈવ તપસ્વિનામિતિ વદંશ્ચારિત્રમસ્થાપયત્ ॥ x x

તચ્છિષ્યો મુનિભદ્રસૂરિરજનિ સ્યાદ્વાદિસંમાનનઃ

શ્રીપેરોજમહીમહેન્દ્રસદસિ પ્રાપ્તપ્રતિષ્ઠોદયઃ ।

તેનેદં નિરમાયિ મન્દમતિના શ્રીશાન્તિવૃત્તં નવં

તત્તજ્ઞન્મસહસ્રસંચિતમહાદુષ્કર્મબિચ્છિત્તયે ॥

x x

वि. सं. १४१२ ना राजगृहीना जैनमंदिरना शिला-
लेखमां सूचन छे के—सकल महीपालोथी नमन कराता सुल-
तान शाह पेरोजना राज्यकालमां तेना हुकमथी मगधमां
मलिकवयो (?) नामना मंडलेश्वरना समयमां, तेना सेवक सह-
णासदुरदीननी सहायताथी उपर्युक्त पार्श्वनाथ जैनमंदिर रचायुं
हतुं. जेनी प्रतिष्ठा, खरतरगच्छना जिनचंद्रसूरिनी आज्ञाथी
उपाध्याय भुवनहिते करी हती.

वि. सं. १४२२ मां ६३०७ श्लोकप्रमाण सं. पद्य
महम्मदशाहथी कुमारपाल—चरित महाकाव्य रचनार,
प्रशंसित कृष्णर्षिगच्छीय जयसिंहसूरिए पोताना
महेन्द्रसूरि गुरु महेन्द्रसूरिनो परिचय करावतां
सूचव्युं छे के—

अन्तरिक्ष—रजनीहृदीश्वर—ब्रह्मवक्त्र—शशि—सह्रव्यवत्सरे ।

वैक्रमे शुचितपोजयातिथौ शान्तिनाथचरितं व्यरच्यत ॥ ”

—मुनिभद्रसूरिना शांतिनाथचरित—महाकाव्यनी प्रशस्ति

(श्लो. ७, ९, १७ य. वि. ग्रं.)

१. “ सकलमहीपालचक्रचूलामाणिक्यमरीचिमञ्जरीपिञ्जरित-
चरणसरोजे सुरत्राणश्रीसाहिपेरोजे महीमनुशासति ।

तदीयनियोगान्मगधेषु मलिकवयोनाममंडलेश्वरसमये तदीय-
सेवकसहणासदुरदीनसाहाय्येन × × ”

“ પ્રતિવર્ષ દીન, દુઃસ્થો (સ્થિતિવાળા દુઃખી)ના ઉદ્ધાર સુકૃત માટે માનપૂર્વક સાક્ષાત્ અપાતી લાખ દીનારો (સોનામહોરો)ને જેણે નિર્લોભભાવથી તૃણની જેમ તજતાં ‘ આ તે એક જ મહાત્મા છે, બીજો નથી. ’ એવું સ્તોત્ર રાજા મહમ્મદસાહિ તરફથી પ્રાપ્ત કર્યું હતું, તે ભગવાન્ મહેન્દ્રસૂરિ અમ્હારા તા(પા)પનો વિનાશ કરો.”

શ્રેષ્ઠ મૃગુપર(ભરુચ)માં ગણકચક્ર—ચૂડામણિ (ગ-

વિશેષ માટે જુઓ સ્વ. બાબૂ પૂરનચંદ્રજી નાહરનો જૈન લેખસંગ્રહ (મા. ૧ લો), તથા જિનવિ. પ્રા. જૈનલેખસંગ્રહ (મા. ૨, લે. ૩૮૦).

૧. “ પ્રત્યહં દીન-દુઃસ્થોઽદૃતિસુકૃતકૃતે દીયમાનં સમાનં સાક્ષાદ્ દીનારલક્ષં તૃણમિવ જ્ઞાતિતિ(કટરિ!) પ્રોજ્ઞય નિર્લોભભાવાત્ । એકઃ સોઽયં મ્હાત્માઽનઘ (ન પર) ઇતિ નૃપશ્રીમહમ્મદસાહેઃ સ્તોત્રં પ્રાપ્ત્ સ તા(પા)પં ક્ષપયતુ ભગવાન્ શ્રીમહેન્દ્રપ્રશુર્નઃ॥ ૭ ॥ તત્પટ્ટપૂર્વાચિલમણ્ડનૈકચણ્ડદ્યુતિઃ શ્રીજયસિંહસૂરિઃ ।

કુમારપાલક્ષિતિભૃચ્ચરિત્રમિદં વ્યધત્ત સ્વગુરુપ્રસાદાત્ ॥ ૮ ॥ × ×

“ શ્રીવિક્રમનૃપાદ્ દ્વિ-દ્વિ-મન્વન્દેઽયમજાયત ।

પ્રત્યઃ સસપ્ત-ત્રિશતી-ષટ્સહસ્રાણ્યનુષ્ટુભામ્ ॥ ”

—હી. હં. તરફથી વિ. સં. ૧૯૭૧ માં અને વિજયદેવસૂરિ —સંઘ પેઢી, મુંબઈ તરફથી વિ. સં. ૧૯૮૨ માં પ્ર.કુમારપાલ-ચરિત પ્ર.

णितज्ञ विद्वानोमां श्रेष्ठ), राज-संस्तुत
पेरोज पातशा- (सन्मानित) मदनसूरि नामना विद्वान्
हना मान्य गणि- गुरु थया; तेना पद(सूरिपद)थी शोभता
तज्ञ महेन्द्रसूरि. महेन्द्रगुरुए परोपकार माटे शकान्द
१२९२=वि. सं. १४२७ मां गहन गणित-
शास्त्र सुयंत्रागम (यंत्रराज) ग्रंथनी रचना करी हती. तेनी
व्याख्या रचनार तेमना विद्वान् शिष्य मलयेन्दुसूरिए उर्धुक्त
गुरु महेन्द्रसूरिने पेरोज पातशाहना सर्व गणको(गणितज्ञ
विद्वानो)मां अग्रेसर तरीके सूचव्या छे.

चंद्रकीर्तिसूरिना शिष्य हृषकीर्तिसूरिए स्वोपज्ञ धातुपाठ-
वृत्ति(धातुतरंगिणी)नी प्रशस्तिमां पोताना पूर्वजोनो परिचय
कराव्यो छे के—

१ “ अभूद् भृगुपुरे वरे गणकचक्रचूडामणिः

कृती नृपतिसंस्तुतो मदनसूरिनामा गुरुः ।

तदीयपदशालिना विरचिते सुयन्त्रागमे

महेन्द्रगुरुणोदिताऽजनि विचारणा यन्त्रज्ञा ॥ × ×

श्रीपेरोजमहेन्द्रसर्वगणकः पृष्ठो(क-प्रष्ठो) महेन्द्रप्रभु -

जातः सूरिवरस्तदीयचरणाम्भोजैकभृङ्गयुता(तिः) ।

सूरिश्रीमलयेन्दुना विरचितेऽस्मिन् यन्त्रराजागम-

व्याख्याने प्रविचारणादिकथनाध्यायोऽगमत् पञ्चमः ॥ ”

विशेष माटे जुओ यंत्रराज । सुधाकरद्विवेदीद्वारा संशोधित,
सं. १९३९मां काशीमां प्र.)

“ અવનિતલને પવિત્ર કરનારા જે ગચ્છમાં, હમ્મીરદેવથી
 પૂજાયેલા સદ્ગુણી જયશેખરસૂરિ સુચરિત
 પેરોજ પાતશા- પુરુષોમાં મુકુટ જેવા થઈ ગયા. રૂણા-
 હથી સત્કૃત પુરીમાં સીહહના વચનથી અલ્લાવદી[ન]
 રત્નશેખરસૂરિ. રાજાવહે સદ્વસ્ત્ર સાથે ફરમાન-દાનપૂર્વક
 પૂજાયેલા વજ્રસેન ગુરુ પછી વિદ્યાનિધિ
 રત્નશેખરસૂરિ ગુરુ થઈ ગયા, જેને પાતશાહ પેરોજ
 સાહિયે હર્ષથી શ્રેષ્ઠ વસ્ત્રોદ્ધારા સારી રીતે પહેરામણી કરી હતી.
 અને નાગપુરીય શ્રેષ્ઠ પાઠક હંસકીર્તિ, દિલ્હીમાં સાહિ સિકંદર
 આગલ પ્રતાપથી અધિક થઈ ગયા. ”

૧. “ ગચ્છે યત્ર પવિત્રિતાવનિતલે હમ્મીરદેવાર્ચિતઃ

સૂરિઃ શ્રીજયશેખરઃ સુચરિતશ્રીશેખરઃ સદ્ગુણઃ ।

રૂણાયાં પુરિ સીહહસ્ય વચનાદલ્લાવદીભૂભુજા

સદ્વાસઃ-ફરમાનદાનમહિતઃ શ્રીવજ્રસેનો ગુરુઃ ॥ ૧ ॥

સૂરિશ્રીપ્રભુરત્નશેખરગુરુવિદ્યાનિધિર્યં મુદા

સત્ક્રોમૈઃ કિલ પર્યધાપયદરં પેરોજસાહિપ્રભુઃ ।

શ્રીમત્સાહિસિકંદરસ્ય પુરતો જાતઃ પ્રતાપાધિકો

દિલ્હયાં નાગપુરીયપાઠકવરઃ શ્રીહંસકીર્ત્યાહ્વયઃ ॥૨॥ ”

—ધાતુતરંગિણી-પ્રશસ્તિ (માં. રિ. ૧૮૮૨-૮૩)

વૃહદ્ગચ્છમાં થયેલા રત્નશેખરસૂરિ પ્રા. સિરિવાલકહા (શ્રીપાલકથા દે. લા. નં. ૬૩) રચી હતી. જેની પ્રથમાદર્શ પ્રતિને વિ. સં. ૧૪૨૮માં તેમના શિષ્ય સાધુ હેમચંદ્રે લખી હતી. સિદ્ધચક્રયંત્રોદ્ધાર, ગુણસ્થાન-સ્વરૂપ(ક્રમારોહ), ગુરુ-ગુણષદ્ત્રિશત્પદ્ત્રિશિકા, ક્ષેત્રસમાસ, સંબોધસત્તરી, છંદઃકોશ વિગેરે ગ્રંથરત્નો રચનારા પણ આ જ રત્નશેખરસૂરિ જણાય છે.

વિ. સં. ૧૪૨૯માં કા. શુ. ૪ રવિવારે પત્તન (પાટણ)માં પૂર્ણિમાપક્ષના જ્ઞાનકલશ મુનિદ્વારા લખાયેલ નલાયન મહા-કાવ્ય પુસ્તકના અંતમાં ઉલ્લેખ છે કે—તે સમયે મહારાજાધિ-રાજ પીરોજ પાતસાહિથી નિયુક્ત ખાન દફરખાન સમસ્ત ગૂર્જર ધરિત્રીનું પરિપાલન કરતા હતા.

સુલતાન—સન્માનિત શાહ જગસિંહ અને મહણસિંહ
જેના દેવગિરિના જિન—મંદિરની પ્રશંસા
જિનપ્રભસૂરિણ કરી હતી.

તપાગચ્છનાયક રત્નશેખરસૂરિણ વિ. સં. ૧૫૦૬ માં રચેલી સ્વોપજ્ઞ શ્રાદ્ધવિધિની ૬૭૬૧ શ્લોકપ્રમાણની વિધિ-કૌમુદી નામની વૃત્તિ [પૃ. ૧૬૩] માં સૂચવ્યું છે કે—“દેવ-ગિરિમાં શાહ જગસિંહે પોતાની સમાન કરેલા ૩૬૦ વણિકપુત્રો (વાણોતર) દ્વારા ૭૨૦૦૦ ટંકાઓના વ્યયદ્વારા પ્રતિદિન એકેક સાધર્મિકવાત્સલ્ય કરાવ્યું હતું. એવી રીતે પ્રતિ-વર્ષ તેનાં ૩૬૦ સાધર્મિક—વાત્સલ્યો થતાં હતાં.”

વિ. સં. ૧૫૧૭ માં ભોજ-પ્રબંધ વિગેરે રચનાર રત્નમં-
દિરગણિની ઉપદેશતરંગિણી(ય. વિ. ગ્રં. પૃ. ૧૬૫)માં તથા
જિનપ્રભસૂરિ-પ્રબંધ(સં.)માં પણ આને મળતો ઉલ્લેખ છે.

વિ. સં. ૧૫૨૧ માં પં. શુભશીલગણિ રચેલા કથા-
કોશ(કથા ૨૨ મી)માં સાધર્મિક-ભક્તિ પર જગસિંહનો
સંબંધ સૂચવ્યો છે કે-‘ સાધર્મિકોના વાત્સલ્યનું ફળ મુક્તિ-સુખ
પ્રાપ્ત કરાવનારું છે ’ એમ સાંભળી જગસિંહ શાહે દેવગિરિમાં
ધન-વ્યવસાય વિગેરેમાં સાંનિધ્ય કરવું વિગેરે પ્રકારોથી ૩૬૦
વ્યવહારીઓને પોતાની સમાન (સમૃદ્ધ) સાધર્મિકો કર્યા હતા.
ત્યાર પછી પ્રતિદિન એકકના ઘરે પક્વાન્ન વિગેરે રસોઈ બનાવાતી
હતી. ત્યાં સર્વ શ્રાવકો કુટુંબ સાથે જમતા હતા. ત્યાં પ્રતિદિન
૭૨૦૦૦ બોંતેર હજાર દ્રવ્યનો વ્યય થતો હતો. એવી રીતે
પ્રત્યેકના ઘરે જમતાં વર્ષને અંતે બીજી વાર વારો આવતો હતો.
તેવી રીતે ધર્મ-કૃત્ય કરતા જગત્સિંહ શાહે ભરત, દંડવીર્ય
રાજાઓને યાદ કરાવ્યા હતા. ”

તપાગચ્છાધિપતિ સોમતિલકસૂરિ, દેવગિરિમાં સાહ
જગસિંહને ઘરે દેવોને નમન કરવા ગયા, ત્યારે તેણે સંઘની
ભક્તિ કર્યાનું સૂચન ઉપદેશતરંગિણી(પૃ. ૧૫૯-૧૬૦)માં
મળે છે.

પં. શુભશીલના કથાકોશ(કથા ૨૩)માં જણાવ્યું છે કે-
“ એક વસ્તે જગસિંહ શાહે સોમતિલકસૂરિ પાસે ધર્મનું

સ્વરૂપ પૂછ્યું હતું. × × ગુરુજીનો ઉપદેશ સાંભળી જગસિંહ શાહે ૨૯૯ ગાડાં, હજારો ઘોડા, ૫૨ દેવાલયો વિગેરે સંઘ તથા સોમતિલકસૂરિજી સાથે શત્રુંજય અને ગિરનારની યાત્રા કરી હતી. ”

જિનપ્રભસૂરિના સં. પ્રબન્ધમાં ઉલ્લેખ છે કે—“જિનપ્રભ-સૂરિજી સર્વત્ર ચૈત્ય—પરિપાટી કરતા [મ]હમ્મદ સુલતાન સાથે દેવગિરિમાં પહોંચ્યા ત્યારે તે સા. જગસિંહે ૩૨૦૦૦ બત્રીશ હજાર ટંકાના વ્યયથી પ્રૌઢ પ્રવેશ—મહોત્સવ અને સંઘ—પૂજન વિગેરેથી તેમનો સત્કાર કર્યો હતો. તેના દેવતાવસરમાં, દેવોને નમસ્કાર કરવાના અવસરે માથું ધૂળાવતાં તેમને સા. જગસિંહે કારણ પૂછ્યું; ત્યારે જિનપ્રભસૂરિએ જણાવ્યું કે—હાલમાં બે અપૂર્વ તીર્થો જોયાં—એક તમ્હારું આ રત્નમય બિંબ અને બીજું જંગમ તીર્થ અણહિલપુરમાં તપાગચ્છેન્દ્ર સોમતિલકસૂરિજી.” એ સાંભળી તેના ભક્ત હોવાથી સા. જગસિંહે વિશેષ પ્રકારે ભક્તિ કરી હતી.”

‘જિનપ્રભસૂરિએ દેવગિરિમાં શાહ જગસિંહના અદ્ભુત ગૃહ—ચૈત્યનાં દર્શન કર્યા હતાં. ’ એ પ્રસંગ—સંબંધમાં પં. શુભશી-લના કથાકોશ(કથા ૨૧)માં સૂચવ્યું છે કે—

“ એક વખતે જિનપ્રભસૂરિજી નગરે નગર અને ગામે ગામ દેવોને નમન કરવા ચાલ્યા હતા. અહમ્મદ (?) એવા અપર-

નામવાળા પરીરોજ સુલતાન સાથે દેવગિરિ પહોંચ્યા હતા, ત્યાં તેમના પુર-પ્રવેશ-મહોત્સવમાં શ્રાવકોએ ઘણા ધનનો વ્યય કર્યો હતો. સર્વ પ્રાસાદો(જિનમંદિરો)માં દેવોને નમસ્કાર કરી, ગૃહચૈત્યોને વન્દન કરતા જિનપ્રભસૂરિજી શાહ જગત્-સિંહને ઘરે ગયા હતા. ત્યાં સૂરિએ શ્રેષ્ઠ વૈદ્યૃરત્નમય, સ્ફટિક-રત્નમય, સ્વર્ણમય, રૂપ્યમય, પિત્તલમય પ્રતિમાઓને વંદન કર્યું હતું. તે ઘર-તીર્થ જોઈ સૂરિજીએ માથું ધૂળાવ્યું; તેથી જગસિંહે પૂછ્યું કે-‘ માથું કેમ ધૂળાવ્યું ? ’ ગુરુજીએ કહ્યું કે-અમ્હે સ્થાને સ્થાન, ગામે ગામ, નગરે નગરમાં દેવોને વાંઘ્યા, પરંતુ હાલમાં એક આ આપનું ઘર-ચૈત્ય અને બીજું જંઘરાલપુરમાં તપા શ્રી સોમતિલકસૂરિજી વાંઘ્યા. હમણાં આ બંને ઉત્કૃષ્ટ તીર્થો મનમાં આવ્યાં, આથી માથું ધૂળાવ્યું. ’ × × પ્રાસંગિક ધર્મોપદેશ સાંભળીને અને ધર્મિષ્ઠો પ્રત્યે અનુરાગ જાણીને શાહ જગસિંહે શ્રેષ્ઠ વસ્ત્રના તથા અન્ન-પાનના દાનથી જિનપ્રભસૂરિજીની વિશેષ પ્રકારે ભક્તિ કરી હતી. ”

વિ. સં. ૧૫૦૩ માં પં. સોમધર્મગણિએ રચેલી ઉપદેશસપ્તતિ- (પાંચમા ગૃહસ્થધર્માધિકારના ૩૦ ૬)માં જણાવ્યું છે કે-

“ પરીરોજ સુલતાનની સમાને શોભાવનાર જગત્સિંહ નામનો શેઠ યોગિનીપુર(દિલ્લી)માં થઈ ગયો. જે ત્રણ વસ્ત્ર જિન-પૂજા અને બે વસ્ત્ર આવશ્યક (પ્રતિક્રમણ) એ પાંચ વેળા સાચવતો હતો. સમસ્ત નગરમાં અદ્વિતીય સત્યવાદી તરીકે

પ્રતિષ્ઠા-પ્રસિદ્ધિ પામ્યો હતો. તેની તેવી રૂયાતિ સાંભળી, તેની પરીક્ષા કરવા ઇચ્છતા સુલતાને તેના મર્મ જાણનારા દુર્જનોને એકાન્તમાં પૂછ્યું કે-‘ આ શેઠ પાસે કેટલું ધન છે ? ’ તેના દ્રોહીઓએ ૭૦ લાખ કહ્યા.

કેટલાક દિવસો પછી સુલતાને જગતસિંહને પૂછ્યું કે-‘ તમારે ત્યાં કેટલું ધન છે ? ’ તેણે પ્રત્યુત્તરમાં જણાવ્યું કે-‘ વિચારીને કહેવાશે ’ પછી બીજે દિવસે ઘરના સરસામાનની સંખ્યા કરી સૂચવ્યું કે-‘ પાતશાહ ! મ્હારે ત્યાં ચોરાશી લાખ દ્રવ્ય છે. ’

‘ બીજા લોકોએ પહેલાં જણાવેલી સંખ્યાથી અધિક કહેવાથી આ સાચો જ છે; પોતાના દ્રવ્યની સંખ્યાના કથનમાં પ્રાયે થોડા જ સત્યવાદી હોય છે. ’ એવો વિચાર કરી તેના સત્ય વચનથી સંતુષ્ટ થયેલા પાતશાહે સોઠ લાખ આપીને તે શેઠને કોટિધ્વજ(કરોડપતિ) કર્યો હતો. ’

૧. વિ. સં. ૧૧૦૬માં રત્નશેખરસૂરિએ રચેલી શ્રાદ્ધવિધિ-વૃત્તિ[પૃ. ૯૬]માં જણાવ્યું છે કે-

“ સંભળાય છે કે ઢિ(દિ)લ્લીમાં ‘ શાહ મહળસિંહ સત્યવાદી છે ’ એવી રૂયાતિ સાંભળી પરીક્ષા માટે સુલતાને તેને પૂછ્યું કે-‘ તમ્હારે ત્યાં કેટલું ધન છે ? ’ તેણે કહ્યું કે-‘ લેશું જોઈને જણાવીશ. ’ પછી સઘળું લેશું ઠીક કરી રાજાની આગળ કહ્યું કે-‘ મ્હારે ઘરે અનુમાનથી ૮૪૦૦૦૦૦ ચોરાશી લાખ ટંકો

સંભવે છે.’ ‘ મેં થોડું સાંભળ્યું હતું, આયો ઘણું કહ્યું ’ એવી સત્ય સ્થિતિ હર્ષિત થયેલા રાજાએ તેને કોશાધ્યક્ષ (રાજ-મંડારી) બનાવ્યો હતો.

વિ. સં. ૧૧૨૧ માં પં. શુભશીલગણિય રચેલા પંચશતી-પ્રબંધ (હ. લિ. કથાકોશ કથા ૧૨)માં સૂચવ્યું છે કે—“ એક મનુષ્યે સુલતાનની આગળ કહ્યું કે—‘જગસિંહ શાહ થોડું બોલતા નથી.’ ત્યાર પછી સુલતાને પૂછ્યું કે—‘ જગસિંહ ! તમારા ઘરમાં કેટલું ધન છે ? ’ તેણે કહ્યું કે—‘ કાલે કહેવાશે ’ ત્યાર પછી ઘરે જઈ શાહે ઘરની સર્વ લક્ષ્મીની સંખ્યા કરી સુલતાનની પાસે જઈ કહ્યું કે—‘ મારા ઘરમાં ચોરાશી લાખ સોનાના ટંકો છે.’ તે પછી સુલતાને સત્ય જાણી સોઠ લાખ પોતાના સ્વજનાનામાંથી અપાઠ્યા અને તેને કોટિશ્વજ કર્યો હતો.”

વિ. સં. ૧૧૧૧માં ઇંદ્રહંસગણિય રચેલી ઉપદેશકરૂપબહી- [પદ્ધતિ ૭] માં સૂચન મળે છે કે—

“સત્યવાદી તરીકે પ્રસિદ્ધ મહર્ણસિંહને અસત્યવાદી કરવાની ઇચ્છાથી કોઈ દુર્જને ૬૪ [હજાર] સોનાના ટંકાવાળી તેની લદ્દમી પ્રકાશિત કરી. પાતશાહે સભામાં તેને પૂછ્યું કે—‘તમારે ત્યાં કેટલું ધન છે ? ’ મહર્ણસિંહે કહ્યું કે—‘તમે ૭ દિન આપો, જેથી તે ધન ગણી શકું.’ ત્યાર પછી જોઈને સાચે સાચું જણાવ્યું કે—‘ચોગણી (?) હજાર લાખ છે. તે સિવાય રૂપું વિગેરે ઘરનો બીજો સાર જુદો જાણવો.

રાજા (પાતશાહ) આશ્ચર્ય પામ્યો કે—‘કોઈ કયાંય સર્વસ્વ

પાતશાહે એક વખતે જગત્સિંહ શેઠને પોતાના ખજાના-
માંથી મંગાવીને સૂર્ય જેવું તેજસ્વિ રત્ન દર્શાવ્યું અને પૂછ્યું કે
'આ રત્ન જેવું બીજું રત્ન પૃથ્વીમાં કયાંય છે ? ' જગત્સિંહે
જવાબ આપ્યો કે—'પૃથ્વી પર શું બે પાતશાહો હોય ? ' તેના
વચનથી રંજિત થયેલા પાતશાહે તે ઉત્તમ રત્ન તેને સ્થાપન
કરવા માટે (થાપ્પણરૂપે) આપ્યું હતું. ભેદ વિના બંનેની ગાઢ
પ્રીતિ થઈ હતી.'

કહેતું નથી. જેને મ્હારા તરફથી દ્રવ્યના અપહરણની બીજ પળ
ન લાગી' સુલતાને સત્યવાદી મંત્રીની ગુણ-પ્રશંસા કરી કે—'આ
સચિવ મ્હારા રાજ્યમાં પૃથ્વી પર શિરોમણિ છે. ' તથા તેનો
સત્કાર કરી પહેરામણી આપી. તેનો યશ પૃથ્વી પર વિસ્તર્યો હતો."

૧ " એક વખતે સુલતાનની આગળ કોઈ ૩ રત્નો વેચવા
આપ્યાં હતાં. રત્ન-પરીક્ષકો(જ્વેરીઓ)ને બોલાવવામાં આવ્યા.
સઘડાઈ રત્નો વાળ્યાં. ત્યાર પછી શાહ જગત્સિંહને દર્શાવતાં
તેણે કહ્યું કે—'પહેલું અમૂલ્ય છે, બીજું લાખ મૂલ્યનું અને
ત્રીજું કોડીના મૂલ્યનું છે.' રાજાએ પૂછ્યું કે—'કેમ જણાય ? '
પહેલું ઘણના સો ઘાવડે પણ ભાંગ્યું નહિ, બીજું ઘણના દસ ઘા
થતાં સહજ ઊચ્છ્વસિત થયું (ઉલટ્યું), અને ત્રીજું ઘણનો ઘા થવાથી
બે કકડા થઈ ગયું. પહેલો ઘા થતાં સૂક્ષ્મ દેડકી નીકળી. તેથી શાહ
માનીતા થયા. તે વણિક(વેપારી)ને પહેલા રત્નના ૩ લાખ

અપાવ્યા, બીજા રત્નના એક લાખ અપાવ્યા અને ત્રીજા રત્નની કોઢી અપાવી હતી. ” [હ. લિ. કથાકોશ કથા ૧૧]

“ એક વખતે સુલતાને પોતાના હાથમાં શ્રેષ્ઠ રત્ન લઈ પૂછ્યું કે ‘જગસિંહ ! આ રત્નથી બીજું કોઈ મોટું શ્રેષ્ઠ રત્ન છે કે નહિ ?’ શાહે કહ્યું કે ‘ આથી શ્રેષ્ઠ રત્ન આપ છો.’ સુલતાને યથી રંજિત થઈ ઘણી લક્ષ્મી આપી હતી. ” (કથાકોશ કથા ૧૩)

“ ધર્મધુરંધર શાહ જગસિંહે વચન—માધુર્યાદિ ગુણોથી ધરાપીઠમાં પ્રશસ્ત નામ ધારણ કર્યું હતું. જેને સુલતાને એક વખતે રાજસભામાં પૂછ્યું હતું કે—‘ શાહ ! આ મણિ (રત્ન) સરખું બીજું છે ? કહો. ’ શાહે પ્રત્યુત્તર આપ્યો હતો કે—પાતશાહ ! પૃથ્વીમાં સુલતાન એક જ હોય, બીજો નહિ. તે વચનથી રંજિત થયેલા રાજાએ તેને મહાપ્રસાદપૂર્વક પહેરામણી કરી હતી. ” (ઇ. ક.)

વિ. સં. ૧૬૬૬ માં હંદ્રહંસગણિય રચેલી ઉપદેશકલ્પવલ્લી વૃત્તિ(૭મા પલ્લવ)માં પ્રતિક્રમણ કરવાના વિષયમાં મહાન-સિંહનો પ્રબંધ સૂચવ્યો છે—

“ સુખ સંપદાઓનું સ્થાન, અનુપમ ગામો અને આરામોથી અલંકૃત ભૂમિવાળો દેવગિરિ નામનો દેશ શોભતો હતો. ત્યાં ઝૂકેશ-બંશમાં શિરોમણિ જગસિંહ નામનો ધનિક વસતો હતો. જે અનર્ગલ લક્ષ્મીવાળો, મહેમ્યોની મંડલીમાં મણિ જેવો, સૌજન્યપાત્ર હતો. રાજ-સભાને શોભાવવામાં હીરા જેવા, ગુણ-લક્ષ્મીના ઘરસમા જે ધન્ય શ્રેષ્ઠીય અનર્ગલ ધન-વૃષ્ટિથી સમસ્ત યાચકોને પોષ્યા હતા.

શુભ કર્મોદ્ધારા જેણે રત્નાકરથી ઉત્પન્ન ધન—રાશિ સ્પર્જન કરી સુયશ વિસ્તાર્યો હતો, સંસારની અસારતા જોનાર, મદ મત્સરને તજનાર, સદાચારી જે શ્રીમાન્ ચાર પ્રકારની બુદ્ધિના સાગર હતા. જગત્ને આનંદ પમાડનારા જે બાની, મનની આર્તિ દૂર કરી ધનને સદા સાત ક્ષેત્રોમાં વાવતા હતા. દુર્ભિક્ષ(દુષ્કાલ)માં, ક્ષીણ-સંપત્તિના પ્રસંગમાં ઝ્યારે દુરવસ્થાથી અને અક્ષેમથી લાખો લોકો સ્વલ્ભલી ઇચ્છ્યા હતા ત્યારે તે શ્રીમાન્ સેવા કરવા યોગ્ય થયા હતા, ‘પ્રાપ્ત થયેલી બહોળી ચંચલ લક્ષ્મીનું સુફલ હું લઈશ. ’ એમ વિચારી જે શ્રીમાન્ ચડતા ઉત્કૃષ્ટ હર્ષથી સાધર્મિક લોકોને કુટુંબ સાથે સર્વદા જમાડે, પરંતુ તે સાધર્મિકો પ્રતિદિન ભોજન માટેનું નિમંત્રણ માનતા ન હતા; યથી તાત્ત્વિક બુદ્ધિશાલી જે શ્રીમાને વ્યવસાય(વેપાર—ઉદ્યમ)ના બહાનાથી પોતાનું દ્રવ્ય આપી ૩૬૦ વણિકોને પોતાની સમાન કર્યા હતા, અને તેમની દ્વારા વર્ષના ૩૬૦ દિવસોમાં સદા નવીન નવીન પ્રકારથી સાધર્મિક—વાત્સલ્ય કરાવ્યું હતું. ‘સારી અવસ્થાવાળા ગૃહસ્થોના તે ઉત્સવો સ્વરેખર પ્રશંસાયોગ્ય ગણાય કે જેમાં સત્ક્રિયાવાળા તત્ત્વજ્ઞ સજ્જનોનો સત્કાર કરવામાં આવે. ’ X X

એ જગસિંહનો પુત્ર કામદેવ જેવો રૂપવંત, કપટ રહિત મનવાળો, સર્વ શાહોમાં શ્રેષ્ઠ, ક્રિયાનિષ્ઠ, મંત્રિરાજ મહણસિંહ ધર્મકૃત્યોમાં દ્રવ્યવ્યય કરતો હતો. બંને વચ્ચે પ્રતિક્રમણ કરતો હતો. અન્ય જનોની આપદા હરતાં પુણ્યનો મંડાર ભરતો અને સંસારરૂપી સાગરથી

કેટલોક કાઠ વીત્યા પછી કોઈ પણ કારણથી પાતશાહ તેના પર રુદ્ધ થયા !! તેથી પાતશાહે તેને કેદખાનામાં નખાવ્યા, તેની રક્ષા માટે પોતાના એક સેવકની યોજના કરી હતી. તેવા વચ્ચે પણ શેઠને પાતશાહે કરેલી પરતંત્રતાથી નહીં, પરંતુ પોતાના પાંચ વેઠાના ધર્મ-વ્યતિક્રમથી સ્વેદ થતો હતો. તેથી તે સેવકને ખાનગીમાં એકેક સોનાનો ટંકો અપાવી એ ધર્મિષ્ઠ શ્રીમાન્ પોતાની પુણ્ય-વેલાઓને સાધતો હતો. ૨૧ દિવસ સુધી ૨૧ ટંકા અપાવી તેણે પોતાનાં ધર્મકાર્યોં કર્યાં હતાં.

ત્યાર પછી સુલતાને પ્રસન્ન થઈ તેને પોતાનાં શરીર પરનાં પાંચ આભૂષણો અને પાંચ પંચરંગી દુકૂલો (ઉત્તમ વસ્ત્રો)ની પહેરામણી કરી હતી. ત્યાર પછી ઘણાં વાદ્યો અને ઘણા લોકો સાથે વાજતે ગાજતે, યાચકોને ઇચ્છિત દાન આપતા શેઠ પોતાને ઘરે આવ્યા હતા.

પાતશાહ વિગેરેથી ડરતો તે રક્ષક, એકાંત થતાં આવીને તે લીધેલા ટંકા પાછા આપવા લાગ્યો. શેઠે કહ્યું કે-‘ મદ્ર !

પોતાનો ઉદ્ધાર કરતો હતો. સજ્જનો પર ઉપકાર કરતો અને દુર્જનોનો તિરસ્કાર કરતો તે જગત્માં શોભતો હતો.

“ ચંચલ અધિકારોને પ્રાપ્ત કરીને જેણે શત્રુઓ પર અપ-કાર કર્યો નહિ, મિત્રો પર ઉપકાર કર્યો નહિ, બંધુ-વર્ગોનો સત્કાર કર્યો નહિ; તેણે શું કર્યું ? ”

મેં આ ટંકા તને સમર્પણ કર્યા છે, તેથી તું એને જેમ રુચે તેમ દે, ભોગવ અને સુખી થા; કારણ કે મેં તારા પ્રસાદથી ધર્મતું અનુષ્ઠાન કર્યું. ધર્મ સંબંધી એક ક્ષણ, કરોડથી પણ દુર્લભ છે. તેવા પાંચ પાંચ ક્ષણોને મેં એકેક ટંકાદ્વારા કૃતાર્થ કર્યા. તેથી તને યથી પણ અધિક દ્રવ્ય આપવું જોઈએ; તેને બદલે લેવાય કેમ ? ' એમ કહી ફરીથી વધારે દાન આપી તેને વિસર્જિત કર્યો.'

[ઉપદેશ—તરંગિણી (ય. વિ. ગ્રં. પૃ. ૨૧૩)માં સા. જગસિંહને બદલે મૂલથી સાજણસિંહ નામ છપાયું છે; ત્યાં પીરોજ પાતશાહ દ્વારા બંદી કરાતાં ૫૦ હાટકો (સોનૈયા) દ્વારા ૫૦ પ્રતિક્રમણો કર્યાનો અને પાછલથી સુલતાને તેનો સત્કાર કર્યાનો ઉલ્લેખ છે.]

૧ “ લોકને પ્રસન્ન કરનાર ગુણવાળા, સુવર્ણ—ભૂષણોથી ભૂષિત થયેલા, અમૃત જેવું ભાષિત કરનારા એ અમાત્યરૂપી પંદ્રમાં વચન-છલથી સુલતાને રોષથી લાલ આંખવાળા થઈ અધિકાર—વિષયક કંઈક દૂષણ હૃદયમાં વિચાર્યું, અને તેને નિગડો(બેડી)થી જકડી કેદમાં નાખ્યો. બંદિ(કેદી)સ્થાનમાં રહેવા છતાં પણ નિયમમાં તેની દૃઢતા હતી. લાંઘણ થવા છતાં પણ તે પ્રતિક્રમણ કરતો હતો. પ્રતિદિન બબ્બે સોનાના ટંકા આપવાથી રક્ષકો તેને પ્રતિક્રમણની વેળાએ બંધનથી છોડતા હતા. ક્રિયામાં રુચિવાળા, તેને

સપાદલક્ષ (સેવાલિક-અજમેર તરફનો દેશ)નો રાજા એક વખતે સુલતાનની સેવા માટે હજૂરમાં આવ્યો હતો. તેણે સુલતાન આગળ બે વસ્તુ ભેટ ધરી હતી. (૧) સૂઝડનો કટકો અને (૨) નિર્મલ મોતીની જોડ. તે અલ્પ ભેટ જોઈ પાતશાહ ક્ષણવાર રુષ્ટ જૈવો થઈ ગયો હતો. સર્વ સમ્યો જોઈ રહ્યા હતા, પરંતુ કોઈ પરીક્ષા કરતો ન હતો. સપાદલક્ષનો રાજા, જનોની મૂર્ખતાનો વિચાર કરતો હતો. એ અવસરે જગત્સિંહે પાતશાહને જણાવ્યું કે—“આ બંને વસ્તુ અમૂલ્ય છે. આ ચંદનના ઘંડનું માહાત્મ્ય એવું છે કે—‘અગ્નિથી તપેલું સો મળ પ્રમાણ તેલ હોય, તેમાં પણ આ ચંદનનો ઘંડ નઘાતાં તે તેલ હિમ જૈવું શીતલ થઈ જાય. બીજું, કોઈ છ મહિનાના તાવથી પણ પીડાતો હોય,

પ્રતિક્રમણો કરતાં એક મહિનાના ૬૦ સોનાના ટંકા આપ્યા હતા. ભાગ્યયોગે રાજાએ (પાતશાહે) તેનો ક્રિયા કરવાનો સંબંધ જાણી તેને મુક્ત કર્યો અને વિશેષ પ્રકારે પહેરામણી કરી. રાજારૂપી અગ્નિની પરીક્ષામાંથી પસાર થયેલ મંત્રિરાજરૂપી સોનું વિશેષ તેજસ્વી અને યશસ્વી થયું હતું. તેના ગુણો ગાતાં હોય તેનાં વાદ્યો વાગતાં તે આડંબરપૂર્વક પોતાના આવાસ પર આવ્યો હતો. પ્રતિક્રમણાદિ સમસ્ત પુણ્ય કરનારા તે મંત્રીને જોઈ અન્ય ભવ્યો ક્રિયાઓમાં સદ્ભાવવાળા થયા હતા.

રાજાના સન્માનને જોઈ ઢરતો કેદલાનાનો અધિકારી લીધેલું દ્રવ્ય પાછું આપવા માટે મંત્રીના મંદિરે પહોંચ્યો અને બોલ્યો—

તે આ ચંદનનો ટુકડો ઘસીને પીણ, તો તે પળ રોગરહિત થાય.

પાતશાહ ! આ બંને મોતીનું કૌતુક પળ અવધારો—‘ આ બેમાંથી એક મોતી વેચીને બીજું ગાંઠે બાંધવામાં આવે તો સાંજે પાછું ઉત્સુક મિત્રની જેમ જરૂર તેને મળે. ’ એ સાંભળી પાતશાહ વિસ્મય પામ્યો અને તે બંને વસ્તુની પરીક્ષા કરાવી. ’

પાતશાહે જગત્સિંહને પૂછ્યું કે—‘ તમે કેવી રીતે જાણો છો ? ’ તેના પ્રત્યુત્તરમાં જગત્સિંહે જણાવ્યું કે—‘ બાલપણથી અભ્યાસથી વસ્તુ—પરીક્ષા હું શીખ્યો છું. ’

તેના વચનથી પ્રસન્ન થઈ પાતશાહે સપાદલક્ષના રાજા

‘ મંત્રીશ્વર ! પ્રસન્ન થાઓ. રાજ—પ્રસાદને પ્રાપ્ત થયેલા તમે મહારાજા બેઠે બેઠે કરાતા આ સોનાના ટંકાઓને સ્વીકારો. ’ મંત્રીચંદ્રે જણાવ્યું કે—‘ આપે મહારાજાની બીજાં નહિ. મહારો તે ક્ષણ ધર્મ—કાર્યથી સફળ થયો. મનુષ્યના આયુષ્યનો જે ક્ષણ, કરોડો રત્નોદ્વારા પળ દુર્લભ છે, તેને મેં પ્રતિક્રમણથી પવિત્ર કર્યો છે. ’ મંત્રીશ્વરે ૨૪ સુવર્ણ ટંકાઓથી તેનો સત્કાર કર્યો હતો. ’ (૩.ક.)

૧. “ મહેશ્વર જગત્સિંહનો પુત્ર મહણસિંહ હતો, જેમાં કલાઓ વૃદ્ધિ પામી હતી. ગુરુના સદુપદેશથી કુમિત્રોનો કુસંગ તજી જે સુશીલ, નિર્મલ અંતઃકરણવાળો, શીતલ, પ્રિયભાષી અને વિનયનમ્ર મસ્તકથી શોભતો હતો.

જોડાણે ઉત્પન્ન થનારાં અને બીજાના હાથમાં જવા છતાં

પર તથા જગત્સિંહ પર ઘણો પ્રસાદ વિસ્તાર્યો હતો. એવી રીતે જીવન પર્યંત પાંચ પુણ્ય વેળાને આરાધતાં અને સત્ય ભાષા બોલતાં શ્વેઠ જગત્સિંહે જૈનશાસનને લાંબા વખત સુધી જાગતું કર્યું હતું. ”

ઉપર્યુક્ત જગત્સિંહ શેઠનો પુત્ર મદનસિંહ પણ ચતુર હોઈ લોકોમાં તેવો જ પ્રખ્યાત થયો હતો. પહેલાં ચુરાસાણનિવાસી ધનદ નામનો વસ્તુપતિ તેના પિતાનો પ્રીતિપાત્ર હતો. જગત્સિંહ સ્વર્ગવાસી થયા ત્યારે તે યોગિનીપુર(દિલ્હી)માં વ્યવસાય માટે આવ્યો હતો, અને તેને ઘરે પણ આવ્યો હતો. કુટુંબનું કુશલ તથા તેનો નિર્વાહ, વ્યવસાય વિગેરે પૂછી જગત્સિંહની જેમ તેના પુત્ર સાથે પણ વ્યવહાર કરવાની ઇચ્છાવાળો થયો હતો, પરંતુ તેની પરીક્ષા માટે તેણે ઉપાય કર્યો. માયાવહે કૃત્રિમ આદર દર્શાવી તેણે મદનસિંહને કહ્યું કે—‘તારા પિતા પાસેનું મારું જે લેણું છે, તે તું આપ; કારણ કે ઘણાં વર્ષો સુધી મેં તારા બાપ સાથે વ્યવહાર કર્યો,

પણ પરસ્પર મઠી જનારાં શિવ-શૃવત્તિ નામનાં, મોતીઓને લઈ મહનસિંહ દિલ્હીમાં ગયો હતો, અને ત્યાં પાતશાહને નમીને ગંગાજલ જેવાં નિર્મલ એ મોતી મેટ કર્યાં હતાં. એ મોતીઓનો પ્રભાવ સાંભળી સુલતાન ચમત્કાર પામ્યા. પાતશાહે મહનસિંહને પોતાના અંતઃપુર(જનાનઘાના)નો રક્ષાધિકારી બનાવ્યો હતો. રાજમાન્ય થઈ તે સદા ધન્ય અને ઉદાર બન્યો હતો. ” (ઇ. ક.)

તેથી લેણદેણ પળ ઘળી થઈ. પહેલાં સો ઘોડા આપીને દેવું વાળ્યું હતું, અને ઉત્સુકતાથી પોતાના નગરમાં પહોંચી ગયા ત્યારે બાકીનું લેણું અહિં રહી ગયું હતું. ‘કેટલું લેણું છે?’ એમ પૂછાતાં તેણે કહ્યું કે—જૂનાં નાણાં પ્રમાણે ૩૨૦૦૦ બત્રીશ હજાર લેણા થાય, જો બરાબર હોય તો આપો. મદનસિંહે પણ કહ્યું કે—“પિતાજીનું દેવું થોડું અથવા વધારે વહીમાં મેં જે પ્રમાણે જોયું તે નામ પ્રમાણે મેં આપી દીધું છે, પરંતુ તેમાં આપનું નામ મેં ક્યાંય જોયું નથી, તો લખ્યા બોલ્યા વિના લેણું કેવી રીતે લેણું થઈ શકે?” ચિત્તમાં હર્ષિત થવા છતાં પણ તે શેઠ રુદ્ર જેવો થઈ તેના પ્રત્યે બોલ્યો કે—‘અરે ! પિતાનું દેવું પુત્ર આપે તેમાં વિચાર શો ?’ મદનસિંહ—‘શેઠ ! આપ આ ફોક્કટ પ્રયાસ શા માટે કરો છો ? સાક્ષી વિના અથવા લખાણ વિના લેણું લઈ શકાશે નહિ. ’ તે શેઠ સુલતાનની સભામાં ગયો અને એકાંત કરાવી સુલતાનને વિજ્ઞાપિત કરી કે—‘પરીક્ષા માટે જગતસિંહના પુત્ર સાથે મેં બનાવટી કલહ માંડ્યો છે; જે તે પ્રલાપ કરવામાં મને કોઈ દોષ દેવો નહિ. ’ એવી રીતે ખાનગીમાં

મહણસિંહ બંને વચ્ચે પ્રતિક્રમણ અને ત્રિકાલ દેવ—પૂજા કરતો હતો. સાધુઓને વહોરાવી(દાન આપીને) જ જમતો હતો. પ્રતિવર્ષ ત્રણ વાર સાધર્મિક—વાત્સલ્ય અને ત્રણ વાર સંઘ—પૂજા કરતો હતો. ” (ડ. ક. પ. ૭) આ જ મહણસિંહે દિલ્હીમાં વિ. સં. ૧૪૦૬માં પોતે આપેલી વસતિમાં વાસ કરાવી રાજશેખર-

કહી સર્વ સમક્ષ તે બોલ્યો કે—‘પાતશાહ ! જગત્સિંહ પાસે મ્હારું પહેલાનું લેણું છે, તે આ તેનો પુત્ર આપતો નથી; તો શું કરવામાં આવે? એ આપ ફરમાવો. ’ પાતશાહના બોલાવ્યાથી સભામાં આવેલા જગત્સિંહના પુત્રે પળ પોતાનું સ્વરૂપ કહ્યું. તેણે પોતાનું કહ્યું. બંનેનો વિવાદ થયો. વસ્તુપતિ બોલ્યો કે— ‘જો તારા બાપ પાસે લેણું ન હોય તો સૌના દેખતાં તું બાપના સોગન કર. ’ પુત્ર(મદનસિંહ) ધીરજપૂર્વક બોલ્યો કે—‘ આપ લહેણું લ્યો અથવા મ્હારું સર્વસ્વ લ્યો, પરંતુ હું પિતાજીના સોગન નહિ કરું. કરોડો ઉપકારોથી પળ જેનો બદલો વાઢી શકાય નહિ તેવા પિતાજીને શું હું ૩૨૦૦૦ બત્રીશ હજારમાં વેચું ?’

મહણસિંહની એવા પ્રકારની ઉક્તિ સાંભળી સૌ સમ્યોએ વિસ્મયપૂર્વક તેની પ્રશંસા કરી. તે વસ્તુપતિ પળ બોલ્યો કે—‘વત્સ ! તું ધન્ય—શિરોમણિ છો, કે જેનું આવા પ્રકારનું સાહસ છે. મેં આ પરીક્ષા કરી, મ્હારું લેણું કંડ એ નથી. ’ સિંહનો બચ્ચો સિંહ જેવો હોય, સૂર્યથી અંધકારની વૃષ્ટિ ન હોઈ શકે, ચંદ્રથી અંગારાઓની વૃષ્ટિ ન હોઈ શકે. એવી રીતે તેણે તેની પ્રશંસા કરી તેને જગત્સિંહના શ્રેષ્ઠ સ્થાન પર સ્થાપી તેની જેમ મહણસિંહ સાથે પળ વ્યવહાર વિસ્તાર્યો હતો.’ એવી

સૂરિદ્વારા ચતુર્વિંશતિ—પ્રબન્ધ પ્રન્થ કરાવ્યો હતો—એ પહેલાં (પૃ. ૪૩ માં) અમ્હે જણાવ્યું છે.

૧ “ ઝકેશ (ઓસવાઢ) જ્ઞાતિના આગેવાન શાહ જગ-

રીતે મદનસિંહ પળ રાજા વિગેરેમાં વલ્લભ થયો હતા. ‘જ્યાં જ્યાં ગુણોનો આદર હોય, ત્યાં ત્યાં પ્રતિષ્ઠા સંભવે છે.’

“ એક વખતે માંદા થયેલા સુલતાનને મેવાડથી આવેલા પોલા નામના મહાવૈદ્યે રોગરહિત કર્યા હતા. વિવિધ ઔષધો અને યોગોનો જાણકાર, રસાંગવેદી શાસ્ત્રજ્ઞ તે વૈદ્યરાજ ત્યારથી રાજા વિગેરેનો પળ માન્ય થયો હતો. અત્યંત બલવાન તે વૈદ્ય-રાજ એક સાથે ૯ નાઊંઘેર માંગી નાખતો હતો, અને સોપારી-ને પોતાના અંગુઠાવડે નાઊંઘેરમાં નાખી શકતો હતો. બેને ઢીંચળો પર, બેને કાઁખમાં, બેને કફોળિ પર, બેને ઁખા પર અને એકને ચિબુક પર રાખીને તે નવ નાઊંઘેરને ચૂર્ણ કરી

સિંહને ઘરે કોઈ સ્વરસાળી વળિક્ પાંચ લાખ ટંકો થાપળ મૂકી કરીને ગયો હતો. ૭ વર્ષો ગયાં. ત્યાર પછી તેળે જગસિંહને મૃત્યુ પામેલો સાંભળી વિચાર્યું કે-‘ ઘન ગયું. ’ ફરી વિચાર્યું કે- ‘ તેનો પુત્ર મુહર્ણસિંહ છે, તેની પરીક્ષા કરીએ. ’ ત્યાર પછી ત્યાં આવીને તેળે કહ્યું કે- ‘ મુહર્ણસિંહ ! તમ્હારા પિતા મ્હારા મિત્ર હતા. મેં તમારા પિતાની પાસે x x તે બંને સુલતાનની પાસે ગયા, બંને પોતપોતાનો સંબંધ કહ્યો. સ્વર-સાળીએ કહ્યું કે-‘ આપ પિતાના સમ કરો. ’ મહર્ણસિંહે કહ્યું કે-‘ પાંચ લાખવડે શું બાપને વેચે ? ’ ત્યાર પછી તેને પાંચ લાખ આપ્યા. સ્વરસાળીએ જગસિંહના અક્ષરો દર્શાવીને કહ્યું કે-‘ સિંહથી સિંહ જ થાય છે. ’ એ સાચું થયું. મુહર્ણસિંહને એક લાખની પહે-

નાચતો હતો. તે મહાવૈદ્ય એક વચ્ચે મહાજન સાથે શાલા (ઉપાશ્રય)માં આવ્યો હતો. ત્યાં વેષધારીદ્વારા કરાતા વ્યા-
ખ્યાનમાં બેઠો હતો. ત્યાં કોઈક અધિકારમાં તપાગચ્છની અવ-
હીલના અને પોતાની પ્રશંસા કરી ત્યારે પોલાક બોલ્યા:-‘અરે
બોકડા ! શું બોલે છે ? મહાજનને જોતો નથી ? ’ એમ કહી
એકદમ ઊઠીને તેને લાતથી પ્રહાર કર્યો હતો. વેષધારી રોષથી
લાલચોળ થઈ સુલતાનની સભામાં ગયા અને વૈદ્ય પળ ત્યાં
પહોંચ્યા. બંને પોતપોતાનો વૃત્તાંત કહ્યો. બંનેનું માન્યપણું હોવાથી
રાજા બોલ્યા નહિ, તેવામાં મદનસિંહ બોલ્યા-‘પાતશાહ ! આમાં
વિચારણા શી ? એકે જીભ વાપરી અને બીજાએ હાથ ચલાવ્યો.
એકનો દંડ થતાં બીજાનો પળ દંડ થવો જોઈએ; તેથી બંનેનો
પળ ન કરવો. ’ એ સાંભળી પાતશાહે અંતઃકરણમાં હસતાં તે
બંનેને મૃદુ વચનોથી સાન્ત્વન પમાડી પોતપોતાના સ્થાનમાં
વિસર્જિત કર્યા હતા. ’ ” (ઉપદેશસપ્તતિ અ. ૫, ઉ. ૭, પૃ. ૮૬)

રામણી કરી, મૈત્રી કરીને તે ગયો. ’ ” (શુ. કથાકોશ કથા ૧૪)

૧ “ એક વચ્ચે મેવાડી વૈદ્ય પાલ્હાક, સુલતાનની ચિકિત્સા
માટે આવ્યો હતો, તે કોમલસૂરિની શાલામાં ગયો હતો, ત્યાં
તેઓએ (કોમલ યતિ-સૂરિઓએ) તપાગચ્છના સૂરિવરોની
નિંદા કરી હતી, તેથી તેણે કોમલ યતિયોને હક્કિત કર્યા,
તેથી કલહ થયો. કેટલાકના હાથ ભાંગ્યા, કેટલાકનાં મોઢાં ભાંગ્યા,
ત્યાર પછી વાદ કરતા સૌ સુલતાનની પાસે ગયા હતા. સુલતાને
સર્વની ચેષ્ટા જાણી કહ્યું કે-‘ કોનો દંડ કરાય ? સર્વે ન્યાયી

अने सर्वे अन्यायी छो. हवे पछी कोइए पण कलह करवो नदि.
ए प्रमाणे समता पर पीरोज सुलताननो संबंध ” जिनप्रभसूरिना
केटलाक अवदात संबंधोमां शुभशीलना कथाकोश [कथा
१७]मां जणावेल छे.

केटलाक दुर्जनोए असद् दूषणोनी घोषणा करी पवित्र एवा
महणसिंहने पण दूषित कर्यो हतो, अंतःपुरना द्वार पर आवतां भूपाले
(पातशाहे) ते स्थानमांथी नीकळता ते(महणसिंह)ने जोयो.
प्रज्वलित कोपाग्निनी ज्वालाथी लालचोळ आंखोवाळा थइ पातशाहे
तलवार खेंची; वखो उतरावी प्रहार करतां ७ ताळांवाळो कच्छोटो
जोयो. पातशाहे ताळांओ उघाडवा कहुं. महणसिंहे जणाव्युं के—
' कुंचीओ स्त्रीना हाथमां छे. ' घरे गया पद्धी ताळांओ उघाडवानुं
बनशे. ' [ग्रीक राज्योमां आवी पद्धति होवानुं जणाय छे]
पातशाहे तेना शरीर—नियंत्रणनी अने उज्ज्वल शीलनी प्रशंसा करी.

शीलना माहात्म्यथी महणसिंहनी कीर्ति आदन(एडन)
बंदर सुधी पहोंची हती. सर्व कलाओथी युक्त कामलता नामनी
रूपवती वेश्या तेनुं नाम सांभळी खेंचाइने त्यां आवी. अद्भुत
नृत्य करतां नर्तकीए सुलतानने रंजित कर्यो. दानना अवसरे तेणीनी
याचना प्रमाणे महणसिंहने घरे नाटक(नृत्य) प्रकट करवानुं
पातशाहे फरमाव्युं. ते चतुर नर्तकीए त्यां आवी ७ वार नृत्य कर्युं
छतां ' आ महणसिंह छे ' एम जाण्युं नहि. तयार पद्धी गुणी
महणसिंहे नाटक कराव्युं. तेने जोइ हष्ट तुष्ट थयेली, पोताने धन्य
मानती ते नर्तकीए नृत्य कर्युं. गुणवंत महणसिंहनी परीक्षा करी
सुलतान आगळ प्रशंसा करी हती. ” (उपदेशकल्पवल्ली प. ७)

[૫]

જિનપ્રભસૂરિનો વિશેષ પરિચય

(પ્રાચીન પ્રાકૃત *પ્રબંધના આધારે)

જિનપતિસૂરિના પટ્ટ પર જિનેશ્વરસૂરિ થયા (જેમના પિતા નેમિચંદ્ર મંડારી હતા). તેમને બે શ્રીમાલસંઘના ગુરુ શિષ્યો હતા. એક શ્રીમાલ જિનસિંહ-જિનસિંહસૂરિ સૂરિ અને બીજા ઓસવાલ જિનપ્રબોધસૂરિ. એકવચ્ચે જિનેશ્વરસૂરિ પલ્હૂપુર (પાલણપુર) નગરમાં પોસહશાલામાં બેઠા હતા, એવામાં સૂરિનો

* આ પ્રાકૃત ગદ્ય પ્રબંધની પ્રાચીન પ્રતિ જોવા મળી શકી નથી, પરંતુ તે ઉપરથી નવી લક્ષ્યાવેલી ૯ પત્રવાળી અશુદ્ધ એક પ્રતિ હાલમાં જ મ્હને બીકાનેર(મારવાડ)થી જિનહરિસાગરસૂરિજીએ જોવા મોકલાવી છે. તેની રચના વિક્રમની પંદરમી સદીમાં થઈ હશે, તેમ ધારવામાં આવે છે. તેમાં કર્તાનું નામ જણાતું નથી, તેમ છતાં જિનપ્રભસૂરિના નજીકના કોઈ શિષ્ય-પ્રશિષ્યે તેની રચના કરી હશે-તેમ તેના ઉલ્લેખો પરથી અને શૈલી પરથી કલ્પના કરી શકાય. તેમાં જિનપ્રભસૂરિના પૂર્વજો(વર્ધમાનસૂરિ, જિનેશ્વરસૂરિ, જિનચંદ્રસૂરિ, અમયદેવસૂરિ, જિનવલ્લભસૂરિ, જિન-દત્તસૂરિ, જિનચંદ્રસૂરિ, જિનપતિસૂરિ, જિનેશ્વરસૂરિ)ના અને ગુરુ જિનસિંહસૂરિના પ્રબંધો જણાવ્યા પછી છેલ્લે જિનપ્રભસૂરિનો પ્રબંધ

दंडो अकस्मात् 'तडतड' एवो शब्द करीने बे ककडा थइ गयो. सूरिए पूछुं के—' शिष्यो ! आ शब्द केम थयो ? ' शिष्योए जोइने कहुं के—स्वामी ! तम्हारो आखो दंडो बे ककडा थइ गयो. ते पछी आचार्ये विचार कयों के—“ म्हारी पाछळ बे गच्छो थशे, तो हुं जाते ज गच्छने म्हारा हाथमां करीश. ”

आ ज अवसरमां श्रीमाल संघोए मळीने विचार्युं के— ' आ देशमां कोइ गुरु आवता नथी. चालो गुरु पासे, गुरुने लावीए. ' सकल संघ मळीने गुरु पासे गयो. आचार्यने वांदीने सकल संघे विज्ञप्ति करी के—' स्वामी ! अम्हारा देशमां कोइ पण गुरु आवता नथी, तो अम्हे शुं करीए ? गुरु विना सामग्री (धर्म—साधना) न थाय. ' गुरुए पूर्व निमित्त जाणीने श्रीमालवंशमां उत्पन्न थयेला जिनसिंहगणिने पोताना पट्ट पर स्थाप्या. ' जिनसिंहसूरि ' एवुं नाम कयुं अने कहुं के—' आ श्रावको में तमने सोंप्या, संघ साथे जाओ. ' त्यारपछी गुरुने वांदी जिनसिंहसूरि श्रावको साथे आव्या. सर्व श्रीमाल संघोए कहुं के—' आजथी मांडीने आ ज अम्हारा धर्माचार्य छे. '

छे. एमना पूर्वाचार्यो संबंधी वृत्तांत अन्यत्र प्रकाशित थयेळ होवाथी अने केटलाकनो परिचय अम्हे अन्यत्र आपेल होवाथी अहिं प्रस्तुत प्रबंधनो ज अनुवाद प्रकट करवामां आवे छे, पहेलां सूचवेला उल्लेखो साथे तुलनात्मक दृष्टिए सरखाववाथी आ प्रबंधनी उपयोगिता सम-जाशे अने पुनरुक्ति जणाशे नहि.

आथी बे गच्छो थया. वि. सं. १२८० संवत्सरे पल्हूपुर (पाल-
णपुर) नगरमां जिनेश्वरसूरिए जिनसिंहने सूरि कर्या, पद्मावती-
मंत्रनो उपदेश कर्यो. केटलांक वर्षो पछी जिनेश्वरसूरि देव-
लोकमां गया.

जिनेश्वरसूरिना पट्ट पर जिनसिंहसूरि थया, तेओ पद्मा-
वतीना मंत्रनी साधनामां तत्पर थइ
जिनप्रभसूरिनां नित्य ध्यान धरता हता. ध्यानना
जन्म-दीक्षा- अंतमां पद्मावतीए कहुं के ' तम्हारुं
सूरिपदादि आयुष्य छ मास (?) छे.' सूरिए कहुं के
' म्हारा शिष्योने प्रत्यक्ष थजो, म्हारा
पट्ट पर कोण थशे ? ए कहो. ' पद्मावतीए कहुं के—“ सो(?)मो)
हिलवाडी नगरीमां तांबी गोत्रने पवित्र करनार महाधर नामनो
महर्द्धिक(श्रीमान्) श्रावक छे. तेना पुत्र रत्नपालने खेतल्ल-
देवी भार्याथी उत्पन्न थयेल सुभटपाल नामनो पुत्र सर्वलक्षण-
संपन्न छे, ते तम्हारा पट्ट पर जिनप्रभसूरि नामना भट्टारक
जिनशासनना प्रभावक थशे. ”

ए वचन सांभळी जिनसिंहसूरि त्यां गया. मोटा महोत्सव-
पूर्वक श्रावके पुर-प्रवेश कराव्यो. पछी सूरि महाधर शेठने घरे
गया. आचार्यने जोइ [शेठ] सात आठ पगलां सामे गया. वंदन
करी आसन पर निमंत्रण कर्युं—‘ भगवन् ! म्हारा उपर मोटो
प्रसाद कर्यो के—आप म्हारे घरे पधार्या, परंतु आगमननुं प्रयो-

जन कहो, त्यारपछी गुरुए कह्युं—‘ महानुभाव ! तम्हारे घरे हुं शिष्य—निमित्ते आव्यो छुं, म्हने एक पुत्र आपो. ’ तेणे ‘तथा’ कही ते स्वीकार्युं. अन्य पुत्रो साथे वस्त्र विगरेथी संस्कार करीने ते पुत्र आप्यो, अने कह्युं के—‘ आमांथी तम्हने जे रुचे, तेने ग्रहण करो. ’ गुरुए कह्युं के—‘ आ (अन्य) पुत्रो दीर्घ आयुष्यवाळा थइ तम्हारे घरे रहो, परंतु जे सुभटपाल बाल छे, ते आपो. ’ तेमज कर्युं. बहोराव्यो(अर्पण कर्यो). तेने सुमुहूर्ते दीक्षित कर्यो. वि. सं. १३२(३)६ वर्षे दीक्षा, शिक्षा आपी, पद्मावती—मंत्र समर्पित कर्यो. अनुक्रमे ते गीतार्थ—चूडामणि थया.

वि. सं. १३४१ वर्षे किढिवाणा नगरमां जिनसिंहसूरिण सुमुहूर्ते पोताना पट्ट पर जिनप्रभसूरिने स्थाप्या; जिनसिंहसूरि देवलोकमां गया.

जिनसिंहसूरिना पट्ट पर जिनप्रभसूरि थया. तेने पूर्व पुण्यना वशथी पद्मावती प्रत्यक्ष थई पद्मावतीना प्रभावथी हती. सूरिजीए एक वखते पद्माव-
चमत्कारो तीने पूछ्युं के—‘ भगवति ! कहो, कया नगरमां म्हारी उन्नति थशे ? ’

पद्मावतीए जणाव्युं के—“ तम्हारो विहार जोगिणी-पीठ ढीली(दिल्ली)नगरमां महोच्छ्रय(महोदय)वाळो थशे, त्यां तम्हे जाव. ” त्यार पछी गुरुए विहार कर्यो, अनुक्रमे योगिनीपुरमां आव्या. बहार वाहा(शाखा)पुरमां उतर्या.

एक वखते सूरि, बहार शौचभूमि तरफ गया हता. त्यां
 मिथ्यादृष्टि अनार्यो(मुस्लीमो) लेष्टु
 महम्मदशाहनी (ढेफां-ढेखाळा) विगेरेथी परा-
 मुलाकात भव करवा लाग्या. तेथी गुरुजी
 बोल्या के-‘ पद्मावति ! सारो महो-
 च्छय थयो ! ’ त्यार पछी पद्मावतीए ते वध करनारनी ज ते
 लेष्टु(ढेफां-ढेखाळा) विगेरेथी पूजा करी. तेथी अनार्यो
 (मुस्लीमो) पलायन करता महम्मदशाहनी पासे गया.
 सूरिनो वृत्तांत कह्यो. तेथी चित्तमां चमत्कार पामेला शाहे
 पूछ्युं के-‘ ते पुरुष कयां छे ? ’ तेओए जणाव्युं के-“ अम्हे
 तेने बहारना प्रदेशमां जोयो हतो. ” पातशाहे प्रधान पुरुषोने
 आदेश कयो-‘ जाओ, तम्हे तेने अहि आणो, जेथी हुं तेने
 जोउं. ’ तेओए जइने गुरु पासे निवेदन कयुं के-‘ स्वामी !
 अमारा प्रभु(शाह) पासे आवो, त्यार पछी तमे जजो. ’
 त्यार पछी आचार्य पोळ(राजमहेल)ना द्वारे जइने
 रह्या. सेवकोए जइने निवेदित कयुं. तेओ शाहने निवेदन
 करे ते समयमां सूरिए शिष्योने कह्युं के-‘ हुं कुंभकासन करुं
 छुं, ज्यारे शाह आवे, त्यारे तम्हारे कहेवुं के-‘ आ अम्हारा
 गुरु छे. ’ त्यार पछी ते कहेशे के-‘ जेवा हता, तेवा
 करो. त्यार पछी ’ तम्हे भीनुं वस्त्र घरी उठाडजो. ” ए
 प्रमाणे कहीने गुरु ध्यानमां बेठा, कुंभ-समान थया. त्यार

પછી મહમ્મદશાહે આવીને શિષ્યને પૂછ્યું કે—‘ તમ્હારા ગુરુ કયાં છે ? ’ તેણે કહ્યું કે—‘ તમ્હારી આગઢ દેઝાય છે. ’ શાહે કહ્યું કે—‘ તે પહેલાં જેવા હતા, તેવા કરો. ’ ત્યાર પછી શિષ્યે વસ્ત્ર સરસ કરી સજ્જ કર્યા. ઝઠીને સૂરિણ ધર્મ—લાભની આશિષ આપી. ત્યાર પછી બંનેનો કથા—સંલાપ થયો.

શાહે કહ્યું કે—‘ સ્વામી ! અમ્હારી પ્રાણપ્રિયા બાલાદે રાણી છે, તેને વ્યંતર વઢગ્યો છે; તેથી વ્યંતરનો વઢગાડ તેણી પોતાના દેહપર વસ્ત્રોને ગ્રહણ કરતી દૂર કરવો (પહેરતી) નથી, શુશ્રૂષા પળ કરતી નથી. તમે પ્રસન્ન થઈને તેને સાજી કરો. મેં મંત્ર—જંત્રના જાણકારોને અને ચિકિત્સા કરનારાઓને બોલાવ્યા હતા; પરંતુ તે જેને જેને જુણ તેને તેને લેષ્ટુ (ઢેફાં—ઢેઝાઢા), લાઠી વિગેરેથી હણે છે. તમે પ્રસાદ કરીને હમણાં તેને જુઓ. ’ ગુરુણ કહ્યું કે—‘ તમ્હે તેની પાસે જાઓ અને ંવી રીતે નિવેદન કરો કે—જિનપ્રમસૂરિ તમ્હારી પાસે આવે છે. ’ શાહે જઈને કહ્યું. તે વચન સાંભઢી સહસા ઝઠીને તેણીણ કહ્યું—‘ દાસી ! વસ્ત્ર લાવો. ’ ત્યાર પછી દાસીઓણ લાવીને વસ્ત્ર પહેરાવ્યું. તેથી શાહ ચમત્કાર પામ્યા, આવીને ગુરુને કહ્યું—‘ તેની સમીપમાં આવો, તેને તમ્હે જુઓ. ’ સૂરિ ત્યાં ગયા અને તેને જોઈને સૂરિણ કહ્યું કે—‘ રે દુષ્ટ ! તું અર્હિ કયાં આવ્યો ? તું આની પાસેથી જા. તેણે જળાવ્યું કે—‘ હું કેમ

જાઉં ? સારું ઘર મળ્યું છે. ’ ગુરુએ કહ્યું કે—‘ બીજે ઘર નથી ? ’ તેણે જણાવ્યું કે—‘ આવા પ્રકારનું નથી. ’ ત્યાર પછી ગુરુએ મેઘનાદ ક્ષેત્રપાલને બોલાવ્યો અને કહ્યું કે—‘ આ (વ્યંતર)ને દૂર કર.’ ત્યાર પછી મેઘનાદે તે વ્યંતરને સ્વૂં પીડા કરતાં વ્યંતરે જણાવ્યું કે—‘ હું ક્ષુધાતુર છું—ભૂખથી પીડાઉં છું, મ્હને કંડક ભક્ષ્ય (ખાવાનું) આપો. ’ ‘ શું આપું ? ’ એમ પૂછતાં તેણે કહ્યું કે—‘ મને પાડા વિગેરે આપો. ’ ગુરુએ કહ્યું કે—‘ મ્હારી આગળ એવું ન બોલો, હું તમને મજબૂત બંધનથી બાંધું છું. ’ ત્યાર પછી સૂરિએ મંત્રનો જાપ કર્યો. તે પછી વ્યંતરે કહ્યું કે—‘ સ્વામી ! તમ્હે સર્વ જીવો પ્રત્યે દયાને પાલનારા છો, મ્હને કેમ પીડો છો ? ’ સૂરિએ કહ્યું કે—‘ તું આ સ્થાનમાંથી જા. ’ તેણે કહ્યું કે—‘ મ્હને કંડ પળ આપો. ’ ‘ શું આપું ? ’ એમ પૂછતાં તેણે કહ્યું કે—‘ ઘી, ગોઠ સાથે લોટ આપો. ’ શાહે કહ્યું કે—‘ તે આપું છું. ’ ગુરુજીએ કહ્યું કે—‘ હું કેમ જાણું કે—તું ગયો છે ? ’ તેણે કહ્યું કે—‘ મ્હારા જતાં અમુક પીપ્પલાની ડાઠ પડશે, તેથી જાણજ્યો. ત્યાર પછી રાતના સમયે તે પ્રમાણે જ થયું. પ્રભાતમાં બાલાદે રાણીને સજ્જ (સાજી) થયેલી જોડને શાહને મહાન્ હર્ષ થયો. તેણે નિવેદિત કર્યું કે—‘ પ્રિયા ! જો આ મહાનુભાગ (મહાપ્રભાવક) ન આવ્યા હોત તો તું ક્યાં હોત ? ’ એ સાંભળીને તેણીએ કહ્યું કે—‘ સ્વામિ ! આ (પૂજ્ય પુરુષ)

म्हारा पिता-सरखा छे. आ महात्मा ज्यारे तमारी पासे आवे
 त्यारे तमे एमनी आगता-स्वागता करज्यो, एमने अर्धा
 आसने बेसारज्यो. ” शाहे ते प्रमाणे स्वीकार्यु. राजा गुरु
 पासे जता हता, गुरुने पोताने घरे (राज-महालमां) लावता
 हता, अर्धासन आपता हता. एवी रीते सुखे सुखे काल
 व्यतीत थतो हतो.

त्यार पछी सर्व पाखंडो(दर्शनानुयायी-मतवाळा)नो
 प्रवेश थयो. आ प्रसंगमां वाणारसी
 राघवचैतन्यने (बनारस-काशी)थी चौदे विद्यानो
 हराववा पारगामी,मंत्र-तंत्रनो जाणकार,राघव-
 चैतन्य ब्राह्मण आव्यो. ते आवीने
 राजाने मळ्यो. शाहे तेने बहु मानीतो कयों. ते हंमेशां राजा
 पासे आवतो हतो. एक प्रसंगे स्वरि(जिनप्रभ) सभामां बेठा

१ एपिग्राफिआ इन्डिका (पृ. १९२-१९४) मां तथा
 निर्णयसागर प्रेसनी प्राचीन लेखमाला (भाग २, ले. १००) मां
 प्रकट थयेल यमकच्छटावाळा ज्वालामुखी-देवी-स्तोत्रना रच-
 नार राघवचैतन्य मुनि आ जणाय छे. ते स्तोत्र(शिलालेख)मां
 तेना नामनुं सूचन छे, कांगरा(डा) (पंजाबना) राजा संसारचंद्रनी
 प्रशस्ति पछी त्यां प्रस्तुत साहि महम्मदनी कीर्तिरूप ते परम
 योगिनी(ज्वालामुखी)ने सूचववामां आवी छे-

હતા, રાઘવચૈતન્ય વિગેરે કથા-વિનોદ કરતા હતા. રાઘવચૈતન્યે દુષ્ટ સ્વભાવથી ચિત્તવ્યું કે-‘ આ જિનપ્રભસૂરિને દોષવંત કરીને આ સ્થાનમાંથી અટકાવું-કઢાવું.’ એવો વિચાર કરી તેણે વિદ્યાના બલથી શાહના હાથમાંથી મુદ્રારત્ન(વીંટી)નું અપહરણ કરીને સૂરિ ન જાણે તેવી રીતે જિનપ્રભસૂરિના રજોહરણ(ધર્મધ્વજ-ઓઢા)માં નાખી દીધું. પદ્માવતીએ સૂરિને નિવેદિત કર્યું કે- ‘ તમ્હને ચોર બનાવવાની ઇચ્છાથી રાઘવચૈતન્યે શાહની પાસે-થી મુદ્રારત્નનું અપહરણ કરી તમ્હારા રજોહરણમાં નાખેલ છે. તમો

“ શ્રીમદ્રાઘવચૈતન્યમુનિના બ્રહ્મવાદિના ।

[સ્તવ] રત્નાવલી સેયં હ્વાલામુલ્લેયે સમર્પિતા ॥ ”

‘ શ્રીમત્સાહિમહમ્મદસ્ય જયતાત્ કીર્તિઃ પરા યોગિની ।’

નિ. સા. ની કાવ્યમાલાના પ્રથમ ગુચ્છકના પ્રારંભમાં મૂકાયેલ મંત્રમાલાગર્ભિત મહાગુણપતિસ્તોત્રના કર્તા પણ આ કવિ જણાય છે. તેની વ્યાખ્યા-ટિપ્પણીમાં તેને ‘ પરમહંસ પરિવ્રાજકા-ચાર્ય ’ વિશેષણથી પરિચિત કરાવ્યા છે. શાર્ફધરે શાર્ફવરપદ્ધતિ (સુભાષિતાવલી)માં કેટલાંક પદ્યો ‘ શ્રીરાઘવચૈતન્યશ્રીચરણાનાં ’ હેતુ સાથે સૂચવેલાં છે, તથા શાકમ્ભરીશ્વર હમ્મીર ચાહુવાળ(ચૌહાણ)ની રાજસભાને શોભાવનાર દ્વિજાગ્રણી રાઘવદેવના પૌત્ર તરીકે પોતાનો પરિચય કરાવ્યો છે. એથી એ રાઘવદેવ જ સંન્યાસી થયા પછી રાઘવ ચૈતન્ય નામે પ્રસિદ્ધ થયા હશે-એમ જણાય છે.

સાવધાન થજો. ' ત્યાર પછી સૂરિએ તે મુદ્રારત્ન લઈ, રાઘવ-
 ચૈતન્ય ન જાણે તેવી રીતે તેના માથા પરના વસ્ત્રમાં નાચ્યું.
 મહમ્મદશાહ જુએ છે, તો મુદ્રારત્ન નથી. આગલ
 પાછલ જુએ છે, પરંતુ મુદ્રારત્ન જોવામાં આવતું નથી.
 શાહે પૂછ્યું કે-‘ અહિં મ્હારું મુદ્રારત્ન હતું, કોણે લીધું ? ’
 એમ પૂછાતાં રાઘવે કહ્યું કે-‘ શાહ ! આ સૂરિ પાસે છે. ’
 શાહ સૂરિ પાસે માગવા લાગ્યા. સૂરિએ જણાવ્યું કે-‘ આ
 (રાઘવ)ની પાસે છે. તેણે પોતાનાં વસ્ત્રો દર્શાવ્યાં. સૂરિએ
 કહ્યું કે-શાહ ! આ(રાઘવ)ના માથા પર છે. માથા પર
 જુએ છે, તો મુદ્રા (વીંટી) જોવામાં આવી, શાહે તે લીધી
 અને રાઘવચૈતન્યને કહ્યું કે-‘ ધન્ય છે !, તું खरो સત્યવાદી
 છો, કે પોતે લઈને જિનપ્રભસૂરિને દૂષણ આપે છે ! ’ તેથી
 રાઘવચૈતન્ય શ્યામમુખવાળો થઈ પોતાને ઘરે ગયો.

એક વખતે ૬૪ જોગણીઓ શ્રાવિકાઓનું રૂપ કરી છલ્લા
 માટે સૂરિ પાસે આવી, સામાયિક લઈને
 ૬૪ જોગણીઓને વ્યાખ્યાન સાંભળતી બેઠી. પંચાવ-
 વશ કરવી. ત્રીજા સૂરિને જણાવ્યું કે-‘ તમને છ-
 લ્લા માટે આ ૬૪ જોગણીઓ આવી
 છે. સૂરિએ તેમને જોઈ તો તેઓ વ્યાખ્યાન-રસમાં લુબ્ધ
 થઈ અનિમેષ દૃષ્ટિ (આંખનો પલકારો કર્યા વિના) સૂરિ
 તરફ દૃષ્ટિ રાખીને બેઠી હતી. સૂરિએ તે બધીને ત્યાં જ સ્ત્રીલી

દીધી-થંભાવી દીધી. ઉપદેશ થઈ રહ્યા પછી સર્વ શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ વાંદીને પોતાને ઘરે પહોંચ્યા. તે જોગણીઓ આસનથી ઉઠવા જાય છે, તો આસનને સાથે લાગેલું (ચોંટેલું) જુએ છે. એ જોડેને ફરીથી બેસી જાય છે. ત્યારે સૂરિજીએ કહ્યું કે-શ્રાવિકાઓ ! ઋષિઓને વિહારભૂમિની (મિશ્તા માટે બહાર જવાની) વેઠા થઈ ગઈ છે, તમે વંદન કરી લ્યો. ” જોગણીઓએ જણાવ્યું કે-સ્વામિ ! અમ્હે તમને છઠ્ઠા માટે આવી હતી, પરંતુ તમ્હે અમને છઠ્ઠી. પ્રસાદ કરો, અમ્હેને મુક્ત કરો. ’ સૂરિએ કહ્યું કે-‘ જો તમે મને વચન આપો તો મુક્ત કરું, નહિ તો નહિ. ’ તેઓ બોલી કે-‘ બોલો શી વાચા છે ? ’ સૂરિએ કહ્યું કે-‘ જો મ્હારા ગચ્છના સૂરિ(અધિપતિ)ઓ તમ્હારા જોગિણી-પીઠ(૧ ઉજ્જેણી, ૨ દિલ્હી, ૩ અજયમેર દુર્ગ અને ૪ મરૂચ)માં જાય, તેને તમે ઉપદ્રવ ન કરો તો તમને મુક્ત કરું. ’ જોગણીઓએ તે, તે પ્રમાણે સ્વીકાર્યું. મુક્ત કરવામાં આવતાં તે પોતપોતાના સ્થાનમાં ગઈ. ત્યારપછી આચાર્યો સર્વત્ર જાય છે, તેમને ઉપદ્રવ થતો નથી. ત્યારથી તે જોગણીઓ પોતાની વાચાથી બંધાઈને રહે છે.’

૧ આ યોગિનીઓ સંબંધમાં જૈનાચાર્યોના પળ કેટલાક હલ્લેલો તથા પ્રસંગો છે. સુપ્રસિદ્ધ હેમચન્દ્રાચાર્યે દ્વિતીય(ચૌલુક્યવંશ) મહાકાવ્યના ૧૪ મા સર્ગમાં સિદ્ધરાજ જયસિંહને અવન્તી(માલવા)-ની યોગિની સાથે થયેલા સંલાપનો હલ્લેલ કયો છે.

એક વખતે સૂરિ સભામાં બેઠા હતા, તેવામાં શુરાસાળથી
વિદ્યાવંત એક કલંદર (મુસ્લીમ ફકીર)
કલંદરનો ગર્વ હરવો આવ્યો હતો. તેણે આવીને પોતાની
કુલ્લહ(ટોપી) ઉતારીને આકાશમાં
ફેંકી મહમ્મદશાહેને કહ્યું કે—‘ શાહ ! તમારી સભામાં તેવો

જિનદત્તસૂરિ ૬૪ યોગિનીઓને વશ કર્યાના ઉલ્લેખો મળે
છે. યોગિનીપીઠ(દિલ્લી)માં વિહારનો નિષેધ કર્યો હતો, છતાં
દિલ્લીના સંઘની અભ્યર્થનાથી જિનદત્તસૂરિના પટ્ટધર જિનચંદ્રસૂરિ
યા હતા; તેથી પ્રવેશ—મહોત્સવમાં જ યોગિનીઓએ તેમને
હુલ્યા હતા અને તેઓ મૃત્યુ પામ્યા હતા. પુરાતન દિલ્લીમાં
તેમનો થૂમ(સ્તૂપ) હતો, સંઘ તેનો યાત્રા—મહોત્સવ કરતો
હતો—એવા પ્રાચીન ઉલ્લેખો મળે છે.

તપાગચ્છના ધર્મઘોષસૂરિ ઉજ્જેનીના યોગીના આક્રમણ—
પ્રભાવનો પ્રતીકાર કર્યો હતો અને વિદ્યાપુર(વીજાપુર)ની
હુલવા આવેલી શાકિનીઓને સ્તંભિત કરી હતી, તથા યોગિ-
નીઓએ કરેલા મરકીના ઉપદ્રવને મુનિસુંદરસૂરિ સંતિકર સ્તવન-
દ્વારા શાંત કર્યો હતો—એવા ઉલ્લેખો મળે છે.

આચારદિનકર જેવા જૈન ગ્રંથમાં તથા અન્યત્ર કાલિકાપુરાણ
વિગેરેમાં ૬૪ યોગિનીઓનાં નામો તથા તંત્રસાર વિગેરે તાંત્રિક
ગ્રંથોમાં તેની સાધનાનાં પ્રકરણો જણાય છે.

કોઈ છે ? જે આ(ટોપી)ને ઉતારે. ' શાહે સમા સામે જોયું, ત્યાર પછી સૂરિ, મહમ્મદશાહ પ્રત્યે બોલ્યા કે—' રાજન્ ! મ્હારા વડે એનું જે કરાય તે તમ્હે જુઓ. ' ત્યાર પછી સૂરિ આકાશમાં રજોહરણ(ઓઘો) ફેંક્યું, તેણે જઈને તે કુલ્હ(ટોપી)ને માથે પાડી.

ત્યાર પછી ફરી પાછા તે કલંદરે એક સ્ત્રી દ્વારા લઈ જવાતા માથે રહેલા પાણીના ઘડાને આકાશમાં અદ્ધર જ થંભાવ્યો. [પહેલાં પ્રમાણે] ફરી પાછા શાહને કહ્યું. સૂરિ તે ઘડાને ભાંગીને પાણીને ઘડાના આકારવાલું કર્યું. શાહે કહ્યું કે—' પાણીના કળ-ફુસિયા (છૂટા) કરો. ' સૂરિ તે જ પ્રમાણે કર્યું. કલંદરનો અહંકાર ગયો.

ફરી પાછા એક વખતે સમામાં બેઠેલા અદ્ભુત નિમિત્ત શાહે કહ્યું કે—' મ્હારી સમામાં બેઠેલા કથન વિજ્ઞો ! મને આજે કહો કે—પ્રમાતમાં

હું કયા માર્ગે થઈને રયવાડી (રાજ-પાટી)એ જઈશ ? ' ત્યાર પછી સર્વ વિજ્ઞોએ પોતપોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે વિચારીને ચિઠ્ઠીમાં લખીને શાહને આપ્યું. શાહે સરિ (જિનપ્રભ)ને કહ્યું—' તમે પણ આપો. ' સૂરિ પણ પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે ચિઠ્ઠી આપી. તે સર્વ ચિઠ્ઠીઓને લઈને પોતાના ઘુપટ્ટામાં બાંધી. શાહે વિચાર્યું કે—' આ વધા અસત્યવાદી (સોટું બોલનારા) બને તેમ કરું. એવો વિચાર કરી શાહ

બંદર બુરજો ભાંગીને નીકળ્યો. જઈને બહાર ક્રીડા કરી. એક સ્થાનમાં બેઠેલા સૂરિ વિગેરે સર્વને બોલાવ્યા, અને તેઓને કહ્યું કે—‘ પોતપોતાનું લખેલું વાંચો. ’ તે બધાએ પોતપોતાનું લખેલું વાંચ્યું. સૂરિ(જિનપ્રભ)ને કહ્યું કે— ‘ આપનો લેખ વાંચો. ’ આચાર્યે લખેલું વાંચ્યું કે—“ બંદર બુરજો ભાંગીને ક્રીડા કરીને શાહ વડના શાહ નીચે વીસામો કરશે.” એ સાંભળીને શાહ ચમત્કાર પામ્યા અને બોલ્યા કે— ‘ અહો ! આ આચાર્ય(જિનપ્રભસૂરિ) પરમેશ્વર સરખા છે, કે દેવો પણ એની સેવા કરે છે. ’

૧ આને મળતી એક પ્રાચીન ઘટના જાણવામાં આવી છે કે—

માલવાના સુપ્રસિદ્ધ મહારાજા ભોજે, પોતે કરાવેલા સરસ્વતી-કંઠાભરણ નામના શિવ-પ્રાસાદમાંથી ત્રણદ્વારવાળા મંડપમાંથી પોતે કયા માર્ગે થઈને નીકળશે ? આબો પ્રશ્ન પરમાર્હત કવિ ધનપાલને પૂછ્યો હતો. પંડિત ધનપાલે ત્રિકાલવર્તી સર્વ વસ્તુઓના જ્ઞાનવાળા કેવલિ-પ્રણીત અર્હંત્રી ચૂડામણિ નામના પ્રશ્નમય અતિપ્રશસ્ત પ્રત્યક્ષના આધારે પ્રશ્ન વિચારી, તેનું ફલ પત્રમાં લખી, તે પત્રને માટીના ગોળાની અંદર નાખી સ્થગીધરને આપી મહારાજાને પધારવા કહ્યું હતું. જૈન દેવ, ગુરુ અને આગમ સાથે તેને અસત્યવાદી ઠરાવવાની ઇચ્છાથી સૂત્રધારોને બોલાવી, મંડપની પદ્મશિલાને દૂર કરાવી રાજા ઉપરના માર્ગથી નીકળ્યો હતો, પછી પત્ર વાંચ્યું તો તેમાં તેવી રીતે નીકળવાનું લખ્યું હતું—

ત્યાર પછી શાહે જિનપ્રભસૂરિને કહ્યું કે--‘ આ વડ
 શીતલ છાયાવાળો મનોહર છે, તો તે
 વડને સાથે પ્રમાણે કરો કે જેથી મ્હારી સાથે
 ચલાવવો આવે. ’ સૂરિએ તે પ્રમાણે કર્યું. પાંચ
 કોશ પછી સૂરિએ કહ્યું કે--શાહ !
 આ જાડને વિસર્જન કરો—રજા આપો તો પોતાને ઠેકાણે જાય.
 સૂરિએ તે પ્રમાણે કર્યું કે શાહે તે જાડ(વડ)ને રજા આપી
 ત્યારે તે ગયો.

એક વચ્ચે કન્નાણપુરના મહાવીરને મ્લેચ્છોએ લઈ જઈ
 શાહની પોઠ(રાજમહાલ)ના
 મહાવીરની ચારણા આગળ પાડીને નીચું
 પ્રતિમાને મુખ કરાવી નાચી મૂક્યા હતા. લોકો
 બોલતી કરવી તેના ઉપર થઈને જતા આવતા હતા.
 જિનપ્રભસૂરિ આવ્યા, ત્યારે તેમણે

“ સિરિમ્બોયરાયરાયા કવડેણુઘાડિઝળ પઠમસિલં ।

ઉઠ્ઠપહેણં ત(ન)હ મંઢવાઠ સિદ્ધુવ્વ નીસરિહી ॥”

તેના વચનને સાંચું જાણી રાજા મનમાં પરિતુષ્ટ થયો હતો
 અને તેણે જિનશાસનની પ્રશંસા કરી હતી. ”

—વિ. સં. ૧૪૨૨માં પાટણમાં સંઘતિલકાચાર્યે રચેલી
 સમ્યક્સ્વસન્નતિ-વૃત્તિ(દે. લા. પત્ર ૮૨)માં આ ઉલ્લેખ કર્યો છે.

પ્રતિમાને તે અવસ્થામાં જોઈ. તે પછી સૂરિજીએ રાજમહાલમાં જઈને શાહેને જણાવ્યું કે-‘ શાહ ! જો આપો તો તમારી પાસે એક પ્રાર્થના કરું. ’ શાહે કહ્યું કે-‘ માગો તે આપું. ત્યાર પછી પાઝલિ(રાજમહાલ)ના દ્વાર પર રહેલા મહાવીર માગ્યા. ત્યાર પછી શાહે મહાવીરને પોતાની સમીપમાં મંગાવ્યા. ચિત્ત હરનાર મનોહર મહાવીરને જોયા પછી શાહ સૂરિ પ્રત્યે બોલ્યા કે-‘ આ તમને હું નહિ આપું. ’ સૂરિજીએ કહ્યું કે-‘ અમારું આગમન નિર્થક થયું. ’ શાહે કહ્યું કે-‘ જો આ(મહાવીર-પ્રતિમા)ને મુખથી બોલાવો, તો હું આપીશ. ’ સૂરિજીએ કહ્યું કે-‘ જો એ(મહાવીર-મૂર્તિ)નો પૂજા-સત્કાર કરો, તો બોલે. ’ શાહે તે પ્રમાણે (પૂજા-સત્કાર)કર્યો. પૂજાનાં ઉપકરણ(સામગ્રી) કરી બે હાથ જોડીને શાહ બોલ્યા કે-‘ પ્રસાદ(મહેરબાની) કરીને આપ બોલો. ’ ત્યાર પછી મહાવીર જમણો હાથ પસારીને બોલ્યા કે-“વિજયતાં જિનશાસનમુજ્જ્વલં વિજયતાં શુ(સુ)જ[ના]ધિપવલ્લભઃ વિજયતાં શુત્રિ સાહિમ્મહમ્મદો વિજયતાં ગુરુસૂરિજિનપ્રભઃ ॥ ”

માવાર્થ:-ઉજ્જ્વલ જિન-શાસન વિજયી થાઓ, સુજન રાજાઓનો વલ્લભ વિજયી થાઓ, શ્રુતિ પર શાહ મહમ્મદ વિજયી થાઓ અને ગુરુ જિનપ્રભસૂરિ વિજયી થાઓ.

તેનો અર્થ ગુરુના મુખથી સાંભળીને શાહ તુષ્ઠ થયા અને

બોલ્યા કે-‘ આ(મહાવીર દેવ)ને
મહાવીરનું સન્માન હું શું આપું ? ’ સૂરિજીએ કહ્યું કે-
પૂજન કરાવવું ‘ શાહ ! આ દેવ સુગંધી દ્રવ્યોથી
તુષ્ઠ થાય છે. ’ ત્યારપછી શાહે (મહ-
મ્મદે) खरह અને માતંડ બે ગામ આપ્યાં. શ્રાવકો
ધૂપ લાવીને સદા ધૂપ-પૂજા કરવા લાગ્યા. સુલતાને તે(મહા-
વીર)નો પ્રાસાદ કરાવ્યો.

રાઘવચૈતન્ય સંન્યાસીને જીત્યો, સુલતાનના હાથનું મુદ્રિ-
કારત્ન રાઘવચૈતન્યને માથે નાચ્યું,
અન્ય ચમત્કારો સંક્રમણ દર્શાવ્યું. સુલતાનને શત્રુંજય
પર લઈ જઈ સંઘપતિ કર્યો. રાયણજ્ઞા-
ડને દ્વધથી વરસાવ્યું. અમાવાસ્યા તિથિને પૂનમ તિથિ કરી બતાવી.
खंडेलपुर नगरમાં સં. ૧૩૪૭(૭૪ ?)માં જંગલદેશ
(રાજપૂતાના)ના શિવ-ભક્તોને
खंडेलवालोને જિન-શાસન-ધર્મમાં સ્થાપ્યા; તેમનું
जैनो कर्था સ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે-એક વચ્ચે
खंडेलवाल गोत्रवाळा विष्णु(શિવ)-
ભક્તો દ્રવ્ય સમુપાર્જન કરવા માટે ગોઠ, ઘાંડ વિગેરે વ્યવહાર
(વેપાર) કરતા હતા. વેપાર કરતાં તેમને ઘણા દિવસો થઈ ગયા.

૧ “ खंडेलपुरे नयरे तेरस्सए चच्चाले ।

जंगलया सिवभक्ता ठबिया जिणसासणे धम्म ॥ ”

ઘણો ગોઠ એકઠો થઈ ગયો. તેનું મધ કરવા માટે સેવ-
કોને જણાવ્યું. ત્યારપછી મધ(દારુ) કરાવીને વેચાવવા
લાગ્યા. લોકમાં મધ કરનારા તરીકે વિખ્યાત થયા. તેમાંથી
કેટલાકે ગુરુના ઉપદેશથી મધનો વેપાર તજ્યો અને કેટલાક
તે તજવામાં અશક્ત બની તે જ વેપાર કરતા રહ્યા. ત્યારપછી
જિનપ્રભસૂરિએ પદ્માવતીના ઉપદેશથી જંગલગોત્રવાલાને પ્રતિ-
બોધિત કર્યા. ”

જિનપ્રભસૂરિએ કન્નાણયનયર(કન્નાનૂર)—કલ્પમાં અને
વિદ્યાતિલક મુનિએ તેના પરિશેષમાં સૂચવતાં અવશિષ્ટ રહેલ
જિનપ્રભસૂરિના ઐતિહાસિક પરિચયની પૂર્તિ, તેમના જ કોઈ
(અજ્ઞાત) નિકટના અનુયાયીએ રચેલા જણાતા આ પ્રાકૃત
પ્રબન્ધથી થયેલી જણાશે. પાછળના કેટલાક લેખકોએ જિન-
પ્રભસૂરિનો સંબંધ, પીરોજશાહ(ફીરૂઝ તુઘલક) સાથે જોડ્યો છે,
પરંતુ ઉપર્યુક્ત કલ્પ, પરિશેષ અને આ પ્રબન્ધના આધારે મહમ્મદ
તઘલક સાથે સમ્બન્ધ માનવો વિશેષ પ્રામાણિક જણાય છે. વિશે-
ષમાં જિનપ્રભસૂરિનાં તત્કાલીન ગુણ—વર્ણનાત્મક [સ્વાગત] ગીતો
બાકાનેરના જૈન પુસ્તક—મંડારોમાંથી ઉત્સાહી શ્રીમાન્ અગર-
ચંદજી, ભંવરલાલજી અને શંકરદાનજી નાહટા બંધુઓના
પ્રયત્નથી હાલમાં પ્રકટ થયાં છે;* તેમાં પણ કન્નાણયનયર—

* ઐતિહાસિક જૈનકાવ્ય—સંગ્રહ (અમય જૈન ગ્રંથ-

કલ્પમાં અને તેના પરિશેષમાં પૂર્વે (પૃ. ૩૧-૩૩ માં)
જણાવેલી મહમ્મદશાહવાલી ઘટનાનો નિર્દેશ છે.

માલા પુ. ૮ પૃ. ૧૨-૧૩)માં પ્રકટ થયેલ ૨ ગીતો યચિત
સંશોધન કરી અહિં વર્ણવાય છે—

(૧)

કે સલહુઢ ઢીલી નયરુ હે, કે વરનરુ વચ્છાણુ ય;
જિનપ્રભસૂરિ જગ સલહીજહ, જિણિ રંજિરુ સુરતાણુ. ૧
ચલુ સચિ ! વંદણ જાહ, ગુણ-ગરુવરુ જિનપ્રભસૂરિ;
રલિયહ તસુ ગુણ ગાહિં, રાય-રંજણુ પંડિય-તિલરુ. (આંચલી)
આગસુ સિદ્ધાંતુ પુરાણુ વચ્છાણિહ, પંડિબોહહ સઢવલોહ ય;
જિનપ્રભસૂરિ ગુરુ-સારિચરુ હો, વિરલા દીસરુ(હ) કોહ ય. ૨
આઠાહી આઠમિહિ ચરુચી, તેહાવહ સુરિતાણુ ય;
પુહચિતુ મુખા જિનપ્રભસૂરિ ચલિયરુ જિમિ સસિ હંદુ વિમાણિ ય. ૩
અચ્છપતિ કુતુવદીનુ મનિ રંજિરુ, વીઠલિ જિનપ્રભસૂરિ ય;
યકંતિહિ મન-સાસરુ પૂહ્હહ, રાય-મણોરહ પૂરી ય. ૪
ગામ મૂરિય પટોલા ગજવલ, તૂઠરુ દેહ સુરિતાણુ ય;
જિનપ્રભસૂરિ ગુરુ કં પિ ન હચ્છહ, તિહુઅણિ અ મલિયમાણુ ય. ૫
ઢોલ દમામા અરુ નીસાણા, ગહિરા વાજહ તૂરા ય;
હજપરિ જિનપ્રભસૂરિ ગુરુ આવહ, સંઘ-મણોરહ પૂરા ય. ૬

(२)

उदयले खरतरगच्छ-गयणि, अभिनवच सहसकरो;
सिरिजिणप्रभुसूरि गणहरो, जंगम कल्पतरो. १

वंदहु भविक जन ! जिणशासण-वण-नववसंतो;
छत्तीसगुणसंजुत्तो वाइय-मयगल-दलण-सीहो. (आंचळी)

तेर पंचासियइ पोस सुदि आठमि सणिहि वारो;
मेटिउ असपते महमदो सुगुरि ढीलियनयरे. २

आपुणु पास बइसार ए, नमिवि आदरि नरिंदो;
अभिनव कवितु वखाणिवि, राय रंजइ मुणिंदो. ३

हरषि तु देइ राय गय तुरय, धण कणय देस गामा;
भणइ अनेवि जे चाह हो, ते तुह दिउ इमा. ४

लेइ णहु किंपि जिणप्रभसूरि, मुणिवरो अतिनिरीहो;
श्रीमुखि सलहिउ पातसाहि, विविहपरि मुणि-सीहो. ५

पूजिवि सुगुरु वखादिकहि, करिवि सहिथि निसाणु;
देइ फुरमाणु अनु कारवइ, नववसति राय सुजाणु. ६

पाटहथि चाडिवि जुग-पवरु, जिणदेवसूरि-समेतो;
मोकलइ राउ पोसालहं, बहुमलिक-परिकरीतो. ७

वाजहि पंचसब्द गहिर सरि, नाचहि तरुण नारि;
इंदु जिम गइंद-सहितु, गुरु आवइ वसतिहि मकारे. ८

જિનપ્રભસૂરિની અપ્રકટ કૃતિયો.

જિનપ્રભસૂરિએ ‘પડમામ’ ગાથાની અનુયોગચતુષ્ટયવાળી વ્યાख्या (અનેકાર્થ રત્નમંજૂષા દે. લા. નં. ૮૧ માં પ્ર.) માં સૂચવેલ રહસ્યકલ્પદ્રુમ તથા જિનપ્રભસૂરિની અન્ય અપ્રકટ કૃતિયો જો ઉપલબ્ધ થાય, અને તેનો સંગ્રહ પ્રકાશમાં મુકાય તો નવીન જાણવાનું બની શકે.

જિનદત્તસૂરિ-ચરિત્ર(અગરચંદ્રજી નાહટાદ્વારા પ્રકાશિત ઉત્તરાર્ધ પૃ.૪૩૧-૪૩૩)માં પ્રકાશિત થયેલ વ્યવસ્થાપત્ર(સં. સાધુસામાચારી) જિનપ્રભસૂરિકૃત હોવાનું જણાય છે.

જિનપ્રભસૂરિની પદ્ધ-પરમ્પરા ।

જિનપ્રભસૂરિનો શિષ્યાદિ-પરિવાર વિશાલ હશે, તેમ તેમની મળતી કેટલીક કૃતિયોથી અને અન્ય જિનદેવસૂરિ કેટલાક ઉલ્લેખો(પૃ. ૫૦)થી જણાય છે. તે સૌમાં જિનદેવસૂરિ અગ્રસ્થાને (પદ્ધર) હોવાનું જણાય છે. શાહ મુહમ્મદ તુઘલકે વિ. સં.

ધમ્મ-ધુર-ધવલ સંઘવદ્ સયલ, જાચક જન દિંતિ દાનુ;
સંઘ-સંજુત્ત બહુભગતિ-ભરિ, નમહિં ગુરુ ગુણ-નિધાનુ. ૯
સાનિધિ પડમિણિદેવિ ઇમ, જગિ જુગ અયવંતો;
નંદહ જિણપ્રભસૂરિ ગુરુ, સંજમસિરિ-તળહ કંતો. ૧૦

૧૩૮૫માં દિલ્હીમાં જિનપ્રભસૂરિનું સ્વાગત-સન્માન કર્યું, ત્યારે બીજા હાથી પર એમને બિરાજમાન કરવામાં આવ્યા હતા-એ પહેલાં(પૃ. ૩૨-૩૩માં) ઉલ્લેખ થઈ ગયો છે. તથા ઉપર્યુક્ત ગીતમાં પણ કથન છે. જિનપ્રભસૂરિ દિલ્હીથી મહારાષ્ટ્ર-મળ્ડલ તરફ પ્રયાણ કર્યું, ત્યારે પાતશાહના કથનથી પોતાના પ્રતિનિધિ તરીકે ચૌદ સાધુઓ સાથે જિનદેવસૂરિને દિલ્હીમંડલમાં પાતશાહ પાસે મૂકી ગયા હતા-એ ઉલ્લેખ પણ ઉપર (પૃ. ૩૫માં) દર્શાવ્યો છે. તથા ત્રણ વર્ષ પછી વિ.સં. ૧૩૮૯માં પાતશાહના આમંત્રણથી જિનપ્રભસૂરિ દેવગિરિથી પુનઃ દિલ્હી તરફ આવતા હતા, ત્યારે માર્ગમાં અહ્લાવપુર દુર્ગમાં તેમના સાર્થિકોને અસહિષ્ણુ મ્લેચ્છો દ્વારા સતામણી થઈ, ત્યારે સમાચાર મલતાં સુલતાનને વિજ્ઞાપ્તિ કરી તે ઉપદ્રવ દૂર કરાવનાર જિનદેવસૂરિ હતા-એ પહેલાં (પૃ. ૪૭માં) કહેવાઈ ગયું છે. એ વિગેરે પરથી મુહમ્મદ તુઘલકના-દિલ્હીશ્વરના શાહી દરબારમાં જિનદેવસૂરિનું પણ ઝુંચું ગૌરવમયું સ્થાન હતું, એ વિચારકોના લક્ષ્યમાં સહજ આવી શકે તેમ છે.

આ જિનદેવસૂરિની વિશેષ ગ્રન્થ-રચના ઉપલબ્ધ થઈ શકી નથી, તેમ છતાં જે મળી આવે છે, તે પરથી પણ તેમની વિદ્વત્તા પ્રતીત થાય છે. સચિત્ર કલ્પસૂત્રના પરિશિષ્ટમાં ૯૭ પદ્યોવાળી સં. કાલકાચાર્ય-કથાના અંતમાં તેઓએ પોતાને ‘ જિનપ્રભસૂરિ-સ્વાઙ્ક-પર્યઙ્ક-લાલિતઃ ’ વિશેષ-દ્વારા ઓઢાવ્યા છે.

દેમ નામમાલાના શિલોઞ્છ—(નિ. સા. ના અભિ-
ધાનસંગ્રહ સં.૨,૧૧પ્ર.) કાર, આ જિનદેવસૂરિ હોવાનું ઉપર
(પૃ. ૩૩ માં) સૂચવાઈ ગયું છે.

જિનદેવસૂરિનું સંક્ષિપ્ત પરિચયાત્મક પ્રાચીન ગીત ऐति-
હાસિક જૈનકાવ્યસંગ્રહ (અભયજૈન-ગ્રંથમાલા પુ. ૮, પૃ. ૧૪)
માં જોવામાં આવે છે. *

* યોગ્ય સંશોધન-સંસ્કાર કરી તે અહિં પ્રકાશિત કરવામાં
આવે છે—

નિરુપમ-ગુણગણ-મણિ-નિધાનુ સંજમિ-પ્રધાનુ;

સુગુરુ જિણપ્રભસૂરિ-પટ-ઉદયગિરિ ઉદયલે નવલ ભાણુ.

વંદહુ ભવિય હો ! સુગુરુ જિણદેવસૂરિ ઢિલ્લિય વરનયરિ દેસણવ;
અમિયરસિ વરિસણ મુણિવરુ જણુ ઘણુ ઝનવિવ. આંચલી. ૧

જેહિ કન્નાણાપુર-મંડણુ સામિવ વીરજિણુ;

મહમ્મદરાઈ સમપ્પિવ થાપિવ સુભ લગનિ સુભ દિવસિ. ૨

નાણિ વિન્નાણિ કલા-કુસલે વિદ્યા-વલિ અજેવ;

લક્ષણ દ્વંદ નાટક પ્રમાણ વચ્ચાણ આગમિ ગુણ અમેવ. ૩

ધનુ કુલધરુ જસુ કુલિ ઉપનુ રહુ મુણિ-રયણુ;

ધનુ વીરિણિ રમણિ-ચૂડામણિ જિણિ ગુરુ ડરિ ધરિવ. ૪

ધનુ જિણસિંઘસૂરિ દિલ્લિયવ ધનુ ચંદ્રગહ્ણ;

ધનુ જિણપ્રભસૂરિ નિજ ગુરુ જિણિ નિજ પાટિહિ થાપિયવ. ૫

उपर्युक्त जिनदेवसूरि ए पोताना पट्ट पर जिनमेरुसूरिने
स्थापित कर्या हता, एम जिनप्रभसूरि-
जिनमेरुसूरि गुरु-परंपराना एक गीत द्वारा
जणाय छे. #

हलि सखे ! घणउ(इ) सोहावणिय रल्लियावणिय;
देसण जिणदेवसूरि सुणिगयहं जाणउं नितु सुणउ. ६
महि-मंडलि धरमु समुधरए जिण-सासणिहिं;
अणुदिण प्रभावन करइ गणधरो अवयरिउ वयरसामि. ७
वादिय-मयगल-दलण-सीहो विमलसील-धरु;
छत्तीसगुणधर-गुण-कलिउ चिरु जयउ जिणदेवसूरि गुरु. ८

*X जिणचंदसूरि जिणपतिसूरि, जिणेशरु गुण-निधानु;
तदणुक्रमि उपनले सुगुरु, जिणसिंघसूरि जुग-प्रधानु. २
तासु पाटि-उदयगिरि उइयले, जिणप्रभसूरि भाणु;
भविय-कमल-पडिबोहणु, मिच्छत्त-तिमिर-हरणु. ३
राउ महंमदसाहि जिणि नियगुणि रंजियउ;
मेढमंडलि ढिल्लियपुरि जिण-धरमु प्रकटु किउ. ४
तसु गच्छ-धुर-धरणु भयलि जिणदेवसूरि सूरिराउ;
तिणि थापिउ जिणमेरुसूरि नमहु जसु नमइ [नर]राउ. ५
गीतु पवीतु जो गायए सुगुरु-परंपरह;
सयल समीहि सिद्धाहिं, पुहविहिं तसु नरह. ६

વિક્રમની સોઝમી સદીમાં

ઉપર્યુક્ત જિનમેરુસૂરિના પટ્ટ પર જિનહિતસૂરિ સ્થાપિત
થયા હતા, એમ જિનપ્રભસૂરિ સુગુરૂની
જિનહિતસૂરિ પરંપરાના ઉપલબ્ધ પ્રાકૃત ગાથાકુલ-
કના ઉલ્લેખથી પ્રકટ થાય છે. *

ऐतिहासिक जैन काव्य संग्रह(अभयजैनग्रन्थमाला पु. ८,
पृ. ११)માં જિનપ્રભસૂરિ—ગીત તરીકે જણાવેલ આ સુગુરૂ—
પરંપરા—ગીત યોગ્ય શુદ્ધિ સાથે અહિં દર્શાવ્યું છે.

*×× સંજમ સરસઈ નિરુયં(હં)સુ(વમુ) મુળીણ તિત્થભર—ચ(ધ)રણં ।
સુગુરૂં ગણહર—રયણં વંદે જિણસિંહસૂરિમહં ॥ ૯ ॥

જિણપહસૂરિ મુણિંદો પયહિયનીસેસતિહુયણાણંદો ।

સંપહ જિણવરસિરિવદ્ધમાણતિત્થં પમાવેહ ॥ ૧૦ ॥

સિરિજિણપહસૂરીણં પટ્ટમિ પહટ્ઠિઓ ગુણગરિટ્ઠો ।

જયહ જિણદેવસૂરી નિયપન્નાવિજિયસુરસૂરી ॥ ૧૧ ॥

જિણદેવસૂરિપહો(ટ્ટો)દયગિરિચૂડાવિભૂસણે માણૂ ।

જિણમેરુસૂરિ—સુગુરૂ જયહ જણ સયલવિજ્ઞાનિહી ॥ ૧૨ ॥

જિણહિતસૂરિમુણિંદો તપ્પટ્ટે મવિય—કુમુયવળ—ચંદો ।

મયળ—કરિ—કુંભ—વિહહણ—દુદ્ધરપંચાણજો જયહ ॥ ૧૩ ॥

જિનપ્રભસૂરિની શિષ્ય-પરંપરામાં વિક્રમની પન્નરમી સદીના
 અંતમાં તથા સોલમી સદીના પ્રારં-
 વાચનાચાર્ય ભમાં ચારિત્રવર્ધન નામના વિદ્વાન્
 ચારિત્રવર્ધન મુનિ વાચનાચાર્ય થઈ ગયા. તેઓએ
 પોતાને તેમની પરંપરાના જિન-
 હિતસૂરિના શિષ્ય ભૂમીશંવંદિત કલ્યાણરાજ ઉપાધ્યાયના
 શિષ્ય તરીકે ઓઝણાવ્યા છે. તેઓ બહુબુદ્ધિશાલી વાદ-
 વિદ્યા-કુશલ, સાહિત્ય, નાટક, અલંકાર શાસ્ત્રોમાં તથા ન્યાય,
 બૌદ્ધ, વેદાંત વિગેરે દર્શનશાસ્ત્રોમાં નિષ્ણાત હતા-તેવું
 સૂચન કરે છે. નરવેષ વાળી (સરસ્વતી) ગણાતા હતા. તેમની
 રચેલી કલ્યાણમંદિર-સ્તોત્રની ૪૨૩ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા
 વડોદરાના પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરમાં છે. તેઓએ શ્રીમાલવંશી
 ઠક્કુર ખીષણની અભ્યર્થનાથી, વિ. સં. ૧૫૦૫ માં વૈશાખ શુ.
 ૮ ગુરુવારે સોમપ્રભાચાર્યના સિન્દૂરપ્રકર નામના પ્રસિદ્ધ કાવ્ય
 પર દૃષ્ટાંતોથી સરસ ૪૮૦૦ શ્લોકપ્રમાણ તાત્પર્ય ટીકા રચી
 હતી, જે એ જ વર્ષમાં પં. ધર્મદાસદ્વારા લખાઈ હતી. તેની સં.

સુગુરુ-પરંપર-ગાહાકુલયમિણં જો પઢઈ પચ્ચૂસે ।

સો લહઈ મળોવંદિયસિદ્ધિ સર્વં પિ ભવ્વજળો ॥ ૧૪ ॥

—એતિહાસિક જૈનકાવ્યસંગ્રહ(અભયજૈનગ્રંથમાલા પુ. ૮, પૃ.

૪૧-૪૨)માંથી સંશોધન કરી ઉદ્ધત.

૧૯૬૬ માં લિ. પ્રતિ વહોદરાના જૈનજ્ઞાનમંદિરમાં પ્ર. કાન્તિ-
વિજયજી મુનિરાજના સંગ્રહમાં છે.

આ જ વાચનાચાર્ય ચારિત્રવર્ધને કવિ કાલિદાસના સુ-
પ્રસિદ્ધ રઘુવંશ મહાકાવ્ય પર પળ શ્રીમાલવંશી શાહ સાલિ-
ગના પુત્ર અરઢકમલ્લની અમ્યર્થનાથી શિશુહિતૈષિની નામની
૮૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા રચી હતી, જેની પ્રતિ વહોદરાના
પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરમાં તથા સ્વંભાત વિ. મંઢારોમાં મલે છે.
પ્રો. પીટર્સનના રિપોર્ટ(૩, પૃ. ૨૧૦)માં આનો આઘન્ત ભાગ
પ્રકટ થયો છે.

આ જ ચારિત્રવર્ધન મુનિએ વિ. સં. ૧૫૧૧માં બૈ. શુ.
૧૧ તિથિએ સુપ્રસિદ્ધ નૈષઢકાવ્યની ટીકા રચી હતી.

આ જ ચારિત્રવર્ધનાચાર્યે પાંડુધ્મંડલાસંઢલ-સ્થાપનાચાર્ય,
કર્પૂરચીરધારાપ્રવાહ વિગેરે વિરુઢધારી ઉઢાર ઢેસલના વંશમાં,
ચેવટ(ચેસટ) ગોત્રમાં થયેલા વરઢેવ-સંતાનીય શાહ ભરવના
પુત્ર શાહ સહસ્રમલ્લની અમ્યર્થનાથી શિશુપાલવઢ-મહાકાવ્યની
ટીકા પળ રચી હતી, જેની ત્રુટિત (૮ મા, ૧૧ મા સગની)પ્રતિ
વહોદરાના પ્રાચ્યવિદ્યામંદિરમાં છે.

એ ટીકાઓમાં ઢેવી પદ્માવતી તથા શારઢા ઢેવીનાં મંગલ
સંસ્મરણો દષ્ટિગોચર થાય છે. તેઓએ ૧૩ પઢોની પ્રશસ્તિથી
પોતાની ગુરુ-પરંપરાનો પરિચય કરાવ્યો છે, તેમાં સૂચવ્યું છે

કે—“ જિનવલ્લભ સુગુરુના વંશમાં સિદ્ધાન્ત-શાસ્ત્રાર્થના જાણ, ગર્વિષ્ઠ પ્રતિવાદીરૂપી હાથીઓની ઘટાને પરાસ્ત કરવામાં સિંહ જેવા, વિવિધ નવ્ય રમણીય કાવ્યોની રચના કરનાર, વિચારણીય વિશુદ્ધ પ્રજ્ઞાવાળા, વિજ્ઞોથી નમન કરાવેલા પ્રૌઢ-પ્રતાપી સૂરિરાજ જિનેશ્વર થઈ ગયા. તેમના શિષ્ય સૂરીશ્વર જિનસિંહસૂરિ થયા, જે પ્રાણિ-સમૂહના હિતાર્થ-સંપાદનમાં કલ્પવૃક્ષ જેવા અને વિપક્ષ-વાદીરૂપી હાથીઓને પ્રતિહત કરવામાં પંચાનન જેવા હતા. તેના પદ્મરૂપી પૂર્વાચલ પર સૂર્ય જેવા સૂરિ-પુરંદર જિનપ્રભ થયા, જેમની જીભને બુધેન્દ્રોષ વાગ્દેવતા(સરસ્વતી)ના આસ્થાનપદ્મ તરીકે વર્ણવી હતી.

તેમની પછી પોતાની બુદ્ધિવડે બૃહસ્પતિને તર્જના કરનાર, નિરુપમ સમરસરૂપી દ્રવ્યવાળા, જયશાલી સૂરિવર જિનદેવસૂરિ થયા. ” ત્યારપછી થયેલા જિનમેરુસૂરિ, જિનહિતસૂરિ, જિનસર્વસૂરિ, જિનચન્દ્રસૂરિ, જિનસમુદ્રસૂરિ, જિનતિલકસૂરિ

૧. “ વંશે શ્રીજિનવલ્લભસ્ય સુગુરોઃ સિદ્ધાન્તશાસ્ત્રાર્થવિદ્
દર્પિષ્ઠપ્રતિવાદિકુઞ્જરઘટા-કળ્પઠીરવઃ સૂરિરાટ્ ।

નાનાનવ્ય-સુભવ્યકાવ્યરચનાકાવ્યો વિભાવ્યામલ-

પ્રજ્ઞો વિજ્ઞાનતો જિનેશ્વર ઇતિ પ્રૌઢપ્રતાપોઽભવત્ ॥ ૧ ॥

શિષ્યસ્તદીયોઽજ્ઞાનિ જન્તુજાતહિતાર્થસમ્પાદનકલ્પવૃક્ષઃ ।

વિપક્ષવાદિદ્વિપ-પશ્ચવક્ત્રઃ સૂરીશ્વરશ્રીજિનસિંહસૂરિઃ ॥ ૨ ॥

અને જિનહિતસૂરિના શિષ્ય કલ્યાણરાજ ઉપાધ્યાય(પોતાના ગુરુ)નો પરિચય કરાવ્યો છે.

જિનપ્રભસૂરિના સંતાન-પરિવારમાં થયેલા અનેક મુનિઓ-
 એ પરિશિષ્ટપર્વ વિગેરે અનેક પુસ્તકો લખાવ્યાં હતાં, જેમાંનાં
 કેટલાંક હાલમાં પણ દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

વિ. સં. ૧૫૮૫ વૈ. શુ. ૫ ગુરુવારે જિનપ્રભસૂરિના
 પરિવારમાં થયેલા મુનિરાજના ઉપદેશથી શ્રીમાલવંશી સત્પુત્ર-
 વતી શ્રાવિકા રૂપાઈએ સચિત્ર કલ્પસૂત્ર અને કાલકાચાર્ય-
 કથાનું પુસ્તક લખાવ્યું હતું. જિનપ્રભસૂરિના સંતાનમાં
 થયેલા જિનચંદ્રસૂરિના સમયમાં ડ. સાગરતિલકના શિષ્ય
 સમયધ્વજોપાધ્યાયને શ્રાવિકા પૂરીએ સમર્પિત કરેલું ઉપર્યુક્ત
 ડ. લિ. પુસ્તક બીકાનેરના જયચંદ્રજીના મંડારમાં વિદ્યમાન છે.

વિક્રમની સત્તરમી સદીમાં

વિ. સં. ૧૬૩૧માં જ્યે. વ. ૧૨ બુધવારે જિનપ્રભસૂરિના

તત્પટ્ટપૂર્વાદ્રિસહસ્રરશ્મિર્જિનપ્રભઃ સૂરિપુરન્દરોઽભૂત ।

બાલદેવતાયા રસનાં યદીયામાચ્છાદ(સ્થાન)પટ્ટં જગદુર્બુધેન્દ્રાઃ॥૩॥

તદનુ જિનદેવસૂરિઃ સ્વશેષુષીતર્જિતત્રિદશસૂરિઃ ।

નિરુપમસ(શ)મરસમૂરિઃ સૂરિવરઃ સમજનિષ્ઠ જયી ॥ ૪ ॥ ”

—ચારિત્રવર્ધનાચાર્યની સિન્દૂરપ્રકર-ટીકા, નૈષધમહાકાવ્ય-
 ટીકા વિગેરેની પ્રશસ્તિમાં.

સંતાનમાં થયેલા વા. ખારતીચંદ્રના શિષ્ય ખાનુતિલકે લિખિત ગુણસ્થાનપ્રકરણ-ટીકા ચુનીમં. માં ઉપલબ્ધ થાય છે.

વિ. સં. ૧૬૩૫માં કા. વ. ૭ ગુરુવારે જિનપ્રમાચાર્યના અન્વયમાં થયેલા દેવતિલક મુમુક્ષુજિનપ્રમસૂરિની પર્યુષણા-કલ્પ-પંજિકા(ગ્રં. ૩૦૪૧)ની પ્રતિને આગરા રાજધાનીમાં લેખી હતી.

વિ. સં. ૧૬૪૧માં વીજા શુચિમાસ શુ. ૬ શુક્રવારે, કમલા(પદ્મા)દેવીના વર-પ્રસાદપાત્ર જિનપ્રમાચાર્યના અન્વ-યમાં થયેલા જિનહિતસૂરિના શિષ્ય આદિદેવમુનિજિ સિંધા-નકપુરમાં જિનખાનુસૂરિના સમયમાં લિપીકૃત સમયસાર નાટક વૃત્તિની પ્રતિ બીકાનેરમાં જયચંદ્રજીના મંડારમાં વિદ્યમાન છે.

વિક્રમની અઢારમી સદીમાં.

વિ. સં. ૧૭૨૬માં ફા. શુ. ૧૦ શ્રીમાલી સ્વરતર-ગચ્છમાં જિનપ્રમસૂરિના સંતાનમાં થયેલા ડ. લલ્લિયરંગના શિષ્ય પં. નારાયણદાસની પ્રેરણાથી કવિ હેમરાજે રચેલી સટીક નયચક્રની વચનિકા(ભાષા) બીકાનેરના દાનસાગરજીના સંગ્રહમાં ઉપલબ્ધ થાય છે.

વિશેષ અન્વેષણ કરવામાં આવે તો પ્રભાવક જિનપ્રમસૂરિની શિષ્ય-પરમ્પરાનો વીજો ઇતિહાસ મળ્યા સંભવ છે, પરંતુ અતિ વિસ્તારના મયથી અહિં આટલા સંશોધનથી સંતોષ માનીશું.

આ નિબંધની પુનરાવૃત્તિના પ્રસંગે પૂર્વોક્ત કલ્પો ઉપરાન્ત
 જિનપ્રભસૂરિ-પ્રબંધ (સં.)ની લગભગ
 ઉપસંહાર મળતી બે પ્રતિયો ઉપલબ્ધ થઈ હતી [૧]
 વડોદરા આ. જૈન જ્ઞાનમંદિરની પ્ર.

કાન્તિવિજયજી મુનિરાજના સંગ્રહની, તથા [૨] વિ. સં. ૧૮૯૫
 મુંબઈમાં, અને વિ. સં. ૧૯૨૨માં અજીમગંજમાં લેખાલ પરથી
 અગરચંદજી નાહટાએ બીકાનેરથી મોકલાવેલી નવલ. તથા
 જિનહરિસાગરસૂરિજીએ પાછલથી મોકલાવેલ પ્રાકૃત પ્રબંધની
 પ્રતિ, જિનપ્રભસૂરિની તથા તેમની શિષ્ય-પરંપરાની કૃતિઓ અને
 સ્વરતરગચ્છની અન્ય સં. ગુ. પટ્ટાવલીઓ, ઉપદેશસપ્તતિ, શ્રાદ્ધ-
 વિધિ, શુભશીલગણિનો કથાકોષ (છાળી જૈન જ્ઞાનમંદિરની
 હ. લિ. પ્રતિ), ઉપદેશકલ્પવલ્લી, ઉપદેશતરંગિણી વિગેરે
 અનેક ઐતિહાસિક સાધનો સાથે સમન્વય કરી લીધેલા તેમાંના
 ઉપયોગી અંશો આ નિબંધમાં યોગ્ય સ્થાને દૃષ્ટિગોચર થશે અને
 ઉપયોગી જણાશે-એવી આશા છે.

આ પ્રયત્નથી મહમ્મદ તઘલકના સમકાલીન પરિચિત
 ઇન્ને બતૂતા જેવા પરદેશી ઇતિહાસ-લેખકે ન જણાવેલી,
 ‘ મિરાતે મુહમ્મદી (ઉર્દૂ),’ ફીઆઉદ્-દીન બરનીની ‘તારીખ-
 ઇ-ફીરોજશાહી’, તથા ‘દી ક્રૉનીકલ્સ ઑફ દિ પઠાન કિંગ્ઝ
 ઑફ દિલ્હી’ ‘સુલતાનસ ઑફ દેહલી’ ‘દી ટ્રૉહલર ઑફ
 ઇસ્લામ’ ‘કેમ્બ્રીજ હિસ્ટરી ઑફ ઇન્ડિયા,’ ‘ઑક્સ-

ફર્ડ હિસ્ટરી ઑફ ઇન્ડિયા ' જેવાં ઇતિહાસિક પ્રમાણભૂત મનાતાં ઇંગ્લીશ પુસ્તકોમાં ન જોવામાં આવતી, છતાં મુહમ્મદ તુઘ(ગ)લકના સમકાલીન અને ગાઢ પરિચયમાં આવેલા આ દેશના વિશ્વસનીય અન્ય લેખકોએ પ્રાચીન પ્રા. સં. માં લખી રાखेलી તેમની સાથે સંબંધ ધરાવતી, જૈનશાસનને ગૌરવ આપતી, જિનપ્રભસૂરિની પ્રામાણિક ઇતિહાસિક અનેક ઘટના પ્રકાશમાં આવે છે-એ ઇતિહાસવિજ્ઞો વાંચી-વિચારી શકશે. પુરા-તત્ત્વ-પ્રેમી ઇતિહાસના અભ્યાસીઓને મધ્યકાલીન ભારતના તથા દિલ્લીશ્વર પાતશાહોના ઇતિહાસના અભ્યાસમાં, જૈન આચાર્યોનો અને જૈન ગૃહસ્થોનો અપ્રકટ ઇતિહાસ ઉકેલવામાં, હિન્દુ-મુસ્લીમ-કલહ નિવારવામાં, પરસ્પર સહાનુભૂતિમરી મૈત્રી વધારવામાં અને શુભપ્રેરણાઓ આપવામાં આ પ્રયત્ન યત્કિંચિત્ત્વ ઉપકારક થશે; તો લેખક પોતાનો વર્ષોનો પ્રયત્ન સફલ થયો સમજશે.

—લા. મ. ગાન્ધી.

‘ જિનપ્રભસૂરિ અને સુલતાન મહમ્મદ ’

આ નિબંધમાં આવેલાં ઇતિહાસિક નામોની અનુક્રમણિકા.

ઐ. નામ	પૃષ્ઠ.	ઐ. નામ	પૃષ્ઠ.
અકબર	૨, ૧૮	અન્યયોગવ્યવચ્છેદ	૪
અચલ	૪૨	અપભ્રંશકાવ્યત્રયી	૨૭, ૭૭
અજમેર	૧૨૬, ૧૪૪	અમયકુમારચરિત	૨૮
અજયમેર=અજમેર		અમયદેવ સૂરિ	૧૩૪
અજિતનાથ-મૂર્તિ	૮૩, ૮૧	અમિધાનરાજેન્દ્ર	૨૧, ૪૪
,, વિધિચૈત્ય	૧૦૬-૧૦૭	અમિધાન-સંગ્રહ	૩૩, ૧૧૬
અજિત-શાંતિ-સ્તવ-વૃત્તિ	૭	અભિનંદનજિન(મૂર્તિ)	૮૩
અજિમગંજ	૧૬૪	,, કલ્પ	૨૦
અણહિલવાડ=પાટણ		અમૂલ્યવિહાર	૧૦૦
અણહિલ્લપુર=પાટણ		અંબદેવ સૂરિ	૪૨, ૧૦૭
અનુયોગચતુષ્ટયવ્યાખ્યા	૧૧૪	અંબા=અંબિકા	
અનેકાર્થરત્નમંજૂષા	૧૧૪	અંબિકાદેવી(પ્રતિમા)	૧૪, ૧૦૨
અંતરિક્ષપાર્શ્વ-કલ્પ	૨૦	,, કલ્પ	૨૧

पे. नाम	पृष्ठ	पे. नाम	पृष्ठ
अयोध्या	६, ७	आचार-दिनकर	१४९
„ तीर्थ-कल्प	२०	आत्मारामजी	
अरजिन-विंब	९३, ९४, ८३	जैनज्ञान-मंदिर	२९, ६७
अरडकमलल	१६०	आदन (पढन)	१३३
अरिष्टनेमि-कल्प	२०	आदिगुप्त-शिष्य	१०
अर्बुकपुर	८९	आदिजिन-मूर्ति	२८, ८२-
अर्बुदतीर्थ-कल्प	१९		८७, १०६
अर्यापुर	८२	आदिदेव मुनि	१६२
अर्हच्छ्रीचूडामणि	१४७	आम्रदेव=अंबदेव सूरि	
अलपखान	१०६-१०७	आरामकुंड-पद्मावती-कल्प	२१
अलावदीन (ण)	७९, ७६,	आशापल्ली=आसावल्ली	
	१०३. १०८. ११४	आशापुर	८२
अलाउद् दीन = अलावदीन		आसावल	२७, १०४
अल्लावपुर दुर्ग	४७, १५५	आसावल्ली=आसावल	
अवंती=मालवा		आसीनगर	३०
अश्वारवबोध-कल्प	१९	इंद्रहंस गणि	१२०, १२२
अष्टापदतीर्थ-कल्प	२०	इब्न बतूता	१६४
असूअग मलिक	३५	उज्जयंत = गिरनार	
अहम्मदावाद	१०४	„ तीर्थ-कल्प	१९
अहिच्छत्रा-कल्प	१९	उज्जयिनी = उज्जैणी	
आगरा	५२, १६२	उज्जैणी	२०, ८२, १४४, १४५

ऐ. नाम	पृष्ठ	ऐ. नाम	पृष्ठ.
उदयप्रभ सूरि	४	ऐ. जैन काव्य-संग्रह	१९१,
उदयाकर गणि	७		१९६, १९९
उपकेश गच्छ	४२, ५३, १०१,	ऐन्द्रीपुर	८३
	१०४, १०७	ओंकारपुर(जी)	८६, ९२-९४
उपदेश-कल्पवल्ली	१२०, १२२,	,, मांधाता	८६
	१३३, १६४	ऑक्सफर्ड हिस्टरी-	
,, तरंगिणी	११६, १२५, १३४	ऑफ इंडिया	१६४
,, माला-लघुवृत्ति	३६	ओसवाल=ऊकेश	
,, सप्तति	६, ९, ५९, ६१, ७३,	कक्क सूरि	४२, ५३, १०१,
	११८, १३२, १६४		१०४, १०७
उपसर्गहरस्तोत्र-वृत्ति	८	कंजरोटपुर	४२, ५३,
उरंगलपुर	५४, ८५		१०१, १०४
,, जिनालय	५४	कथाकोश-पंचशतीप्रबंध	
उल्लखान	१०४	कन्नानपुर	१०७, १०९,
उल्ल[ग]खान	५४		१४८, १५६
ऊकेश वंश (ज्ञाति)	२७, १०१,	कन्नानयनयर	२५, २६, २९,
	१०६, १२२, १३०, १३४		३०, ५८, १०५, १५१
ऋषभजिन-स्तवन	१८	,, वीर	३७, ३८, ५९,
एपिग्राफिया इंडिका	१४१		६८, १०१
ऐतिहासिक गूर्जर काव्य-संचय		,, कल्प	२०, २५, २६, १०९,
	४२, ७७		१५१

पे. नाम	पृष्ठ	पे. नाम	पृष्ठ
,, परिशेष ३३, ३९, ४०, ५८		कल्याणपुर	१०९
कन्यानयनीय=कन्याणय		कल्याणमंदिर-टीका	१५९
कपर्दियक्ष-कल्प	२०	कल्याणराज उ.	१६१
कमलादेवी=पद्मावती		कष्टभंजन	९६
कयंबास स्थल	२९	काकर	७३
करनाल	१०९	कांगरा (डा)	१४१
करहेटक	८३	कातंत्रदुर्गपदप्रबोध	७७
करहेडा=करहेटक		कातंत्र-विभ्रम-टीका	५, ७
कर्णदेव	१०४, १०५	कानानूर=कन्याणयनयर	
कर्णाट	१०२, १०५	कान्हड=कन्याणयनयर	
कर्पूरचीरधाराप्रवाह	१०२, १६०	,, महावीर=,, महावीर	
कलंदर	१४५, १४६	कान्हडदे-प्रबंध	१०६
कलिकुंड तीर्थ-कल्प	२०	काफूर मलिक	३५, १०३
कल्पप्रदीप=तीर्थकल्प		कामलता	१३३
कल्पसूत्र	१५५, १६२	कांपिल्यपुर-कल्प	२०
,, कलिका	८	कायस्थ	५
,, कल्पलता	८	कालकाचार्य-कथा	१५५, १६२
,, किरणावली	८	कालिकापुराण	१४४
,, दीपिका	८	कालिदास	१६०
,, पंजिका	७, १६२	कालिय	१०८
,, सुबोधिका	८	काव्यमाला	१३, १६, १४२

પ્રે. નામ	પૃષ્ઠ.	પ્રે. નામ	પૃષ્ઠ.
કિલિવાળા	૧૩૭	ક્ષેત્રસમાસ	૧૧૧
કીર્તિકૌમુદી	૯૦	સંડવા-સંડોહ	
કુડંગેશ્વરતીર્થ-કરુપ	૨૦	સંડેલપુર	૧૧૦
કુતુબદીન	૧૪૨	સંડેલવાલ	૧૪૦
કુતૂહલખાન-ક્યુતલખાન		સંડોહ	૮૪
કુંથુજિન-વિંચ	૧૩, ૧૪, ૮૪	સંભાત=સ્તંભતીર્થ	•
કુમારગણિ કવિ	૨૭	,, શાંતિનાથ જૈનમંડાર	૧૮, ૬૬
કુમારપાલ	૮૦, ૮૧	સરતરગચ્છ (ગણ)	૪, ૩૧,
,, ચરિત્ર	૧૧૧, ૧૧૨	૪૦, ૧૧, ૧૦૬, ૧૧૧, ૧૧૩	
કુલધર	૧૧૬	,, પટ્ટાવલી	૩, ૪, ૭૬, ૭૮,
કુલપાક	૨૦	૧૬૩, ૧૬૪	
કૃષ્ણર્ષિગચ્છ	૧૧૧	,, (બૃહત્)	૪
કેમ્બ્રીજ હિસ્ટરી ઓફ ઇન્ડિયા		,, (લઘુ)	૩૧, ૭૧-૭૮,
૨૬, ૩૦, ૪૬, ૧૬૪		૧૬૩	
કોકા પાર્શ્વનાથ-કલ્પ	૨૦	સરસાણી	૧૩૧
કોટાકોટિ	૮૦	સરહ	૧૧૦
કોમલ સૂરિ	૧૩૨	સાજેજહાં મલિક=સુવાજાજહાન	
કોસલા=અયોધ્યા		સાપરરાજ	૧૦૬
કોહંડિયદેવી-કલ્પ	૨૦	સુરાસાણ	૧૨૮, ૧૪૧
કૌશાંબી તીર્થ-કલ્પ	૨૦	સેતરપાલ	૭૧
ક્યૂતલખાન	૪૬	સેતલ	૧

दे. नाम	पृष्ठ.	दे. नाम	पृष्ठ.
खेतलदेवी	१३६	गूर्जरेश्वर	९१
रुवाजाजदान्	५२	,, पुरोहित	९०
गच्छमतप्रबंध	३९	,, महामात्य	९०
गज संघपति	११, ६७	गोगपुर	८६
गज्जणवइ (वी)	१०३	ग्यास्-उद्-दीन तघलक	३१
गणितसार	८७	घोषकीपुर	८२
गिरनार तीर्थ	३४, ५५, ६९, ८२, ८७, ११७	चतुरशीतिप्रबंध	४३
गुजरात	१९, २७, ६१, ६८, ९०, १०३-१०५, ११५	चतुर्वर्गचिंतामणि	९२
गुणभद्र सूरि	११०	नतुर्विंशतिजिनानंदस्तुति	४५, ६१
गुणशेखरसूरि	३८, ४०	चतुर्विंशतिप्रबंध-प्रबंधकोश	
गुणस्थान-स्वरूप (क्रमारोह)	११५	चन्द्र (ठ.)	१०८, १०९
,, टीका	१६२	चंद्रकपुरी	८३
गुरुगुणषट्त्रिंशत्		चंद्रकीर्ति	११३
षट्त्रिंशिका	११५	चंद्रगच्छ	१५६
गुर्वावली	११, ६७, ७८, ७९, ८९	चंद्रतिलक उ.	२७
गूर्जरधरित्री=गुजरात		चंद्रप्रभ जिन (मूर्ति)	८४, ८६
,, राजहस्त्यंकुश	९१	चंद्रवंशी	९१
		चंद्रानक	८४
		चंपापुरी तीर्थ-कल्प	२०
		चारित्रवर्धन	१४९, १६०, १६२
		चारूप	८५

ऐ. नाम	पृष्ठ.	ऐ. नाम	पृष्ठ.
चाहुयाण=चौहाण			૬૭, ૧૧૮
चिक्खल पुर	૮૩	,, बीरमंदिर	૧૧
चित्तवड=चित्तोड		जठुय (जेठवा) राजपूत	૩૦
चित्रकूटाचल=चित्तोड गढ		जयचंद्रजी-भंडार	૧૬૨
चित्तोड ૮૪, ૧૦૪, ૧૦૫		जयसिंह राजा	૮૦, ૯૭
चेलकपुर	૮૬	जयसिंह सूरि	૯૦, ૧૦૬, ૧૧૧, ૧૧૨
चेल्लणपार्श्व-कल्प	૨૦	जयसिंहपुर	૮૩
चैत्य	૪૨	जलपद्र	૮૩
चैत्यवासी	૩४	जसोवद्धण=यशोवर्धन	
चोल देश ૨४, ૨६, ૧०९		जाजअ	૨९
चौहाण कुल	૨८	जाधव-यादव	
छंदःकोश	૧૧५	जालंधर	૮५
छाजू शाह	४१	जालोर ७६, ૧૦१, ૧०६	
जगचंद्र सूरि	૬६	जावड शाह	૨८
जगसीह=जगत्सिंह		जावालिपुर=जालोर	
जगत्सिंह ૩६, ४३,		जिनचंद्र सूरि (१)	૨
૧૧५-૧३०		,, (२)	૧०६
जंगल गोत्र	૧४१	,, (३)	૧११
जंगल देश	૧४०	,, (४)	૧३४
जंगलया	૧४०	,, (५)	૧४५
जंघराळ नगर ૧૧, ૬३-			

ऐ. नाम	पृष्ठ.	ऐ. नाम	पृष्ठ.
जिनचंद्र सूरि (६)	१५७	१३४, १३६, १४२-१६४	
„ (७)	१६१	„ प्रबंध (प्रा. सं.) ६५, ७२,	
„ (८)	१६२	७४, ७८, ११६, ११७,	
जिनतिलक सरि	१६१	१३३, १३४	
जिनदत्त सरि	१३४, १४५	जिनभानु सूरि	१६२
„ चरित्र	१५४	जिनमेरु सूरि १५७, १५८, १६१	
„ मूर्ति	७७	जिनवल्लभ सूरि	१३४, १६१
जिनदेव सूरि ३२-३६, ४७,		जिनसमुद्र सूरि	१६१
१५३-१५८,		जिनसर्व सूरि	१६१
१६१, १६२		जिनसिंह सूरि ४, ३१, ३७, ३८,	
जिनपति सरि २७, २८, १३४		७५-७८, १३६,	
१५७, १५८		१३७, १५६-१५८,	
„ रास	२६	१६१, १६२	
जिनपाल उ.	२७	„ स्तवन	१७
जिनप्रबोध सूरि ७७, ७८, १३४		जिनसुंदर सूरि	४५
जिनप्रभ सूरि (आगमिक) ३		जिनहित सूरि	१५८, १५९
जिनप्रभ सरि (खरतरगच्छीय) १,		१६१, १६२	
३-१०, १८, १९,		जिनेश्वर सूरि (१)	१३४
२१-२४, ३१-४७,		जिनेश्वर सूरि (२) ८, २७, ७६-	
५१-७६, १०४-१०६,		७८, १३४, १३६	
१०६, ११५, ११७,		१५७, १६१	

પે. નામ	પૃષ્ઠ.	પે. નામ	પૃષ્ઠ.
જિનેશ્વરસૂરિ-ગાસ	૭૭	જૈનસ્તોત્રસંદોહ	૧૨, ૧૪, ૧૧-૧૭
જીરાપુર	૮૩	જૈનસ્તોત્રસમુચ્ચય	૧૧, ૧૭, ૧૮
જીર્ણદુર્ગ=જૂનાગઢ		જોશ્વસ=જ્યોતીરસ	
જૂનાગઢ	૮૪	જોગ(ગિ)ળો (૬૪)	૧૪૩
જેસલ	૧૦૬	જોગ(ગિ)ળી-પીઠ	૧૪૪
જેસલમેર	૨૬	જ્ઞાતાસૂત્ર	૬૬
,, જૈનમંડાર	૧	જ્ઞાનકલશ મુનિ	૧૧૧
,, ગ્રંથસૂચી	૧, ૨૭, ૭૭	જ્ઞાનચંદ્ર	૪૩
જેત્રપાલ	૯૧	જ્યોતીરસ	૨૮
જૈનગ્રંથાવલી	૨૬, ૩૨	જ્વાલામુખી (યોગિની)	૧૪૧
જૈનતીર્થ-રક્ષા પદ્ધતિ	૩૪	,, સ્તોત્ર	૧૪૧, ૧૪૨
,, દર્શન	,,	જ્ઞાણદેવ	૮૭
જૈનધર્મનો પ્રાચીન ઇતિહાસ	૨૬, ૩૧, ૪૪	જ્ઞીઆરદ્-દીન ઘરની	૧૬૪
જૈન સાહિત્યસંમેલન રિપોર્ટ	૨૬, ૪૧	ટકારિકા	૮૧
જૈનસાહિત્યમે ઇતિહાસકે		ટી(ટી)પુરી તીર્થ	૬
સાધન	૨૬, ૪૧	,, સ્તોત્ર	૯
જૈનસાહિત્ય-સંશોધક	૧૮	ઠક્કુર કુલ	૧
જૈનસ્તોત્રસંગ્રહ	૧૭	દમોદર	૮૪
		હીસાવાલ જ્ઞાતિ	૬૬
		દિલ્લી (દીલી)=દિલ્લી	

पे. नाम	पृष्ठ.	पे. नाम	पृष्ठ.
ढोरसमुद्र	८५	तुग(घ)लकाबाद	३१, ३५
तघलक=तुगलक		तुरक २, २९, ३१, ४२, ५४, ६९	
तंत्रसार	१४५	दक्षिण देश (मंडल)	१९, २६,
तपागच्छ (पक्ष)	१०, ११, १८,		३०, ४२, ९०, १०९
	४५, ५८-६७, ११५-	दंडवीर्य	११६
	११८, १३२, १४५	दफरखान	११५
,, पट्टावली	६७, ७९	दर्भावतिका=डभोड	
तपोटमतकुट्टनशतक	७, ६७	दाशरथिपुर=अयोध्या	
ताजदीन मलिक-सरई	३५	दाहडपुर	८३
ताजल मलिक	४६	दि क्रोनिकल्स ऑफ	
तापी	९०	दि पठाण किंग्ज्	
तांबी (श्रीमाल-गोत्र)	४, १३६	ऑफ दिल्ली	१६४
तारापुर	८५	दिल्ली	५, ७, ९, २३, ३०-३६,
ताहूलणपुर	८३		३९, ४३, ४५, ५२, ५८,
तिलंग देश	५४		६०, ६९, ७१, ७५, १०१,
तिलंगाधिपति	५४, १०२, १०५		१०४, १०९, ११४, ११८,
तिहुणसिंह	३६		१२८, १२९, १३७, १४४,
तीर्थकल्प	९, १८, २१, २५,		१४५, १५२-१५६
	३६-३८, ५३	दिल्लीश्वर	२, १८, २२, २३,
तीर्थनामसंग्रह	२०		७७, १०९
तुग(घ)लक		दीनार मलिक	४८

ऐ नाम	पृष्ठ.	ऐ. नाम	पृष्ठ.
दीपालिका-कल्प (१)	९	द्वयाश्रय महाकाव्य	१४४
„ (२)	४२	धनियावी	८३
दीशापाल=डीसावाल		धनपाल (पं.)	१४७
दुर्ग	८३	धनमातृकापुर=धनियावी	
दुबीरखान	४६	धंधकलस (कुल)	१०८
देइ	९१	धर्मकीर्ति गणि	७८
देपालपुर	८९	धर्मघोष सूरि ७८, ७९, १४९	
देवगिरि ६, ९, ३१, ३६, ४१-		धर्मदास	१९२
४९, ७८, ८०, ८९,		धवलक=धोळका	
८९-९३, ९९, १०१,		धातुपाठ-वृत्ति ११३, ११४	
१०४, ११९-१२२, १९९		धारा	८२
देवतिलक १६२		धाराधर (पं. जोषी) ३१, ३२	
देवपालपुर=देपालपुर		धी ट्रूहलर ऑफ इस्लाम १६४	
देवाधिदेव=महावीर		धोळका	८४
देवेन्द्रसूरि (१) ६६, ७८		नमिनाथ (मूर्ति)	८४
„ (२) ४१		नयचक्र-वचनिका १६३	
देसलवंश १६०		नयचंद्र कवि १०६	
देसल शाह १०१-१०३, १०७		नर्मदा ९३	
देहली=दिल्ली		नलपुर ८०	
दोलताबाद=देवगिरि		नलायन महाकाव्य ११९	
द्रोणत ८९			

ऐ. नाम	पृष्ठ.	ऐ. नाम	पृष्ठ.
नागदा=नागहृद		,, कस्य	२०
नागपुर	८४	पञ्चमिणि देवी=पद्मावती	
नागपुरीय	११४	पञ्चलिङ्गी-विवरण	२७
नागलपुर	८९	पञ्चशती-प्रबंध	९८, ६२, ६८,
नागहृद	८४		६९, ७२, ७४, १२०,
नागेंद्र गच्छ	४		१२२, १३२, १६४
नाभिनंदनजिनोद्धार प्रबंध	४२,	पटणा=पाटलिपुत्र	
	९४, १०१, १०४, १०७	पट्टावली	७६, १६४
नारायणदास	१६३	पत्तन=पाटण	
नासिकपुर-कल्प	२०, ८४	पद्मनाभ कवि	१०६
नासिक्य=नासिक(क)		पद्मावती	६, १०, ११, ९२, ७९,
निबस्थूर पर्वत	८२		१३६-१३८, १९४,
निर्वृति गच्छ	४२		१६०, १६२
नीमाड अंक	८६	,, चतुष्पदिका	१७
नीलकपुर	८४	परिशिष्ट पर्व	१६२
नेमिनाथ (मूर्ति)	६९, ८२-८६	पर्णविहार पुर	८४
,, फाग	४३	पर्यूषणाकल्प-कल्पसूत्र	४९
नैषधमहाकाव्य-टीका	१६२	पल्लहपुर-पालणपुर	
न्यायकंदली-विवरण	४४	पाटण	३३, ६३, ६६, ८९,
पइडाण पुर	२०, ३६, ८९		१०३, १०६, ११९,
			११७, १४८

ऐ. नाम	पृष्ठ.	ऐ. नाम	पृष्ठ.
,, जैनमंडार-ग्रंथसूची ३, १८		पूर्णभद्र गणि	२६
पाटलिपुत्र-कल्प	२०	पूर्णिमा गच्छ (पक्ष) ४३, ११९	
पांडु देश	१०२, १०५	पूर्वदेश-तीर्थ	१९
पांडुभूमंडलाखंडल-		पृथ्वीधर=पेथड	
स्थापनाचार्य	१६०	पृथ्वीराज	२७, २८
पाण्ड्यदेश-राजा	५४	पेठण=पइठ्ठाण	
पादलिप्त सूरि	८, ५६	पेथड शाह	४२, ७८, ८२-
पार्श्वनाथ (बिंब, मंदिर) ३०,			८६, १०१
	४२, ८१-८५	पेरोज=पीरोज	
पालणपुर	१३४, १३६	पोल्हाक(पोला)=पाल्हाक	
पालित्त=पादलिप्त सूरि		प्रकरणरत्नाकर	११-१३,
पाल्हाक	१३१, १३२		१५, १६
पावापुरी तीर्थ-कल्प	९, २०,	प्रतिष्ठान=पइठ्ठाण पत्तन	
	४४, ४५	प्रबंधकोश	४३, १३०
पिटर्सन-रिपोर्ट २४, २५, ३६,		प्रबोधमूर्ति गणि	७६
	३९, ४४, १६०	प्रबोधोदय वादस्थल	२७
पीरोज पातशाह	५९-६२,	प्रभाचंद्र सूरि	३३
	७१, ११०-११५,	प्रभावकचरित्र	३३
	११८, १२१, १२५,	प्रभासपाटण	८४
	१३३, १५१	प्रभोत्तरस्तनमाला-वृत्ति	४१
पूरी	१६२		

पे. नाम	पृष्ठ.	पे. नाम	पृष्ठ.
प्राचीन गूर्जरकाव्यसंग्रह	४२,	भट्टारक=जिनप्रभ सूरि	
	१०७	,, सराइ (पोसहशाला)	५१
प्राचीन जैनस्तोत्रसंग्रह	१६	भयहरस्तोत्र-वृत्ति	<
प्राचीन छेखमाला	१४१	भरत	११६
प्राच्यविद्यामंदिर	४०, ६७	भरुच=भृगुपुर	
फलवर्धी	<, ३४, ५५	भानुचंद्र उ.	१<
,, पार्श्व-कल्प	२०	भानुतिलक	१६२
,, स्तोत्र	<	भारतीचंद्र	१६२
फलोधी=फलवर्धी		भीम संघपति	<<
फीरूज=पीरोज		भीमदेव (१)	३३
फुरमान	१५३	,, (२)	६६
फेरु	१०७-१०९	भीमपल्लीक	१०१
बंदी-मोचन	३४, ५४	भुवनहित उ.	१११
बल्लादे राणी	७५, १३९	भृगुपुर	९०, ११२,
बिकानेर	१३४, १५१, १६२		११३, १४४
,, ज्ञानभंडार	७६, १६२,	भैरव	१६०
	१६३	भोज राजा	३३, १४७, १४८
बृहट्टिपनिका	२४	,, प्रबंध	११६
बृहत्संहिता	२८	मकुडी	<२
बृहद्गच्छ	११०, ११५	मगदूमई जहां	४९
बोहित्य शाह	५३	मगध	१११
ब्रह्मशांति यक्ष	१०५		

ऐ. नाम	पृष्ठ	ऐ. नाम	पृष्ठ
मंगलपुर	૮૩	मल्लिनाथ(मूर्ति)	૮૨, ૮૪, ૮૫
मंडप गिरि=मांडव गढ		मल्लिषेण सूरि	૪
मंडप दुर्ग= ,,		महणसिंह	૪૩, ૧૧૫,
मंडपाद्रि= ,,			૧૧૯, ૧૨૦,
मंडलीक	૧૦૪		૧૨૩, ૧૨७-૧૩૩
मथुरातीर्थ-उद्धार	૫૨	महम्मद तघलक (सुलतान,	
,, कल्प	૧૯	पातशाह) ૧, ૨, ૧૮, ૨૧-૨४,	
,, बात्रा	૫४	૩०-૩९, ४३-४८, ५१,	
मदन सूरि	૧૧૩	૫૨, ૫५, ६८, ७५, ૧०५,	
मदनसिंह=महणसिंह		૧૧०-૧૧२, ૧૧७, ૧૩८-	
मदुरा	૩०		૧५७, ૧६४
मध्यकपुर	૮४	महागणपति-स्तोत्र	૧४२
मध्यदेश-तीर्थ	૧९	महाधर	૧૩६
मम्माण शैल	૨८	महाराष्ट्र मंडल	૩५, ૧५५
मरुस्थली (मंडल)	૨६, ६२	महावीर-गणधर-कल्प	૨०
मलिक	૧५३	महावीर-मूर्ति	૩५, ५५, ५६,
,, वयो	૧૧૧		७६, ७७, ८१, ८४, ૧०३,
मलयेंदु सूरि	૧૧३		૧०५, ૧४८-૧५०
मल्लदेव	૩६	महेन्द्र सूरि	૧૧१-૧૧३
मल्ल वादी	५६	माणिक्यदेव-कल्प	૨०
मल्लाणा	७५	मांडव गढ	७९, ८०, ८२, ९५

पे. नाम	पृष्ठ.	पे. नाम	पृष्ठ.
मातंड	१९०	मेढ मंडळ	१९७
माथुर वंश	५	मेरुतुंग सूरि	४३
माधव	१०१	मेवाड(डी)	१०४, १३२
,, मंत्री	१०४	मौलाना=मल्लाणा	
मानदेव शाह	२६, २८	म्लेच्छपति	५९
मानभद्र सूरि	११०	यंत्रराज	११३
मांधातृमूळ	८३	यादव	९२
मालव देश (मंडल)	१९, ७८, ८२, ८८, ९७, ९८, १४४, १४७	युगादिजिन-मंदिर	६६
मालवराज	९७, १०३	योगिनी (६४)	१४४, १४५
मिथिला तीर्थ-कल्प	२०	,, पत्तन=दिल्ली	
मुकुटिका=मकुडी		,, पीठ=	,,
मुनिभद्र सूरि ४३, ११०, १११		,, पुर=	,,
मुनिसुन्दर सूरि ११, ६७, ७८, ८९		रघुवंश-टीका (शिशु-	
मुनिसुव्रत (मूर्ति) ३६, ८४, ८५		हितैषिणी)	१६०
मुल्लाणक	७१	रणथंभोर	१०४
मुह(मो)डासा	१०४	रत्न-परीक्षा	१०८
मुहणसिंह=महणसिंह		रत्नपाल	१३६
मुहम्मद=महम्मद		रत्नपुर	८५
मेघनाद	१४०	,, तीर्थ-कल्प	२०
		रत्नमंडन गणि	८२, ८९
		रत्नमंदिर गणि	११६

પે. નામ	પૃષ્ઠ.	પે. નામ	પૃષ્ઠ.
રત્નશેખર સૂરિ(૧) ૧૧૪, ૧૧૬		રૂપનગર	૮૪, ૧૧૪
„ (૨) ૧૧૬, ૧૧૯		રૂણાપુરી=રૂપનગર	
રત્નાકર	૯૯	રૂપાઈ	૧૬૨
રત્નાકરાવતારિકા-પંજિકા	૪૩	રૈવતક=ગિરનાર	
રવિવાટક	૧૦૧	લઙ્ઘિરંગ	૧૬૩
રંહસ્યકલ્પદ્રુમ	૧૬૪	લંબકર્ણીપુર	૮૪
રાઘવચૈતન્ય ૭૬, ૧૪૧-૧૪૩		લાળા સાધુ (શાહ)	૪૧
રાઘવદેવ=રાઘવચૈતન્ય		લાવણ્યપ્રસાદ	૯૦, ૯૧
રાંજગૃહી	૧૧૧	લીંબડી-જૈન જ્ઞાનંભડાર	૧૮
રાજપૂતાના	૧૯	લેખ-પદ્ધતિ	૯૦
રાજપ્રસાદ=શત્રુંજયતીર્થકલ્પ		વંકી (વાંકી)	૮૪
રાજશેખર સૂરિ ૪૩, ૪૪, ૧૨૯		વઞ્ઞસેન સૂરિ	૧૧૪
રાજસીંહ	૩૬	વટપદ્ર ૪, ૭૬, ૮૬, ૮૬, ૧૬૯,	૧૬૦
રાજસોમ	૧૮		૧૦
રાજાદિ-રુચાદિ-ગણ-વૃત્તિ ૯		વડથૂળ (?)	૯૦
રાજાધિગજ=મહમ્મદ		વડોદ(દ્રા)=વટપદ્ર	
રામદેવ (રાજા) ૭૮, ૯૦, ૯૧,		વડોદરા= „	
૯૭, ૯૮, ૧૦૧, ૧૦૨		વઢવાળ (? વઢવાળી)=	
રામદેવ (શેઠ)	૨૮	વર્ધમાન પુર	
રુદ્રપલ્લીય ગચ્છ ૩૮, ૪૧, ૪૩		વળથલી=વામનસ્થલી	
રુદ્રમહાલય	૯૯	વરંગલ=ઝરંગલ	
		વરદેવ	૧૬૦

पे. नाम	पृष्ठ.	पे. नाम	पृष्ठ.
वर्धनपुर	८३	विद्यानंद	७८
वर्धमान तीर्थ	१९८	विद्यापुर=बीजापुर	
वर्धमान पुर	८९	विद्युन्माली देव	८१
वलभी-मंग	१०३	विधिप्रपा	७
वस्तुपाल-तेजपाल-कल्प	२१,	विधिमार्ग	२७
	८१, ९०	विनोदकथा-संग्रह	४३
वागड देश	४, ७९	विन्धनपुर	८२
वाघेला	९०	विविधतीर्थ-कल्प=तीर्थकल्प	
वाणारसी=वाराणसी		विशालराज गणि	१०
वाणी	८६	विहार(क)-जिनमंदिर	८४, ९३
वामनस्थली	८४, १०४	बीजापुर	१४५
वाराणसी	१४१	,, बृहद्बृत्तान्त	२८
,, कल्प	२०	वीरजिन (बिब, विहार)	३७,
वास्तुसार	१०८, १०९	५१, ५६, ५८, ६७, ८३-८५,	
वाहड	९३		१००
विक्रन(म)पुर=विक्रमपुर		,, स्तोत्र-वृत्ति	८
विक्रमपुर	२६, ८२, ८६	वीरघवल	९०
विजयकटक	३६	वीरवल्ल (बल्लाल)	५४
विजययंत्र	६०, ६१	वीरिणि	१९६
विद्यातिलक मुनि	३३, ३८, ४०-	बीसल देव	९१
	४२, १५१	वृद्ध(बृहत्)क्षेत्रसमास	११

ऐ. नाम	पृष्ठ	ऐ. नाम	पृष्ठ
वेसટ गोत्र	૧૬૦	शाकंभरीश्वर	૧૪૨
वैभारगिरि तीर्थ-कल्प	૧૯	शाकिनी	૧૪૬
व्यवस्थापत्र	૧૬૪	शान्तिनाथजिन (बिंब) ૬૩, ૬૪,	
व्याघ्री-कल्प	૨૧	૮૨, ૮૩, ૮૬	
व्यारा=बिहारक		,, प्रासाद	૮૦
शक कुल	૩૯	,, चरित (महाकाव्य)	૪૩,
,, राजा	૩૯-૪૧	૧૦૯, ૧૧૧	
,, सैन्य	૬६	,, स्तवन	૧૮
शकाधिराज=महम्मद		शारदा (मूर्ति)	૧૦૨, ૧૬૦
शंखपुर	૮४	शार्ङ्गधर	૧૪૨
शंखपुर तीर्थ-कल्प	૨૦	,, पद्धति	,,
शत्रुंजय तीर्थ ૩, ૨૮, ૩४,		शिलादित्य	૧૦૩
૬६, ૬७, ૬८, ७६-७७,		शिव-शक्ति (मोती-जोड़ी)	૧૨૮
૮०, ૮६, ૮७, ૧૦६, ૧૧७		शिशुपालवध महाकाव्य	૧६०
,, छद्मार ૪૨, ૬४, ૧०७		शीलतरंगिणी	૪०, ૪૧
,, कल्प ૯, ૧९, ૨१-૨४,		शुद्धदंती तीर्थ-कल्प	૨०
૩४, ૧०६		शुभशील गणि	૬८, ६२, ६८-
,, सेवक	૩	७४, ૧૧६, ૧૧७,	
शत्रुंजयावतार	૮२	૧२०, ૧૩३	
शाहाबुद्-दीन (पोरी)	૨८	शेख	७६
		श्राद्धविधि	૧૧६, ૧૧९

पे. नाम	पृष्ठ.	पे. नाम	पृष्ठ.
आवस्ती-तीर्थकल्प	२०	समयसार नाटक-वृत्ति	१६२
श्रीधर	४४	समयसुंदर	१८
श्रीपालकथा=सिरिवालकहा		समरसिंह ४२, ५४, १०४,	
श्रीमालवंश(शी) १३४, १३५,		१०६, १०७	
१५९-१६३		,, रास ४२, १०७	
,, संघ १३४, १३५		समवसरण-कल्प	२०
श्रीरंगम् टापू (पट्टन)	२६	समियानक	१०६
श्रेणिकचरित्र (द्वयाश्रय) ७		संप्रति	८०, ८१
संघतिलकाचार्य ३८, ४०-		संबोधसत्तरी	११५
४३, १४८		सम्यक्त्वसप्तति-वृत्ति ३९, १४८	
संघपट्टक-टीका	२७	सरस्वती-कोश (७)	८८
सत्तसय देश १०५		सरस्वतीपत्तन=पाटण	
सत्यपुर-तीर्थकल्प २०, १०४		सलक्षणपुर	८३
सत्या(सच्चाइ-सच्चिकादेवी)		संसारचंद्र	१४१
१०२		सहजा शाह ४२, १०१, १०२	
सत्र ९३, ९४		सहणासदुरद्दीन(नासरुद्दीन) १११	
संतिकर स्तवन १४५		सहस्रमल्ल	१६०
संदेहविषौषधि ७		साइपुर	३१
सपादलक्ष १०४, १२६, १२७		साइबाण	५०
सप्त तिशतस्थान ११		साकेतपुर=अयोध्या	
समयध्वज १६२		सागरतिलक	१६२

ऐ. नाम	पृष्ठ	ऐ. नाम	पृष्ठ
साचोर	૧૦૩, ૧૦૫	सिंहा(घा)नक	૮૩, ૧૬૨
साधुप्रतिक्रमणसूत्र-वृत्ति	૯	सीइड	૧૧૪
सामंत	૪૩	सुकृतसागर काव्य	૮૨, ૮૯, ૧૦૧
सारस्वतपत्तन=पाटण		सुगुरु-परंपरा-गाथाकुलक	૧૫૯
सारूआर घाट प्रासाद	૧૦૦	"	गीत ૧૫૯
सालिग	૧૬૦	सुमटपाल	૧૩૬, ૧૩૭
साहबदीन=शहाब्-उद्-दीन		सुमति गणि	૨૭
साहण	૩૬	सुरगिरि=देवगिरि	
सिकंदर	૧૧૪	सुरत्राण=सुलतान	
सिद्धचक्र-यंत्रोद्धार	૧૧૫	सुलतान=महम्मद	
सिद्ध सूरि	૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૭	" ऑफ देहली	૧૬૪
सिद्धराज	૯૯, ૧૪૪	" सराइ	૩૭, ૪૯
सिद्धवरकूट	૮૬	सूरप्रभ उ.	૨૭
सिद्धसेन दिवाकर	૫૬	सूराचार्य	૩૩
सिद्धांतस्तव	૧૦	सूरिमंत्रान्नाय (विद्याकल्प)	૯
" अबचूरि	૧૦	सेतुबंध	૮૫
सिद्धिचंद्र वाचक	૧૮	सेतुंज=शत्रुंजय	
सिंदूरप्रकर-टीका	૧૫૯, ૧૬૨	सोपार पुर	૮૪
सिरि	૪૩	सोमतिलक सूरि (૧)	૧૦, ૧૧, ૬૬, ૬૮, ૮૦, ૮૭, ૧૧૬-૧૧૮
सिरिवालकहा	૧૧૫		
सिरोह	૪૭		
सिंहण देव	૯૧		

पे. नाम	पृष्ठ.	पे. नाम	पृष्ठ.
,, (२)	३३, ४०-४२	हरिभद्र सूरि	९६
सोमधर्म गणि	६, ९, १९, ११८	हरिषेण	८०
सोमनाथ	१०४	हर्षकीर्ति सूरि	११३
सोमप्रभाचार्य	६३-६८, ११९	हर्षपुरीय गच्छ	४३
सोममूर्ति गणि	७७	हंसकीर्ति	११४
सोमेश्वर पत्तन	९०	हंसलपुर	८३
,, राजा	२६	हस्तिनापुर	१८, ८३
सोरठ	१०४	,, तीर्थ-कल्प	२०, १६
सो(? मो)हिलवाडी	१३६	,, प्रतिष्ठा	११
सौराष्ट्र तीर्थ	१८	,, यात्रा	१४
सौवर्तक	८४	,, स्तोत्र	१८
स्तंभतीर्थ	६६, ८८, १०६	हिंदूराजा (राज्य)	४७, १६
स्तंभनपार्थ-तीर्थकल्प	१९	हीरविजय सूरि	२
स्तंभनेंद्र-प्रबंध	४३	हेमचंद्र साधु	१११
स्याद्वादमंजरी	४	हेमचंद्राचार्य	४, १६, १४४
हम्मीर	१०३, १०४	हेमनाममाला-शिलोच्छ	३३, ११६
,, मद-मर्दन	९०	हेमाड पंत=हेमाद्रि	
,, चौहाण	१४२	हेमाद्रि(हि) ७८, ८६, ९०-९७	
,, देव	११४	'हेमाद्रि ऊर्फ हेमाड पंत'	
,, =महम्मद		होयसाल राजा	२६
हरिकंखी-पार्थ-कल्प	२०		

औतिहासिक घटना-निर्देशक संवत्सर-सूची

विक्रम संवत्	पृष्ठ	विक्रम संवत्	पृष्ठ
८४५	१०३	१३२७	९, ७८
—		१३२८	७७
१०८१	१०३	१३३१	४, ३१, ७५, ७७, ७८
—		१३३२	६, ५९, ६६, ६७
१२१०	२७	१३३३	७७
१२३३	२७	१३३४	३३, ७७
१२४८	२८	१३३६	१३७
१२७७	२७	१३३७ (अयुक्त)	४५
१२८०	१३६	१३४१	१३७
१२८८	९१	१३४७ (! ७४)	१५०
१२९५	६६	१३४८	१०३
१२९७	६६	१३४९	४
—		१३५२	५, ६, ७
१३१०	६६	१३५५	११
१३११	२९	१३५६	७, १०४
१३२०	८१, ८२	१३५७	७९
१३२१	६६	१३६३	७
१३२५	४, ६	१३६४	७, ८

विक्रम संवत्	पृष्ठ	विक्रम. संवत्	पृष्ठ
१३६५	५८	१३८९	९, २२, २३,
१३६६	१०६		५१, ५६, १५५
१३६७	१०५	१३९०	४, ६, ९, ५१,
१३६९	८, ११, १०६		५३, ५५, ६८, १०५
१३७१	४२, ५४,	१३९३	४२, ५३,
	१०१, १०६		१०१, १०४, १०७
१३७२	१०८	१३९४	४०
१३७३	११, ६६, ६७	१३९७	४०
	१०८, १०९		—
१३७७	३१	१४०१	४३
१३८०	८	१४०५	४३, ४४, १२९
१३८१	९, २३, ६७,	१४०७	२३, ६०
१३८३	३३, ३६	१४१०	४३, १०९,
१३८५	९, २१, ३०,		१११
	३२, ३४, ४०,	१४१२	१११
	६७, १०५, १०६,	१४२२	३८, १११, १४८
	१५३, १५५	१४२४	११
१३८६	९	१४२७	११३
१३८७	९, ११, ४१,	१४२८	११५
	४३, ४४, ४५	१४२९	४१, ११५

विक्रम संवत्	पृष्ठ	विक्रम संवत्	पृष्ठ
१४४४	६०	१६३१	१६२
१४६६	११, ६७, ७८	१६३६	१६३
१४८३	४५	१६४१	१६३
१५०३	६, ९, १९, ११८	१७२६	१६३
१५०५	१५९	१८९५	१६४
१५०६	११५, ११९		
१५११	१६०	१९२२	१६४
१५१२	१०६	१९३९	११३
१५१७	११६	१९६६	१६०
१५२१	५८, ६२, ६८, ११६, १२०	१९७१	२५, ११२
१५५५	१२०, १२२	१९७९ (सन् १९२३)	२४
१५८५	१६२	१९८२	११२
		१९८७ (सन् १९३१)	९२

શુદ્ધિ-પત્રક

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૮	૮	-વીરસ્તોત્ર-	વીરસ્તોત્ર(સ્વર્ણસિદ્ધિગર્ભિત)
૯	૪	સરિ-	સૂરિમંત્ર-પ્રદેશચિત્રણ
„	૨૨	ફરયાદિ	ફત્યાદિ
૧૪	૭	પંચકલ્યાણમય	કલ્યાણકમય
૧૭	૧૭	અપ્રસિદ્ધ	પ્રસિદ્ધ
„	૧૮	નમસ્ત્રિજગદ્વન્દિત-	નમસ્ત્રિદશવન્દિતક્રમે
૧૧, ૧૮ ૩,	૧૯, ૨૦	પારસી	ફારસી
૨૦	૧૬	(શૌરીપુર)	
૨૧	૩	આરામ-	આરામ (આમર)-
૪૨	૧૭	નિવૃત્તિ	નિર્ઘૃતિ-
૪૫	૨૨	૧૪૨૩	૧૪૮૩
૬૮, ૬૨ ૮, ૧૪	૧૫૨૯ (?)		૧૫૨૧
„	૯	કથાકોશ	કથાકોશ (કથા ૨)
„	૧૫	-કોશ	-કોશ (કથા ૩)
૬૩	૧૪	-કોશ	-કોશ (કથા ૮)
૮૬	૧૫	પુરણ	પુરાણ
૯૬	૨૨	મે	મ્હારે
૧૨૮	૧૭	શબક્તિ	શક્તિ
૧૩૩	૧૨	પઢી	પઠી
૧૫૧	૧૮	બાકાનેર	બીકાનેર
૧૬૦	૧૫	ભરવ	ભૈરવ
„	૧૭	સગ	સર્ગ

પં. લાલચંદ્ર ગાંધી સંપાદિત કરેલા અ
(અપ્રકટ-ગ્રન્થ-ગ્રન્થકૃત્પરિચય, પ્રસ્તાવના
ભૂમિકા વિ. સાથે)

ગાયકવાડપ્રાચ્યગ્રંથમાલામાં પ્રકાશિત

- ૨૧ જેસલમેર-જૈનભાણડાગારીયગ્રન્થસૂચી
૨૯ નલવિલાસનાટક કર્તા મહાકવિ રામચંદ્ર
૩૭ અપભ્રંશકાવ્યત્રયી કર્તા જિનદત્તસૂરિ ૪-૦
૪૮ નાટ્યદર્પણ(સવિવરણ) મહાકવિ રામચંદ્ર, ગુણચંદ્ર ૪-૮
૭૬ પત્તનસ્થપ્રાચ્યજૈનભાણડાગારીયગ્રન્થસૂચી । ૮-૦

[તાડપત્રોય-વિવિધગ્રન્થ-પરિચયાત્મક પ્રથમ ભાગ]

પાટણના પ્રખ્યાત પ્રાચીન જૈન મંડારોમાં સંકડો વર્ષોથી
હુપાયેલા, તાડપત્રો પર સચવાઈ રહેલા, સં. પ્રા. અપભ્રંશાદિ
ભાષાના, વિવિધ વિષયોના, અલભ્ય દુર્લભ અપ્રકટ ગ્રંથોનો
પરિચય કરાવનાર, ગ્રંથકારોની તથા ગ્રંથો લેખાવી સમર્પણ
કરનાર શ્રોમાનો અને શ્રોમતીઓની વિશાળ પ્રશસ્તિયોથી, તથા
રાજાઓ, રાજ્યાધિકારીઓ, વિદ્વાનો, વિવિધ દેશ-નગરો, ગચ્છો
અને વંશ-જ્ઞાતિયોના ઇતિહાસ પર પ્રકાશ પાડતી સામગ્રીઓથી
વિભૂષિત થયેલ, જૈનોના અને ગુજરાતના ગૌરવભર્યા ઉલ્લેખોથી
ભરંપૂર, પ્રત્યેક પુસ્તકાલયો અને સાહ્યોને ઉપયોગી મહાન્ ગ્રન્થ-
સ્યાદિશબ્દસમુચ્ચય (અવચૂરિ સાથે) મહાકવિ અમરચંદ્ર ૦-૧૨
૧ પંચમો-માહાત્મ્ય (મહેશ્વરસૂરિના પ્રા. નો ગુ. અનુવાદ) ૦-૫
૨ ત્રિભુવનદીપકપ્રવચ્ચ(પ્રા.ગુ. આધ્યાત્મિક)કવિ જયશેખરસૂરિ ૦-૮
૩ તેજપાલનો વિજય (ગોધ્રા, પાવાગઢ અને ચાંપાનેરના ૦-૮
અપ્રકટ ઇતિહાસ સાથે) [સાથે લેનારને યોગ્ય લાભ થશે]

—અમયચંદ્ર ભગવાન્ ગાંધી—

ઠે. રાવપુરા રોડ, ગંભીરાબિલ્ડીંગ,
ઘડોદરા }

ઠે. હેરીસ રોડ,
ભાવનગર (કાઠિયાવાડ)